

קונטרס אור שלום

כולל

דברי זכרון חיוזוק והתעוררות
לעמלה של תורה ויגיעתה
וענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

ביומא דהילולא של
רבן של כל בני הגולה
שר התורה ועמוד ההוראה
הגאון רבי שלום מרדכי הכהן מברעז'ן זיע"א
ה'מהרש"ם'

ומו'ל סוף קונטרס
עטרת שלום

יוצא לאור לקראת יומא דהילולא
ט"ז שבט תשע"ט
ירושלים עיה"ק תובכ"א

כל הזכויות שמורות
אין לצלם להעתיק לשכפל
או להכניס לכל מאגר מידע
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים והוספות יתקבלו בשמחה
ובעז"ה בלא נדר יתוקנו במהדורה הבאה
בפלאפון מספר 0548542164

עין חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר

ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת
ספר זה יוצא לאור בתמיכתו וסיועו
של ה"ה רבי שמואל בן אסתר שליט"א
השי"ת ימלא כל משאלות לבו ובני ביתו לטובה ולברכה,
ויראה הצלחה בכל מעשי ידיו, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח,
וזכות הגאון מהרש"ם תעמוד לו ולכל ב"ב
ויזכה לרעות נחת רוח דקדושה, מכל יוצאי חלציו.
אמן

הלימוד בחוברת זו מוקדש ללידה קלה ורפואה שלימה
הודיה בת סוניה
תהלה בת סוניה

לזכרון עולם בהיכל ה'
מוקדש לעילוי נשמת
רבי מסעוד בן אסתר ז"ל
רבי יוסף בן אסתר ז"ל
מרת סימי בת חנה ז"ל
מרת פיבי בת חסינה ז"ל
הגאון הצדיק
רבי שלמה רוזנר בן חיה שרה זצ"ל
תנצב"ה

מכתב ברכה ותודה

הנה מעלת היקר שקדן וחשקן בתורה רבי אח"א הי"ו נפשה איוותה ויעש להוציא לתועלת הרבים קובץ תורה חיזוק והתעוררות, אשר בחסד השי"ת זכיני לאומרם בקהל עם ביום הילולא של רשכבה"ג שר התורה ועמוד ההוראה הגאון מהרש"ם מברעזאן זצ"ל, אשר עניינם חיזוק בהתמדת הלימוד ועמלות בתורה.

בקובץ בנ"ל הבאנו גם מעט הנהגות ועובדות מפי ספרים וסופרים על הגאון מהרש"ם זצ"ל, שמהם נוכל ללמוד דרכה של תורה, יגיעת התורה שקידת התורה ועוד.

והנני בתודה מרובה למעלת היקר הנ"ל אשר טרח ועמל בסידור הדברים ובהוצאתם לאור, וזכות הרבים תלוי בו, יתברך מן השמים, וימלא השי"ת משאלות לבו לטובה ולברכה לעבודתו ית"ש אמן.

בתודה וברכת התורה

יעקב חיים סופר

מפתח העניינים

על המהרש"ם / לימוד ביום ההילולא מתורתו של הנפטר / תלמיד
 חכם שעמל בתורה נעשה גופו תורה / החלום הוא בחינה אמיתית
 לבחינה של האדם בעבודת ה' / על עמוד ההוראה מהרש"ם מברעזן /
 דברי חיזוק למעל ויגיעת התורה / התעוררות לקראת בא היום הגדול
 והנורא

לעורר ולהזכיר הדברים הידועים והמפורסמים / שר התורה מהרש"ם / בקדשים
 היום הולך אחר הלילה / 'אגרא דבי הילולי מילי' / על ידי הדיבור נוצר קשר /
 במתיבתא דרקעיא עוסקים ביום ה'ארצי' בתורתו של הנפטר / 'האבות הן
 הן מעשה המרכבה' / את ה' אלהיך תירא - לרבות ת"ח / אמיתות של ת"ח -
 מודה על האמת / את ה' אלהיך תירא - אותו ואת תורתו / אף אחר פטירתו
 של הצדיק עדיין מקום מנוחתו הוא משכן לשכינה / 'חולי הדמיון' / אין אדם
 רואה נגעי עצמו / היאך אדם יכול לדעת דרגתו האמיתית בעבודת ה'? /
 התגלות ה' יתברך אל שלמה המלך בחלום הלילה / בקשת שלמה "לב שומע"
 / ביאור ההתפעלות הגדולה כלפי שמיא מבקשת שלמה המלך ע"ה / החידוש
 אצל שלמה המלך ע"ה שהוא ביקש "לב שומע" כשהוא היה ישן / 'לב שומע'
 זה יראת שמים / על ידי חלומו של אדם יכול למדוד מדרגתו בעבודת ה' /
 מחלומותיו של הגר"ח פלאגי אפשר להוציא חיבור שלם / האדר"ת הניח אחריו
 חיבור שלם ממה שנתחדש לו בחלום הלילה / מי שכל חייו זה רק 'תורה' חולם
 על 'תורה' / גם בשעה שהוא ישן הנפש שלו עוסקת בתורה / 'והגית בו יומם
 ולילה' / חידוש תורה שנגלה לו בחלום לגאון רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל /
 חלומותיו של בעל ה'כף החיים' / חלום נורא של עמוד ההוראה המהרש"ם /
 שש עשרה שעות של שקידה בתורה בכל יום / סדר לימודו ביום שבת קודש
 / ארבע מאות פעם טור ובית יוסף / 'שק דואר' בכל יום / אי אפשר ב'הוראה'
 ללא ספריו וחיבוריו של מהרש"ם / עמלו והתמדתו בתורה / תנאי בכתובה /
 מעשה פלא / 'שלום לו, שלום לגופו, שלום לממונו, שלום לתורתו' / 'ותגור
 אומר ויקום לך' / מקצת שבמקצת על המהרש"ם / ה'מבחן' שעשו למהרש"ם
 ב'פורים' / כל הש"ס כולו בבלי וירושלמי כמאן דמנח בכיסיה דמי / המהרש"ם
 היה 'שר התורה' בדורו / כ'טיפה מן הים' / דברי תורה צריכים חיזוק / עסק
 התורה בכל שעה ובכל מקום / 'ותן חלקנו בתורתך' / ההצלה לכל העולם כולו
 על ידי עסק התורה / ההצלה הגדולה הבאה לעולם על ידי העוסק בתורה
 הקדושה / ניצול הזמן לתורה / כפי שיש לאדם יכולות לחכמה ושכל בענייני

העולם - לא יגרע מזה לגבי התורה / 'אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה'
 / 'אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט' / יש להרבות רק בתורה / 'יפה תלמוד
 תורה עם דרך ארץ' / חובת תלמוד תורה על כל אחד ואחד ובכל מצב שיהיה
 / זכות הנשים היא תלויה בעסק התורה של בני ביתם / 'לפום צערא אגרא' /
 סוד קיומו של כלל ישראל לנצח - יגיעה בתורה / 'אגרא דשמעתתא סברא' /
 'מה עשית שלא תשתכח תורה מישראל?!' / סיבת אורך הגלות / 'אין לך יום
 שאין קללתו מרובה משל חברו' / הזמן קצר והמלאכה מרובה

קונטרס "עמרת שלום" [ומפתחות בתחילתו] מה

דברי פתיחה

ישמחו השמים ותגל הארץ (תהילים צו, יא), השיר והשבח לחי עולמים, מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, על שזיכני לברך על המוגמר, לסדר קונטרס "**אור שלום**" על עמוד ההוראה הגאון מהרש"ם זצ"ל וזיע"א, אשר בו נקבצו ובאו דברי חיזוק הותעוררות לעמלה של תורה ויגיעתה, חיזוק ודברי מוסר בענייני עבודת ה', מאשר נאמרו במקהלות בעתות שונות על ידי מהר"ר הגאון הגדול רבי יעקב חיים סופר שליט"א, וביומא דהילולא של רבינו מהרש"ם זיע"א, בעובדות והנהגות ועדויות נאמנות מכלי ראשון על רבינו המהרש"ם זצ"ל.

ובהיות ששיחותיו של רבינו שליט"א בכל הארץ יצא קום, ורבים אומרים מי יראנו טוב, נשתדלנו לקבץ מדברי חיזוק על דברי תורה משאר שיחותיו של רבינו שליט"א, שהרי דברי תורה צריכים חיזוק תמיד בכל כוחו (ברכות לב: ורש"י שם), ובפרט כאשר הדברים הללו נדפסים ויוצאים לרגל ימי השובבי"ם, אשר הזמן גרמא להרבות בעסק התורה עמלה ויגיעתה כידוע וכמפורסם. ואבקש מאת המעיינים הי"ו, אשר כל טעות ושגגה יתלו בקוצר הדעת והזמן, ובעז"ה עוד חזון למועד לסדר הדברים כדבעי.

ואכתוב בקצרה מעט קווים לתולדותיו של עמוד ההוראה מהרש"ם זצ"ל, נולד בז"ך ניסן תקצ"ה, בכפר ביעניוב הסמוך לזלוטשוב, ונח נפשיה ט"ז שבט תרע"א. מתחילה עסק לפרנסתו במסחר, [ושמעתי מרבינו שליט"א כי שמע מהגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל, כי התמדתו בתורה ללמוד עשרים דף בכל יום, (כנדפס להלן), היה זה עוד בימים אלו שעסק לצורך לפרנסתו במלאכה], כיהן ברבנות בכמה ערים ברוסיה, עד שנתמנה בשנת תרמ"א כרבה של העיר ברעז'אן, שם כיהן ברבנות העיר עד שנתבקש לשיבה של מעלה, בהגיעו לגבורות בהיותו בן שמונים וחמש שנה. ועוצם גדולתו וחסידותו ועמלו ושקידתו בתורה הלא המה מתוארים מעט מן המעט בדברי רבינו שליט"א בקונטרס זה בס"ד. ועוד.

וידוע כי רב גובריה ונפיש חיליה בהוראה עד למאד, והגאון האדיר רבי יצחק שמעלקיס בשו"ת בית יצחק (חאה"ע ר"ס צח) כתב על רבינו מהרש"ם,

"הרב הגאון הגדול, החריף ובקי בכל חדרי תורה", (וראה בספר שר התורה סוף עמוד תרעט), וכזאת ויותר מזאת בתשובות גדולי דורו, בתשובות הגאון מהר"ש קלוגר, והשואל ומשיב ועוד ועוד. "הרב הגדול עטרת תפארת ישראל הרב הגאון האמיתי, שר התורה ומאור הגולה" (שו"ת שיח יצחק וויס ח"א ר"ס קנד), "אחד מהרועים אשר כל בית ישראל נשען עליהם" (כדכתב בשו"ת דברי ישראל ח"ג סי' קסח אות א, ועע"ש סי' ס אות א), ובעל המשנה הלכות (ח"ח ס"ס צח) כתב: "הגאון מהרש"ם שהיה פוסק הדור מובהק ונתקבל בכל העולם". "מגדולי הפוסקים האחרונים" (דברי יציב חיו"ד סי' לא אות טו). ובשו"ת שבט הלוי ח"י (ס"ס רכ) כתב: "גאון ההוראה - מהרש"ם ז"ל".

והנה ידוע כי הגאון מהרש"ם ז"ל היה מפורסם בכחא דהיתרא, צא וראה מה שכתב שר התורה הגאון מטשעבין זצ"ל בשו"ת דובב מישרים ח"א (סוף סי' כ): וע' שו"ת דובב מישרים חלק א (סוף סימן כ) שכתב, מה שדימה כת"ר וכו'. יעיין בשו"ת מהרש"ם וכו', וכותב [המהרש"ם] שהמקיל בזה עתיד ליתן את הדין. וידוע רב חילו ותקפו מהגאון שר התורה הזה בכחא דהיתרא, ואם הוא ירא להחליט לקולא על כן גם אני ירא להקל בזה. ע"כ. (וע' בהקדמה לדרכי תשובה, ודרכי תשובה יו"ד סי' רא ס"ק רפ. ודו"ק). וכיו"ב כתב בשו"ת שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ג (חאה"ע ר"ס רנו): "הקשה לשאול ממני להסכים להתירא, נגד מה שזקן ההוראה הגאון מהרש"ם ז"ל כבר הורה לאיסורא. ומי אנכי כי אבוא עד הלום".

והטעם לזה שהיה עמל בכחא דהיתרא כל כך, כתב הגאון בעל העלי תמר כמה פעמים בחיבוריו, וזו לשונו בספרו עלי תמר על הירושלמי חגיגה (פ"א ה"ח דרמ"ד ע"ב): "ובכלל יראי הוראה הוא בין הוראה להתיר ובין הוראה לאיסור, ואמר לי ידידי הקדוש רבי חיים יודל הלברשטאם מו"ץ באושפצין שלפני החורבן, שהוא היה מבאי ביתו של הגאון הפוסק מהרש"ם ז"ל מברעז'ן, שהגאון היה מיראי הוראה לאסור ולפיקך עמל בכל כוחו בגאונותו ובבקיאותו הרבה להתיר, ותראה בדעת תורה בהקדמה שהוא כותב שהוא נוטה בדברים רבים להתיר מטעם הכמוס עמדו, וזהו הסוד ופתרונו, ואכן צער עגונה או של קצב עני על שאלה בבחמה נגעה עד לבו, ונאבד לו התיאבון לאכילה, עד שמצא שערי היתר. כי מיראי הוראה היה בין לאסור ובין להתיר". וחזר וכתב זאת בספרו עלי תמר (תענית פ"א ה"ח דרצ"ה סע"ב): "מפני שכשבאה שאלה כזו לפניו [לפני מהרש"ם], נגע הדבר עד ליבו, והיה נאנח, ולא נח עד שיתעמק בהלכה, אולי ימצא צדדי היתר, וכשמצא ההיתר רק אז שבה רוחו אליו, ופניו קרנו משמחת נפש פנימית". והניף ידו שלישית בעלי תמר על הירושלמי כתובות (פ"ב ה"ו דצ"ג סע"ב): "כי כאשר

באה אליו שאלת עגונה, ועיין בהיתרה, היה נאנח כמה פעמים על שבר האשה, ועיין הרבה, וכשנפתחו לפניו שערי היתר, אורו עיניו בבחינת אילו הוינת בנתך כן היית אומר, וזהו סוד הדבר שהגאון ז"ל נטה להקל בשאלת עגונה, ואפילו בשאלת איסור והיתר במקום הפסד גדול, שהיה יכול לפגוע בפרנסתו של השואל, כי לבו היה משתתף עם מוחו בהוראה, ועוד כתב בעלי תמר לירושלמי סנהדרין (פ"ג ה"א דק"ל ע"ב) כתב: "אחד הגורמים שהגאון מהרש"ם זצ"ל נטה להקל בשאלות קשות שבאו לפניו, כי לא היה מורה על פי השכל בלבד, אלא רגש של צער טמיר מלא את לבו כשבאה לפניו שאלה של עגונה, או אפילו כשהדבר היה נודע להפסד גדול לקצב עד שהוציא אנחות מלבו על הדבר, ולפעמים מתוך צער לא היה יכול לאכול עד שחזר על כל צדדי היתר בפוסקים ראשונים ואחרונים בנידון זה". ודו"ק היטב.

ולרוב תשובותיו הרבות, קיצר מאד בדבריו פעמים הרבה, ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, (וראה בדברי רבינו שליט"א בקונטרס יודך סלה בסוף ספר כל החיים סי' א ועוד), ואף בדבריו הרבה בציונים, וצריכים להעמיק כדי לעמוד על כוונתו (וראה לדוגמא בעלמא דברי רבינו שליט"א בסה"ס סי' ה מה שביאר על פי הגהות מהרש"ם ז"ל שהיו בכת"י על הש"ס), וכבר כתב הגאון מראשון בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ג (חיו"ד סי' קצה דף קלו ע"א): "הן ידוע דרכו של הגאון מהרש"ם ז"ל אשר עיניו כיונים על אפיקי מי הבקיות העצום, ועיין בעיין יראה פנים לכאן ולכאן, והקורא בצדק יבדוק בכל המקומות טרם תצא הוראתו בקדושה, וכך היה רצונו תמיד". ודו"ק.

והנה רבינו שליט"א חלק גדול לו בהפצת תורת מהרש"ם זצ"ל, וראה מה שכתב הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל בדבריו הנדפסים בראש שו"ת מהרש"ם ח"ח (בסוף "הקדמת נכד המחבר", מערב ראש השנה תשמ"ח): "ועוד יעמדו על הברכה וכו', ואחרון אחרון חביב הלא הוא הגאון המופלא חריף ובקי בחדרי תורה וכו' מוה"ר יעקב חיים סופר שליט"א, שהמריץ אותנו בראשונה לעסוק בדרי תורה הללו, על ידי זה שהעביר אלינו רשימה גדולה וארוכה מהרבה ספרים (אשר אתנו ומזכרוננו הטוב) שראה שם תשובות מהגאון המחבר מהרש"ם ז"ל. ישלם ה' פעלו, ומשכורתו תהא שלימה, על כל הטוב אשר עשה, וזכות אזמו"ר ז"ל יגן בעדו להתברך בכל הברכות האמורות בתורה לאורך ימים ושנים עם כל בני ביתו עד ביאת גואל צדק בב"א". גם הגהות מהרש"ם הנדפסים בש"ס נהרדעא וכו', נדפסו

בהשתדלותו של רבינו שליט"א, על ידי הרה"ח רבי חנוך וגשל ז"ל. ורבינו שליט"א בכמה מחיבוריו העיר וביאר רבות בתורת מהרש"ם ז"ל, ולפי שעה קיבץ רבינו שליט"א מעט מן המעט מחיבוריו, ואף אומ'ר מן החדש בא כאן, ונקרא שמו **עטרת שלום**, ואי"ה עוד חזון למועד.

יהי רצון שזכותו של הגאון מהרש"ם זצ"ל, תעמוד לנו ולזרענו ולזרע זרענו מעתה ועד עולם, לשמור ולעשות ולקיים לש"ש את כל דברי התורה באהבה וביראה, ותחזינה ענינו בבנין בהמ"ק בב"א.

כה דברי הצעיר

העורך

על המהרש"ם / לימוד ביום ההילולא מתורתו של הנפטר / תלמיד חכם שעמל בתורה נעשה גופו תורה / החלום הוא בחינה אמיתית לבחינה של האדם בעבודת ה' / על עמוד ההוראה מהרש"ם מברעון / דברי חיזוק למעל ויגיעת התורה / התעוררות לקראת בא היום הגדול והנורא

לעורר ולהזכיר הדברים הידועים והמפורסמים

בעזרת ה' יתברך^א, נראה היום לעורר ולהזכיר דברים ידועים ומפורסמים, אלא שככל שהדברים ידועים ומפורסמים, כך ההעלם מצוי, והשכחה רבה, וצריכים לחזור ולשנן הדברים, כדברי הרמח"ל בהקדמה ל'מסילת ישרים'.

שר התורה מהרש"ם

היום יום ט"ז שבט, שהוא יומא דהילולא של שר התורה הגאון רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון, המהרש"ם מברעון וצוק"ל. נפטר לפני 74 שנה, (שנת תרע"א). היה בדורו, שהיה דור דעה, מגדולי הגדולים, שר התורה ממש. מגדולי ה'משיבים' בדורו. יש לו תשובות לאלפים ולרבבות ממש, (מה שהוא ענה לכל חלקי ישראל), בכל ענייני ה'הוראה' היה ידוע שפונים למהרש"ם מברעון. כיון שהמית את עצמו באהלה של תורה כמו שנראה בהמשך בעזר האל.

בקדשים היום הולך אחר הלילה

אמנם כבר עבר היום ושקעה החמה, וכבר זה מוצאי ט"ז שבט, עדיין נחשב יומא דהילולא דיליה, וכמו שאמרו הדרשנים שהצדיקים מכפרים כמו קרבנות. כח כפרת הצדיק זה כמו כח של 'קרבן', כך אמרו במדרש (שמות רבה פר' לה סי' ד), ויש לזה ראיה גם בגמרא (יומא מב.)². ובקרבנות אנחנו יודעים כי בקדשים הלילה

א. א"ה: שיחה זו נערכה מצירוף כמה שיחות בהילולות שונות, וקיבצתי הדברים למקום אחד, ובפרט חיזוק בענין תלמוד תורה. [חלק מהשיעור נערך משיחת מוסר שנת תשמ"ה, והוא הנוכח בשיעור שמהרש"ם נפטר לפני 74 שנה. האידנא תשע"ט הוא 108 שנה לפטירתו. זיע"א].
ב. ביומא (מב.): והוא יומא נח נפשיה דרביא בר קיסי, ואנחו בה סימנא רביא בר קיסי מכפר כשעיר המשתלח. ע"כ. ובאריכות בספר זהר הקדוש ח"ג (דף נו ע"ב). עש"ב. [א"ה: וע' תוס' ישנים שם. ובדברי הנצי"ב בהעמק שאלה (פרשת חוקת), ובמרומי שדה (יומא שם). וע' מועד קטן (כח). למה נסמכה פרשת מיתת מרים לפרשת פרה אדומה, מה פרה אדומה מכפרת אף מיתת צדיקים מכפרת. וע' יומא (ב.). וע"ש בתו"י (יומא מב.) דעיקר פרה לאו לכפרה. וע' מרומי שדה (יומא ב.) וגבורת ארי שם. ודו"ק].

הולך אחר היום (תמורה ד.)², וכך גם לגבי פטירת הצדיק ביום הילולא דיליה, זה כמו קרבן, כמו שאמרו בירושלמי (יומא פ"א ה"א) שזה מכפר כמו קרבן, ובספר הזוהר הקדוש (פרשת שמות דף טז ע"א, פרשת אחרי דף ע"ב, וע' ס' אור צדיקים פרק יד) אמרו שאלמלא הצדיקים העומדים עלינו בשמים ומעתיירים בעד בית ישראל, לא היו החיים - חיים. עומדים רבותינו הקדושים, החל מאברהם יצחק ויעקב ושבטי י"ה, וכולם עומדים ומעתיירים ומעוררים עלינו זכויות, על אותה 'כבשה בין שבעים זאבים', (הרי צריך הרבה זכויות בשביל ש'כבשה בין שבעים זאבים' תתקיים). וכמו שאמרנו, הצדיק בכוחו מכפר, ולכן כיון שיש לו תורת 'קדשים', גם הלילה נגרר אחר היום, ועדיין זה כמו יומא דהילולא דיליה, ונוכל קצת לדבר וללמוד מתורתו, והוא יהיה מליץ טוב בעדנו. זכותו תגן עלינו אמן.

אגרא דבי הילולי מילי'

נפתח בדברי הגמרא במסכת ברכות (:)': 'אגרא דבי הילולי מילי'. דהיינו, כמו שמפרש רש"י, 'לשמח החתן ב'דברים'. כי 'שמחת חתן וכלה', הוא ה'דיבורים' שמדברים, שמשמחים את ה'חתן' ואת ה'כלה'. וכן מה שרוקדים לפניהם.

על ידי ה'דיבור' נוצר קשר

הטעם לזה הוא, כמו שהזכרנו כמה פעמים, כי על ידי ה'דיבור' נוצר 'קשר', הדיבור הוא המקשר בין איש לרעהו ובין בעל לאשתו. וההיפך מ'קשר' - הוא 'שתיקה', אפילו ישבו ביחד כל הזמן, אם לא יהיה 'דיבור' בניהם לא יהיה לעולם קשר בניהם. לכן שמחת חתן וכלה, צריכה להיות על ידי הדיבור שישמח אותם³.

ג. פירוש הדברים, שאם אדם היה לו למשל 'נס', וצריך להביא קרבן 'תודה', מקריב קרבן 'תודה', שדינה הוא שנאכלת ליום ולילה עד חצות (זבחים פרק ה משנה ו), הייתי אומר שקעה חמה כבר עבר היום, אבל הדין הוא שלא, אלא גם הלילה מתייחס ונמשך אחר היום. איך זה? הרי אנחנו יודעים כי היום מתחיל בלילה שלפניו כמו שנאמר ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (בראשית א ה), מהערב כבר מתחיל היום שלמחרתו (ע' ברכות ב. כו.), ואם כן איך זה שאפשר לאכול את זה גם בלילה? והתשובה היא: כי ב'קדשים' יש כללים אחרים, בענייני ה'קרבנות' הלילה נמשך אחר היום, ולכן יכול לאכול את התודה עד חצות.

רצה להיות חסיד..

ד.

במאמר מוסגר נזכיר כאן מעשה, כיון שיש בזה הרבה תועלת, על אחד שרצה להיות 'חסיד'.. למד דברי המשנה במסכת אבות (פ"א משנה ה): 'אל תרבה שיחה עם האשה, באשתו

במתיבתא דרקעיא עוסקים ביום ה'ארצי' בתורתו של הנפטר
אבל רבינו האר"י ז"ל ביאר לנו דברי הגמרא (ברכות ו): אגרא דבי הילולי מילי, בסגנון חדש, 'אגרא דביל הילולי', השכר של יום ה'הילולא', יום ה'ארצי' של אותו הצדיק, של אותו גדול בישראל, שהפקיר את חייו לכבוד התורה, לכבוד הבורא יתברך. מה שכרו ופעולתו איתו? "מילי", שעוסקים בכל ה'רקיעים', בכל ה'מתיבות' שבשמים בתורתו. (ע' ליקוטי הש"ס להאר"י ז"ל ברכות ו: ובס' מנוחת שלום חלק יא סי' נג, ובמש"כ בס' נתיבות חיים ח"ב סי' י). והיום יום הילולא דיליה, ובכל הרקיעים והעולמות, בכל הבתי מדרשות והשיבות בשמים ובארץ, עוסקים בתורתו של המהרש"ם ע"ה, לכן נראה גם אנחנו לדבר ולהזכיר וללמוד מדרכיו והנהגותיו. זיע"א.

'האבות הן הן מעשה המרכבה'

המהרש"ם ע"ה, נפטר ביום ט"ז שבט שנת תרע"א, ונטמן בבית החיים שם בגלציה (אוקראינה), וכידוע, שיש מנהג לעלות להשתטח על קברות הצדיקים, ובפרט ביום ה'ארצי', וכדאי להזכיר את הביאור בזה מה שמבואר במדרש (בראשית רבה פרשת לך לך פר' מז ס"ס ו): 'האבות הן הן המרכבה'. אדם גדול

אמר'. החליט - דבר ראשון - שלא ידבר בביתו שום 'דיבור'. וכך היה. הגיע לביתו בצהריים כדי לאכול 'ארוחת צהריים', עורכים שלחן והוא יושב ואוכל, אשתו מתיישבת גם היא, והוא ממשיך לאכול. 'שותק כמו דג', מסתכל עליה כאילו היא 'שקופה', כאילו היא עשויה מ'זכוכית', ושותק. עברו יום יומיים, כמה אפשר?! אשתו הלכה לביתו של רבה של העיר, ר' שמואל סלנטר זצ"ל, (היה רבה של ירושלים שמונים שנה), אמרה לו: 'אדוני הרב, לא יודעת מה קרה לבעלי, אף פעם לא היה דבר כזה, ('מאורע' חדש, 'חסידות' שאין כדוגמתה), שותק לגמרי!'. אמר לה הרב שבשעת הצהריים מתי שהבעל מגיע לאכול ארוחת צהריים, שתודיעהו כי קורא הוא לו שיבוא אליו.

הגיעה היא לביתה ואמרה לבעלה: 'ישמעני בעלי היקר והנכבד, ר' שמואל סלנטר רבה של העיר, גזר אומר שתבוא אליו מחר בשעת הצהריים'. שאל אותה: 'מה קרה?', אמרה לו: 'לא יודעת, כך הרב אמר'. שמע הבעל הדברים, וחרדה גדולה אחזתו, מה הרב רוצה.

למחרת בצהריים בא אל הרב כולו ירא וחרד, דופק בדלת, נכנס, ורואה את הרב יושב ואוכל ארוחת צהריים. הרב סימן לו באצבעו שישב על הכסא לידו. והרב ממשיך לאכול, בשתיקה, וכך הרב אוכל לאט לאט, והשני יושב על קוצים, מה הרב רוצה ממנו. וכך חולף ועובר הזמן לאיטו, לאחר שלשת רבעי השעה, לא היה יכול יותר להתאפק, פנה אל הרב ואמר לו:

בישראל, שזכה בחיים חיותו לעבוד את בוראו, וכל כולו היה "כלי קודש" לעבודת ה' יתברך - הוא זוכה להתהפך למציאות של תורה ממש.

את ה' אלהיך תירא - לרבות ת"ח

בגמרא בבלי מסכת פסחים (כב:) אמרו, כתוב בפסוק את ה' אלהיך תירא (דברים י ב), מה דורשים בו? הרי ידוע שהיה חכם אחד שמעון העמסוני, ויש אומרים נחמיה העמסוני, שהיה דורש כל 'אתין' שבתורה, דהיינו כל מקום ומקום שכתוב "את" בתורה, היה דורש 'את' בא לרבות משהו. זה כלל גדול, כל מקום שכתוב "את" זה בא לרבות, תוספת על מה שכתוב, עוד דרשה, עוד הלכה, עוד ענין. ככה הוא דרש את כל 'אתין' שבתורה. אלפי פעמים! אבל כשהגיע לפסוק: את ה' אלהיך תירא (דברים י ב), פרש. למה? כי מה יכול לרבות, כתוב את ה' אלהיך תירא, מה אפשר עוד לרבות חוץ מהקב"ה? ממני יש עוד לירא? פרש. אמר: 'רבותי, כנראה הכלל הזה שאני נתתי: שכל 'את' זה בא לרבות, כנראה שכלל זה טעות הוא ביד'. שאלו אותו תלמידי: 'רבינו, כל אותו עמל תורה מפרך, שכל ימך היית יגע לדרוש כל אלפי 'אתין' שבתורה מה יהיה על זה? זו עבודת חיים! כל 'את' שבתורה לדעת מה זה בא לרבות. וכאן אתה פורש?!'. אמר להם: 'כשם שקבלתי שכר על הדרישה - כך אני מקבל שכר על הפרישה'. וחזר בו! עד שבא רבי עקיבא ודרש 'את' ה' אלהיך תירא (דברים י ב), 'את' לרבות תלמידי חכמים^ה.

כבוד הרב מה רצית? אמר לו הרב: כלום. רק רציתי שתרגיש איך זה לשבת ליד מי שאוכל בשתיקה, שתרגיש את מה שאשתך מרגישה בשעה שאתה יושב אוכל ושותק, כמה ההרגשה הזו לא נעימה. הבין האיש והפנים הדברים לליבו. ומאז, הוא מדבר יותר.. דיבור יוצר קשר. זהו "אגרא דבי הילולי מילי". הדיבור יוצר קשר, ומשמח האדם. וזהו שמחת חתן וכלה.

ה. מנין היה לרבי עקיבא את הכח לדרוש 'את' לרבות ת"ח?

אומרים העולם דבר נכון: מי נתן את הכח הזה לרבי עקיבא לדרוש את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים? שמעון העמסוני! אותו חכם שדרש כל 'אתין' שבתורה, כיון שהגיע ל'את ה' אלהיך תירא' ולא ידע מה לדרוש - פרש. זה נתן לרבי עקיבא את הכח לדרוש 'את' לרבות תלמידי חכמים. כשרבי עקיבא ראה דבר נפלא, תלמיד חכם שכולו אמת, שאם במקום אחד הוא לא מוצא מה לדרוש, אז הוא אומר טעיתי, וכל מה שדרשתי במשך כל החיים כולו טעות, אני חוזר ב'! בזה ראה רבי עקיבא מה זה תלמיד חכם. ואם ככה, אז כבר אפשר לדרוש: את ה' אלהיך תירא (דברים י ב) 'את' לרבות תלמידי חכמים. שמעון העמסוני נתן את הכח לרבי עקיבא לדרוש.

אמיתות של ת"ח - מודה על האמת

אתה רוצה לראות מה זה אמיתות של תלמיד חכם? אדם רואה שכל מה שהוא דרש, לא פעם אחת ולא פעמיים, אלפי מקומות, וזה מתאים בכל המקומות, מקום אחד לא מצא מה לדרוש, אז מה יגיד? יגיד טוב, כאן אני לא יודע. קושיא. נמשיך הלאה. אבל לא יחזור בו מכל המקומות. אבל תלמיד חכם אמיתי, רואה שהכלל לא מתאים, שזה לא מתיישב בכל המקומות כולם, חוזר בו ואמר: הדרנא בי - ואטול שכר על הפרישה.

את ה' אלהיך תירא - אותו ואת תורתו

זה הדרשה בבבלי, את ה' אלהיך תירא (דברים י ב), 'את' לרבות תלמידי חכמים. אבל בירושלמי (סוף מסכת ברכות וכ"ה בירוש' סוטה פ"ה סוף ה"ה) כתוב בנוסח אחר: את ה' אלהיך תירא - אותו ואת תורתו. כך הוא לשון הירושלמי. מה הפירוש? 'אותו' את הקב"ה, ו'את תורתו' אלו תלמידי חכמים! תלמיד חכם זה נקרא 'תורתו'. (וכמפורש בזבחים (עז:)), אמר ליה תורה וכו'. ועיין לרבינו המאירי ז"ל אבות (פ"ד מ"ו) בביאור המשנה כל המכבד את התורה, שהכוונה לתלמידי חכמים. ע"ש).

אף אחר פטירתו של הצדיק עדיין מקום מנוחתו הוא משכן לשכינה

אדם שזכה בחיים חיותו להיות חפצא של 'תורה', דרופתקי דאורייתא (ע' סנהדרין צט: ובהקדמה לספר דרופתקי דאורייתא), 'ספר תורה חי' - ממילא גם אחר מותו עדיין גופו ועצמותיו הם עדיין משכן לשכינה, ולכן באים להשתטח ליד קבר הצדיק. במקום שהצדיק נמצא שם עובר השפע כידוע מדרשות הר"ן (ע' דרשות הר"ן דרוש ב עמוד סו, ודרוש ח עמוד רצ ועמוד רצב ועמוד רצג ועמוד שז ועמוד שיא, וע"ש עמוד רצו שהוא אף אחר פטירתו במקום קבורתו. וע"ש בהערה). זה העניין שבאים להתפלל על ציונו של הצדיק, מבקשים שזכות הצדיק שקבור שם יעמוד למליץ יושר לעם ישראל.

'חולי הדמיון'

קיבלנו מחכמי לבב שהאדם בהיותו 'ער' וכלי ה'דעת' עובדים, הוא יכול להיות ח"ו חולה בחולי כבד, הוא חולי ה'דמיונות'. דעו לכם: ה'חולי' הזה הוא 'חולי' כבד מאד, אדם יכול להיות טועה בעצמו, להטעות את עצמו, ולייחס לעצמו 'מדרגות', ונדמה לו שהוא בעל 'השגות', ועוד מעט ויזכה ל'גילוי אליהו' (אליהו יבוא

אצלו, ללמוד אצלו כמובן, שהוא יהיה הרב...), נדמה לו שהוא לא רחוק מאליהו הנביא זכור לטוב.. אם ירצו 'מחליף' או 'ממלא מקום' לאיזה זמן, הוא יכול להיות מחליף לאליהו הנביא.. כבר עכשיו הוא 'סגן'.. ועוד כהנה וכהנה דמיונות. יש הרבה בני אדם שהם מסתכלים על עצמם, ואומרים: 'ברוך ה', אמנם אני לא זכיתי להיות מל"ו צדיקים, אבל ודאי אני מל"ז'.. כך ההרגשה שלו. כך הוא מתייחס לעצמו שהוא 'מאה אחוז' בסדר. אין לו בזה כל ספק.. למה? כך הוא טבע האדם, בדמיונות שלו נדמה לו שהוא 'בעל מדרגה', 'בעל השגה'. ולפעמים אם הוא לא מקבל את זה, יש לו 'קושיא': 'לפי הנתונים שיש לי מזמן הייתי צריך להיות נביא כמו יחזקאל הנביא..'. חולי ה'דמיונות' כבד וקשה מכל החוליים, כך אומר הרמב"ם (ע' שמונה פרקים להרמב"ם פ"ג¹). אין לך חולי גרוע ממנו (מי שנחלה בחולי הזה של ה'דמיונות', כמעט שאנושה מכתו, וכמעט שנבצר ממנו רפואה). וכל זה דוקא בשעה שהוא 'ער', כיון שיכול להטעות את עצמו, ברצון ושלא ברצון.

אין אדם רואה נגעי עצמו

ואם כן איך יכול האדם לדעת מה הדרגה וה'מדרגה' הרוחנית שלו? הרי זה כלל גדול בתורה: אין אדם רואה נגעי עצמו (נגעים סוף פרק ב), כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו². כך מצייר היצר לאדם 'דרך איש ישר בעיניו' (משלי כא ב), וזו אחת הסיבות החמורות, הגדולות, שאדם נרתע לאחוריו מלימוד ה'מוסר'³.

ו. א"ה: עיין בדברי הרמב"ם בשמונה פרקים (פ"ג). ע"ש. וע' בס' בדמיון חיי (עמוד עא). ע"ש. וע' ירושלמי שבת (פ"ד ה"ג), רבי אליעזר בן יעקב, והסיר ה' ממך כל חולי זו רעיון דא"ר אליעזר ונתן עול ברזל על צוארך זה רעיון. ע"ש. ועיין פני משה שם. ואפשר לפרש על הדמיון. ודו"ק.

ז. כפשוטו אני מדבר, כי הדרשנים קראו את המאמר הזה באופן אחר: "כל הנגעים אדם רואה-חוץ", ב'חוץ', כשהוא מסתכל ב'חוץ' אצל כל האנשים, ורואה 'לפלוני יש נגע', ולאמוני יש 'חסרון' כזה, יש לו 'מום' כזה, למה זה? "מנגעי עצמו", כיון שהנגעים אצלו, שהמום הזה בו, אז הוא רואה אותם בחוץ. כיון שכל הפוסל במומו פוסל כידוע (קידושין ע). מכל מקום אנחנו נדבר כעת לפי פשוטו.

הפחד מלימוד 'מוסר'

ח.

יכול להיות שהוא לומד תורה, ובא לשיעורים, ולומד הכל מכל כל. הכל טוב ויפה. אבל כשאתה אומר לו: 'בא תלמד מוסר, תפתח ספרי מוסר, תפתח ספרי יראה'. הוא משתמט מזה,

אומר לך: 'אני לא צריך..', 'תלמד בשבילי..'. למה? מה הפחד מלימוד ה'מוסר'? מה ה'רתיעה' הזו?

מה יהיה לעתיד לבוא

יש אחד אומר: 'כל הזמן מדברים בספרי 'מוסר' ובספרי 'יראה' מה יהיה ה'סוף', מה יהיה 'לעתיד לבוא', וזה מפחיד אותי, לא רוצה לחשוב על הדברים האלה..'. וכי תירוץ הוא זה? אם כן תחשוב ואם לא תחשוב, 'מה יהיה הסוף', זה יבוא ויהיה. וכי זה בידינו הדברים האלה? לסגור את העיניים יותר טוב?!

הסיבה האמיתית שיש שנמנעים מללמוד מוסר

אחד השורשים העיקרים, שבגנם יש שנמנעים וחוששים מללמוד מוסר, כי זה 'מחייב'! בלי זה אדם יכול לומר לעצמו: 'אני בסדר גמור', 'דרך איש ישר בעיניו' (משלי כא ב). לא דוחק את עצמו, ויש לו כל מיני 'תירוצים' שונים ומשונים לתרץ את דרכו ומעשיו הרעים. אבל כאשר הוא מתחיל ללמוד בספרי 'מוסר', בספרי 'יראה', מראים לו בצורה ברורה: 'דבר זה צריך זהירות', 'דבר זה צריך שיפור', וכאן צריך לבדוק, 'ובין אדם לחבירו', ושים לב ושלא תפגע ב'דיבורים' בחברך, ושיאיר פנים לחברו, ותשגיח על ממונו, ועוד ועוד. הרי שספרי היראה וספרי המוסר לא נותנים לו לאדם 'מנוחה'. בלי זה היה הוא בעיניו 'מלאך', מתחיל ללמוד 'מוסר' והוא מגלה שהוא 'מלאך חבלה..'. נורא ואיום. לכן מה הוא עושה? לא לומד מוסר. זה שורש הסיבה.

לימוד מוסר כדי להיות עבד ה'

הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל היה אומר: הלימוד בספרי 'מוסר' ו'יראה' שייך לכל נפש, מגדולי הגדולים ועד ילדים - כולל נשים. אמת שנשים פטורות מתלמוד תורה, כמו שהתורה אומרת: 'ושננתם לבניך' (דברים ו ז), ודרשו רבותינו: ולא הבנות (ע' קידושין לד. ורש"י שם). אבל זה דוקא לגבי 'תלמוד תורה', אבל ענין של 'יראת שמים' זה שייך לכולם. לימוד ה'מוסר' מביא 'יראת שמים', זה מביא 'עול', שאדם יודע: 'באתי לעולם הזה בתכלית אחת - להיות עבד ה'! להיות עובד ה' באמת! לעשות נחת רוח לפניו!'. וזה בא על ידי לימוד 'מוסר' בקביעות.

הלב של האדם הוא כמו אבן

זה דורש לימוד מתמיד, אפילו שהדברים ידועים ומפורסמים (וע' מסילת ישרים בהקדמה), וכדברי הגאון מ'וילנא' (באגרת הגר"א): ה'לב' של האדם לפעמים הוא כמו 'אבן', 'ואבן' צריכה 'מכה' אחר 'מכה', 'חבטה' אחר 'חבטה', עד שה'אבן' הזו מתבקעת ומתפוצצת, וכך יש 'פרי לטובה'. אותו דבר ה'לב' של האדם, 'עקוב הלב מכל' (ירמיהו יז ט). צריך שיהיה לימוד אחר לימוד. אפילו אם ה'לב' שלו כבר 'מלא' בענייני העולם הזה, עם כל זה לימוד אחר לימוד, פעם אחר פעם, קריאה אחר קריאה, וכך הדברים 'מחלחלים', הדברים 'בוקעים', והדברים עושים 'פרי לטובה'. זה דבר שהוכיח את עצמו.

היאך אדם יכול לדעת דרגתו האמיתית בעבודת ה'?

אם כן, היאך יוכל האדם, (אחרי שעסק בלימוד ה'מוסר', ומתקן דרכיו כמה ויותר ככל יכולתיו), לדעת את מדרגתו הרוחנית האמיתית, מבלי שיפול בחולי ה'דמיונות'?

התגלות ה' יתברך אל שלמה המלך בחלום הלילה

אני רוצה ברשותכם לחזור על יסוד גדול שדיברנו והזכרנו כמה וכמה פעמים, באו נתבונן ביסוד גדול. בספר מלכים א' (ג ה) נאמר: "בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה". שלמה המלך ע"ה בנו של דוד מלך ישראל ע"ה זוכה לגילוי

בדוק ומנוסה

אם אדם ינסה איזה 'תקופה', (נניח 'חודש'), אדם יתמיד בלימוד 'מוסר', ברור ובטוח לי - אין לי צל צילו של ספק - שהוא יראה שינוי בעבודת ה' שלו. אם זה ב'דקדוק ההלכה', שישתדל לקיים כל מצוה בשלימותה, ואם זה בשאר דברים של 'בין אדם למקום', ובפרט ב'בין אדם לחבירו' יראה שינוי גדול. תנסה ותראה. אבל בקריאה חד פעמית, 'פעם ביוכל', זה כבר לא כל כך משפיע. רק על ידי התמדה בלימוד המוסר. אם האדם יתמיד בלימוד המוסר - הוא יראה 'עולם חדש'. למה? כי תמיד מצא למעשיו 'תירוצים', אבל כשהוא לומד מוסר זה מראה לו את 'האמת'.

אם לא ילמד מוסר ישאר מעוות בדרכיו ובמעשיו

אמרו הקדמונים משל למה הדבר דומה לאדם שרצו להביא לו 'ראי', כדי שיוכל לתקן ולסדר עצמו כראוי, ואמר להם: 'אל תביאו לי, אני בסדר..'. וכי אם זרק את ה'ראי' נעשה 'נאה'? נעשה 'מסודר'? זה לא יעזור כלום. אדרבא מי שרוצה באמת לדאוג לעצמו, לוקח את ה'ראי' ובודק את עצמו, ומתקן את מה שצריך. כך הוא ה'נמשל' לגבי לימוד ה'מוסר'. כי לימוד המוסר הוא ה'ראי' של האדם, מראה לו את פגמיו וחסרונותיו, וכך הוא לומד ומעייין בדברים ויוכל לשפר ולשפץ ולתקן דרכיו. אבל אם שם את ספר המוסר ב'ארון' עמוק עמוק, מכסה אותו ב'ש"ס בבלי' שלו, בבחינת 'בל יראה ובל ימצא', 'חותם בתוך חותם' (עושה לו מיתת 'נשיקה', מנשק את הספר וטמן אותו עמוק בארון..), מה זה יעזור לו? הרי הוא יישאר מעוות בדרכיו ובמעשיו. אדרבא יראה ללמוד ולתקן ולשפר דרכיו ומעשיו כראוי.

לימוד המוסר הוא התרופה המועילה ביותר נגד היצר הרע

וכבר לימדנו רבינו הרמח"ל זצ"ל (במאמר דרך עץ חיים), כי לימוד ה'מוסר' ו'חשבון הנפש' זאת היא ה'תרופה' היותר גדולה וחזקה שתוכל להמציא נגד ה'יצר'. והיא קלה, ופעולתה גדולה, ופרייה רב (כך הוא לשון הרמח"ל). וכל זה בתנאי שיהיה האדם קובע לעצמו לימוד מוסר. ומי שעושה את הדבר הזה, הוא יגיע אל ה'שלימות'. דבר מופלא מלמד אותנו הרמח"ל ע"ה, על ידי לימוד ה'מוסר', על ידי 'חשבון הנפש' היומי, אדם יכול להגיע לדרגות רמות ונשאות, לדרגות של 'שלימות' ושל 'דביקות' בה' יתברך.

השכינה, בורא עולם מתגלה אליו ב'גבעון' בחלום הלילה. בן כמה היה שלמה? בן י"ב שנה^ט, ממש ילד, 'ינוקא', לפני 'בר מצוה', וכבר זכה להיות נביא. אדם ייתאר לעצמו: 'ילד', ויש לו 'גילוי אלהי', 'מדבר' עם בורא עולם!.

ממשיך הפסוק (מלכים שם): "ויאמר אלהים: שאל מה אתן לך?". הפלא ופלא, איזו בקשה מופלאה: בורא עולם, כל יכול, מתגלה אליו ואומר לו בחלום הלילה: עכשיו זה הזמן, שעת רצון, שאל! יש לך את היכולת, את האפשרות, תבקש. מה אתה מבקש - ואני אתן לך.

בקשת שלמה "לב שומע"

ושלמה עונה (שם פסוק ז): "ויאמר שלמה, עתה עשית עם עבדך דוד אבי חסד גדול, כאשר הלך לפניך באמת ובצדקה ובישרת לבב עמך, ותשמוור לו את החסד הגדול הזה, ותיתן לו בן יושב על כסאו כיום הזה". כאשר שלמה המלך פותח את הדיבור עם חי העולמים, באותו חלום הלילה, הוא חוזר ומזכיר את חסדי ה' יתברך: 'אתה עשית חסד עם האבא, עם דוד המלך, ואת החסד הזה אתה שומר לי'. שלמה המלך מודה מעומק הלב על חסדי האל ברוך הוא, כל החסדים הרבים עם האבא ועם הבן. 'והנה זיכת אותי, נתת לי את היכולת, לשבת על כסאו כסא המלכות, אני משמש כמלך בישראל': "ועתה ה' אלהי אתה המלכת את עבדך תחת דוד עבדי, ואנכי נער קטון לא אוכל צאת ובא" (שם פסוק ז). וכמו שמפרש רש"י שהיה בן י"ב שנה. 'והנה אתה - בורא עולם - בחסדך פנית ואמרת אלי, 'שאל מה אתן לך', כך אמרת לי ריבון העולמים, אז מה אני מבקש? 'ונתת לעבדך לב שומע' (שם פסוק ט). איזה הגדרה נפלאה: לא סתם "לב", אלא "לב שומע".

וכאן אומר הפסוק (שם פסוק י): "וייטב הדבר בעיני ה', כי שאל שלמה את הדבר הזה". מגלה לנו הנביא כי התשובה שאמר שלמה לבורא עולם לשאלה הנפלאה הזאת, לבקשה הפלאית, 'שאל מה אתן לך', והוא ענה: 'ונתת לעבדך לב

ט. שהרי כשנפטר דוד המלך ע"ה בן שבעים, הוא היה בן י"ב שנה (רש"י שם פסוק ז), ושלמה המלך ע"ה מלך אחריו (דברי הימים א כט כח).

י. ולהיות 'נביא' זה לא דבר פשוט. מי שיראה דברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרק ז') שהוא מבאר את התנאים שאדם נצרך כדי לזכות ל'נבואה'. אלו דברים שאי אפשר לשער ולתאר. לדוגמא: "ולא יהיה יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם, אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד" (הרמב"ם שם ה"א). השכל שלנו דל וקצר מלקלוט איך האדם זוכה ל'נבואה': שהקב"ה מדבר עם אדם 'יציר חומר!' זה דבר מבהיל למתבונן.

שומע'. התשובה הזו מצאה חן, 'וייטב הדבר בעיני ה', כי שאל שלמה את הדבר הזה'. אומר לו בורא עולם בחלום הלילה לשלמה (שם פסוק יא): "ויאמר אלהים אלי, יען אשר שאלת את הדבר הזה, ולא שאלת לך ימים רבים, ולא שאלת לך עושר, ולא שאלת נפש אויבך, ושאלת לך הבין לשמוע משפט". צריך להתבונן: אם היו שואלים אותנו, מה היינו מבקשים? אדם היה מבקש: 'תן לי לחיות הרבה שנים', היה מבקש 'עושר', 'אני רוצה להיות עשיר מופלג אדיר שבאדירים', אבל שלמה המלך ע"ה לא ביקש את זה, לא שאל את נפש אויביו, הרי לכל מלך יש 'אויבים', יש 'שונאים' שעומדים על הממלכה, היה מבקש 'אני רוצה להיות גיבור, לנצח את כל אויבי, את נפש אויבי אני מבקש'. אבל שלמה המלך ע"ה לא ביקש את כל הדברים הללו. לא 'אריכות ימים' ולא 'עשירות' ולא 'נצחון' על נפש ה'אויבים', אלה מה הוא מבקש? שלמה המלך מבקש 'להבין', 'לשמוע', 'לב שומע'. אומר לו חי העולמים לשלמה המלך (שם פסוק יב): "הנה עשיתי כדברך, הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמון לא היה לפניך, ואחר כך לא יקום כמון". אני מקבל את הבקשה שלך, אני מאשר אותה, אני אעשה אותה. איזה הבטחה! "חכמת שלמה", אשר כמון בחכמה לא היה לפניך וגם אחר כך לא יקום כמון, לב חכם ונבון, מופלא, לא היה ולא יהיה^{יא}. זה מה שביקשת - קיבלת.

אבל חוץ מזה, גם דברים שלא ביקשת - תקבל. כיון שאתה ביקשת 'לב שומע', ולא ביקשת את שאר הדברים, לכן אומר הקב"ה (שם פסוק יג): "גם אשר לא שאלת נתתי לך, גם עושר גם כבוד אשר לא היה כמון איש במלכים כל ימך". ומזהיר אותו (פסוק יד): "ואם תלך בדרכי לשמור חוקי מצוותי, כאשר הלך דוד אביך, והארכת את ימך". אם תעמוד בתנאים הללו יהיה לך גם אריכות ימים. "ויקץ שלמה והנה חלום" (שם פסוק טו).

ביאור ההתפעלות הגדולה כלפי שמיא מבקשת שלמה המלך ע"ה

ורבותינו המפרשים הגאון מלבי"ם (בביאורו למלכים שם פסוק י, ובארצות השלום למלכ"ם דרוש א) ועוד מפרשי הנביא, עומדים על השאלה המפורסמת שכולם

^{יא}. הרמב"ם (פ"ט מהל' תשובה ה"ב) כותב שמלך המשיח הוא יהיה היחיד שיהיה חכם משלמה המלך ע"ה, ויהיה נביא קרוב לנבואת משה רבינו ע"ה, כיון שנביא כמשה רבינו ע"ה לא קם ולא יקום. הנביא הגדול שהיה בכלל ישראל זה משה. בחכמה יהיה מלך המשיח גדול משלמה המלך ע"ה, אבל בנבואה קרוב כמשה. לא כמשה, 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, אשר ידעו ה' פנים אל פנים' (דברים לד י).

טורחים להבין: מה יש בתשובה הזו של שלמה, "ונתת לעבדך לב שומע", שגרם ופעל לכל כך התפעלות כלפי שמיא? ויטב הדבר בעיני ה'. עד כדי כך שחי העולמים אומר לו שכיון שביקשת לב שומע ולא דברים אחרים - תקבל הכל בכל מכל כל. גם 'לב שומע' גם 'עושר' גם 'כבוד' אשר לא היה למלכים מלפניך ואחריך! מה קרה כאן? למה הייתה התגובה בשמים לבקשה הזו כל כך יוצאת מן הכלל?!

והרי, לו יצייר, שהרגע הזה שאנחנו מדברים, היה כעת נכנס כאן מישור ל'בית המדרש', וכך הוא אומר לנו: 'אני שליח מן השמים, ואני אומר לכם הרגע הזה, הדקה הזו, זו 'שעת רצון' גדולה בשמים, זה 'עת רצון' ו'זמן מסוגל', ובקשה שאדם יבקש - יעתרו לו ויקבלו אותה מן השמים ויעשו מה שהוא מבקש!'. מה שתבקש - תקבל. ממש כמו שאמר הקב"ה לשלמה המלך ע"ה. הרי כל אחד שיש לו קצת 'טיפת מח בקדקדו' (כמו שאומרים), ושומע כזה דבר, ודאי הוא כי יבקש 'לב שומע!'. וכי מה יבקש? 'במבה?..'. אם כן נשאל השאלה: מה ההתפעלות הגדולה משמיא מתשובתו של שלמה המלך ע"ה? (ונאמרו בזה כמה הסברים).

החידוש אצל שלמה המלך ע"ה שהוא ביקש "לב שומע" כשהוא היה **ישן** **אלא** יש כאן יסוד גדול: באמת אם היה בא מישור ופונה אלינו ואומר לנו 'מה שאתה מבקש תקבל', והיה אדם מבקש 'לב שומע', זה לא 'רבותא', זה לא 'חידוש', זה לא 'גדולה'. הא פשיטא. אלא מה יבקש? הגדולה כאן הייתה ששלמה המלך ע"ה ענה "ונתת לעבדך לב שומע", מתי זה היה? בשעה שהוא ישן! הרי כל המעשה הזה היה בחלום הלילה, ובחלום הלילה הוא מבקש 'לב שומע'. ההסבר הזה מובא בספרים בשם האדמו"ר הזקן מגור בעל ה'אמרי אמת' זצ"ל (ע' פני מנחם פר' ויצא דף קע ע"ב ד"ה עשו שאל), וגם בספר 'פניני רבי יחזקאל' על הגאון רבי יחזקאל אברהמסקי זצ"ל (עמוד פב), גם שם נמצא אותו תירוץ בדיוק. שניהם כיוונו לאותו יסוד.

ונסביר הדברים: כשאדם ער, והשכל פועל, וכלי הדעת לא שובתים, ובשעה זו הוא מבקש 'חכמה', הוא מבקש 'תורה' - זה יפה, זה טוב, גם זה דבר גדול - אבל זה לא 'גדולה' כל כך. אלא מה יבקש?! וגם בזה נסיף משפט אחד: שלא נבוא לידי נסיון.. בשעה שאדם ישן וחולם חלום ואומרים לו עכשיו מה אתה מבקש, כל אחד יחשוב מה היה מבקש, שלא נבוא לידי נסיון.. אבל שלמה המלך

ע"ה בשעה שהוא ישן והדעת מושבתת, ב'חלום הלילה', והוא מבקש מריבון העולמים, יש לי רק בקשה אחת: 'ונתת לעבדך לב שומע', הוי אומר שזה באמת היה ה'תוך' הפנימי של שלמה המלך ע"ה, זה הנקודה הפנימית של משאת נפשו, זה הכמיהה והצימאון, החשק והשתוקקות וערגת הנשמה, שיהיה לו "לב שומע". לכן זה פעל את ההתפעלות בשמים.

'לב שומע' זה יראת שמים

ומה הייתה בקשתו? "לב שומע", אני רוצה 'תורה', אני רוצה 'לב', בעבור בית ישראל, **"לב שומע לשפוט את עמך ולהבין בין טוב לדע"**. 'לב' בדרך כלל זה 'יראת שמים'. 'למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין' (משלי י"ז טז), אוי להם לשונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקים בתורה ואין בהם יראת שמים (יומא עב:), 'רחמנא ליבא בעי' (סנהדרין קו:). וזה מה ששלמה המלך מבקש ב'חלום' הלילה. פירושם של דברים: 'יראת שמים' הוא מבקש, הוא מבקש 'לב שומע'. זו הסיבה שבאה התשובה הזו מבורא עולם, 'וייטב הדבר בעיני ה'". אפילו בשעה שהוא ישן הוא מבקש 'תורה', הוא מבקש 'יראה'.

על ידי חלומו של אדם יכול למדרגו מדרגתו בעבודת ה'

מכאן למדו רבותינו - בעל התניא (ליקוטי אמרים פרק כט) ורבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל (צדקת הצדיק אות ג) יב - מוסר השכל גדול, וזה נוגע אלינו. האפשרות ל'בחינה' אמיתית והסימן המובהק (בה"א הידיעה) לאדם לדעת את מציאותו האמתית בעבודת ה' יתברך בלי להיות נופל בחולי הדמיונות, הוא 'החלום'. החלום של אדם זהו 'סימן מובהק', מעיד כשני עדים על המציאות שלו. לפי החלום של האדם הוא יכול לראות את ה'תוך' הפנימי, מה ה'בפנים' שלו. כי בשעה שהאדם ער, והדעת עובדת, והמחשבה פועלת - תמיד הוא יכול 'לתרץ' את עצמו 'אני בסדר', 'אני צדיק' 'אני חסיד' וכו', אבל בשעה שהוא ישן וכלי הדעת שובתים - ה'חלום' מראה לו בדיוק 'צילום פנימי' של מי הוא ומה הוא. תסתכל על ה'חלום' שלך. תתבונן על ה'חלומות' שלך. (כל אחד חולם). תראה - על מה אתה חולם? אם באמת אתה חולם על 'תורה' ועל 'יראה' ועל 'אהבת השי"ת', ו'בין אדם לחברו', באמת אתה חשוב. אבל אם אתה חולם על 'הבל הבלים מעשה תעתועים' (על פי ירמיהו י טו), הרי זה עדות נאמנה: שם אתה נמצא. אם בשעה שהוא ישן הוא חולם ב'דברי

תורה, יושב מקשה ומתרץ, מפלפל ומסלסל, חולם שמקיים מצוות, כמו 'ציצית' 'תפילין' 'שבת' ועוד, (ולא שיחלום רק על מצות 'צדקה', 'שנותנים' לו צדקה.. או ברכת המזון אחר סעודה דשנה..), או שחולם בעבודת ה' יתברך, ב'רוחניות' ובמעשה תורה ומצות - זה סימן טוב, זה סימן יפה. זה סימן שגם בשעה שכלי הדעת שובתים יש לו את ה'קשר', יש לו את ה'חיבור' ואת ה'זיקה' ל'רוחניות' ל'תורה' ול'מצוות'. הרי על זה הוא 'חושב', על זה הוא 'חולם', זה מראה שהוא באמת שייך לזה, שיש לו 'רוחניות', שבאמת הוא עבד ה'. ורבותינו ע"ה היו מופלגים בזה. וזה סימן טוב לכל אחד ואחד.

אבל אם בשעת לילה חולם הוא חלומות 'הבל ורעות רוח', חלומות 'בטלים' - וכל אחד יפרש לעצמו.. (לדוגמא: חולם הוא שלשמחתו נמצא הוא במקום 'נופש' פלוני, והוא שמח.. 'אם לא זכיתי בהקיץ לפחות בחלום..', וכאשר קם בבוקר כולו 'סר וזעף', 'חבל שזה רק חלום..') - ידע נאמנה שהוא שם. זה ה'תוך' הפנימי שלו. זה ה'פנים' שלו. הוא לא בדיוק עובד ה' באמת. אפילו אם בשעה שהוא הקיץ משנתו ומחלומו נראה לו שהוא 'רם ונישא גדול ונורא', זה (כמו שאמרנו): 'דמיון בעלמא'. לכן צריך לדעת, ללמוד לעיין ב'חלום' של האדם, ומזה להקיש ולהסיק מה ה'תוך' ומה צריכים ללמוד על ה'בפנים' שלו, מי הוא ומה הוא². אבל בשעה שאתה 'ער', אתה 'מדמיין', אתה

יג. מעשה על אחד מגדולי הצדיקים בירושלים בדור שלפנים

ומעשה באחד מגדולי הצדיקים בירושלים בדור שלפנים, רבי טודרוס זצ"ל, (איש חסיד היה), משכונת 'שערי חסד', מל"ו צדיקים. מי שהכיר אותו ידע שהיה שמח בחלקו ועושה רצון בוראו. ארע פעם אחת ובא לבית הכנסת השכם בבוקר וביקש שיעשו לו 'הטבת חלום', לא רצה לגלות מה חלם שבגלל זה עושה 'הטבת חלום'.

על מה עושים הטבת חלום?..

והנה הטבת חלום עושים אם ח"ו אדם חולם דבר 'סיוט' בלילה, חלם חלום 'מפחיד', ובבוקר קם כולו נבעת ומוזעזע, הולך ומבקש שיעשו לו הטבת חלום. ואותו צדיק ביקש שיעשו לו באותו הבוקר הטבת חלום. (ע' ברכות נה: נפשו עגומה עליו).

חלם שנעשה עשיר

והיה שם בבית הכנסת אחד מכת ה'נודניקים' (ל"א) - [האנשים מה'כת' הזו כשיש להם איזה ענין לדעת, הם לא מרפים, עד שהשני 'מוכרח' לגלות להם.. וזה 'מכת מדינה' (בר מינו), מידה זו - מידה קשה, אחד שהטבע שלו להיות 'נודניק' זה חולי כבד, הגאון יעב"ץ (מגדל עוז עלית הביקור דף קכד ודף קסא דפוס לבוב) קורא לאחד כזה 'מהאנשים הכבדים'..] - והלך הלה והחל

מטעה את עצמך, נדמה לך שהכל בסדר. אדם יכול לדמיין לעצמו הרבה דמיונות בשעה שהוא 'ער' - אבל בשעה שהוא 'ישן' וההכרה שלו אינה עובדת, רק 'תת ההכרה' שלו עובדת: הוא לא יכול להטעות את עצמו. שם מתגלית האמת לאמיתותה. שם הוא רואה מה הוא חולם בדיוק. אם הוא חולם על 'פיתת פלאפל' או שהוא חולם על 'משנה למלך'..

מחלומותיו של הגר"ח פלאג'י אפשר להוציא חיבור שלם

צריכים אנחנו לדעת איך היו אבותינו ואבות אבותינו. רבותינו ע"ה היו מופלגים בזה. אם יקום אדם ויעבור על החיבורים הגדולים והנפלאים של הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל, רבה של 'איזמיר' בדורו, הניח אחריו המון חיבורים, אומרים שמונים, [וזה אחרי השריפה הגדולה שהייתה (ה' ישמור), שנשרפו בה רוב תורתו שבכתב, חמישים וארבעה ספרים כידוע (ע' בהקדמת ספרו חיים לראש על הגשה של פסח, וע"ע בדברי רבינו שליט"א בקונטרס "בשערי חיים" בראש ספר צוואה חיים עמוד יג הערה כו)], ויעבור על החיבורים שלו, וילקט ויקבץ את אותם חידושי תורה נפלאים שהוא חידש ב'לילה' ב'חלום', ב'חזיון הלילה', חיבור שלם יצא מזה בלי גוזמא (וע' לרבינו שליט"א בקונטרס "בשערי חיים" הנ"ל עמוד יב הערה כ והערה ל). ועוד כהנה וכהנה גדולי ישראל. [וכבר בני בכורי חו"ב רבי אברהם אליעזר שליט"א אסף וליקט בספר "נחזה בך" מחלומות הגר"ח פלאג'י ז"ל ועוד חכמי ישראל].

לשאול ולחקור אצל הרב על מה עשה 'הטבת חלום'? מה חלם? וכו', עד שנכנע הרב וגילה לו חלומו, כי בשנת הלילה 'חלם' הוא ש'התעשר'. שאלו אותו ה'נודניק': 'על זה עושים הטבת חלום?!', אמר לו הרב: 'כן, כי אני אינני חושב על הדברים האלה וזה לא מענין אותי, מה אני צריך את הדברים האלה, טוב לי עם מה שיש לי, ואני שמח בחלקי, ואני עבד ה' ועושה את רצונו. ומה פתאום אני חולם שאני מתעשר? זה חלום 'רע', זה 'סיוט' בשבילי, צריך הטבת חלום!'

למה זה רק חלום..

יש אחד בדיוק להיפך. היה קם בלילה מחלום כזה שנתעשר, היה כולו בוכה: 'ריבון העולמים למה זה רק 'חלום' ולא במציאות? למה מצערים אותי מן השמים?..'

אבל אצלו זה הפריע לו, זה היה בגדר 'חלום רע', והוא עשה לו 'הטבת חלום'. כי ה'חלום' מגלה על ה'תוך' הפנימי של האדם.

האדר"ת הניח אחריו חיבור שלם ממה שנתחדש לו בחלום הלילה
הגאון האדר"ת רבה של ירושלים הניח אחריו ספר שלם "בחלום אדבר", חידושי
תורה שנתחדשו לו ב'חלום' הלילה, חקירות קושיות תירוצים הסברים,
פלאות! ועוד כהנה וכהנה.

מי שכל חייו זה רק 'תורה' חולם על 'תורה'
פירוש הדבר שנשמתו הייתה 'רוחנית' עם 'תורה' עם 'מצוות' עם 'עבדות'. אדם
כזה, שכל החיים הרוחניים שלו זה רק 'תורה', גם ב'יום' וגם ב'לילה' דעתו
ב'תורה', ויכול הוא לחלום על 'קושיא', על 'תירוצ', על עוד הסבר בדברי
ה'תוספות'.

גם בשעה שהוא ישן הנפש שלו עוסקת בתורה
וזה סימן מובהק לאדם: אדם שחולם על 'קושיא' על 'תירוצ' על 'מסקנא', זה
סימן טוב, זה מראה שנפשו חושקת ב'תורה', גם בלילה בשעה שהוא ישן
הנפש שלו עוסקת ב'תורה', והוא סימן מובהק שהוא עבד ה' באמת. והדברים
ידועים.

'והגית בו יומם ולילה'

הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל כותב באחד הספרים שלו (ע' פרי צדיק פר' וילך
אות א) שיש לו פליאה, בפסוק בספר יהושע (א ח): 'והגית בו יומם ולילה'.
והוא שואל: זה לא ייתכן כדבר הזה, יהיה מי שיהיה, אפילו דוד המלך ע"ה, שהיה
ישן כשינת הסוס (סוכה כו: וע"ע ברכות ג:), שינה 'כל דהוא', נניח 'שינה מועטת' (ע'
ביאור הלכה סי' ד סט"ז), היה מנמנם 'משהו' (וע"ע ברכות ג:). ואם כן מה הפסוק אומר
'והגית בו יומם ולילה?!', וכי יש תביעה שאדם יהיה הוגה בתורה יומם ולילה?
איך אפשר כדבר הזה, הרי מוכרח לישון ולו לכמה רגעים? והביאור בזה - אומר
רבי צדוק - 'והגית בו יומם', אתה חייב ב'יום' כל כך להגות בתורה, וכל כך 'לעסוק'
בתורה, וכל כך דעתך על התורה - עד שבשעה שאתה ישן, ב'לילה', אתה ממשיך
'לחלום' על זה. זה 'והגית בו יומם' - ולילה'.

חידוש תורה שנגלה לו בחלום לגאון רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל
באמת זה כך: אין מראים לו לאדם - (בחלום הלילה) - אלא מהרהורי לבו (ברכות נה
סע"ב). אם אדם היה באמת דבוק בתורה באמיתות, כל היום כולו. בלילה

שהיה ישן - היה ממשיך לחלום על תורה. ו'נאה דורש נאה מקיים', זה התקיים אצלו. יש לו קונטרס 'דברי חלומות' בסוף ספר 'רסיסי לילה' שלו - (ואני מאחל לעצמינו שאת החידושי תורה שלו, שהוא 'חלם', בחלום הלילה, אני מאחל לנו לחדש 'בהקין'. לא ב'חלום'..)

- ואני אומר לכם ביאור אחד מדבריו (אמרנו את זה בזמנו, ומצוה לחזור על זה), וזה אמת לאמיתותה מה שהוא זכה לחדש בלילה. בפרשת בראשית, אחרי אותו חטא של 'עץ הדעת', שהיו בו שלשה שותפים, ה'נחש', אדם הראשון, וחוה, וכל אחד קיבל 'שכרו בצידו', כל אחד קיבל את העונש שלו, והקללה של הנחש אומר הפסוק (ג, טו): 'ואיבה אשית בינך ובין האשה, ובין זרעך ובין זרעה'. ור' צדוק (דברי חלומות אות א) כותב: חלמתי שיש לעורר כאן שאלה, לכאורה לשון הפסוק אינו מדויק, הרי מי היה 'בר פלוגתא' של ה'נחש?' מי עמד כנגד ה'נחש?', אדם הראשון, לא חוה אשתו. אם כן היה צריך להיות כתוב: 'ואיבה אשית בינך ובין האדם, ובין זרעך ובין זרעו'. בין זרעו של האדם, לבין הנחש. מדוע כתוב 'בין זרעה' כאילו שהאשה היא כנגדו? כך הוא שואל. ואומר ר' צדוק, התירוץ הוא כזה, הרי הגמרא (נדה לא.) אומרת: שלשה שותפים יש באדם, הקב"ה אביו ואמו, מזרע האב - נברא העצמות של התינוק (והגידים והציפורניים ומוח בראשו ולובן שבעין), ומזרע האשה נברא הבשר (והעור והשערות והשחור שבעין). והקב"ה בורא את הנשמה (רוח ונשמה וקלסתר פנים, וראיית העין, ושמיעת האוזן, ודבור פה, והילוך רגלים, ובינה והשכל). אומר ר' צדוק: בא תחשוב, כאשר הנחש נושך את האדם, מה הוא נושך 'בשר' - או 'עצמות?' - ודאי בשר. עצמות הוא לא נושך. אם כן זה זרעה של האשה דייקא. ממה שנוצר מזרעה. הבשר נוצר מזרע של האשה. לכן כתוב: 'ואיבה אשית בינך ובין האשה, ובין זרעך ובין זרעה'. זה מה שהוא חלם בלילה. אני מאחל לעצמינו שוב שנוכח לחדש בהקין כאלה דברים.. דברים אמתיים לאמיתתה של תורה.

חלומותיו של בעל ה'כף החיים'

גם על סבא קדישא בעל ה'כף החיים' זצ"ל, הארכנו בעובדות על ה'חלומות' הנוראים שהעלה בקונטרס חלומותיו, ורמז והטמין מהם בכמה וכמה מקומות בחיבורו כף החיים, דברים מבהילים ממש. [א"ה: ראה בהרחבה בדברי רבינו שליט"א בקונטרס "תפארת חיים" (עמוד מד והלאה). ע"ש].

חלום נודא של עמוד ההוראה המהרש"ם

וכל זה, כל ההקדמה הזו, בשביל מה? אלא כמו שאמרנו הלילה הזה ייחדנו אותו ליום הילולא של עמוד ההוראה המהרש"ם מברעון זצ"ל, ויש לו ספר על התורה בשם 'תכלת מרדכי', (חידושים על חמשה חומשי תורה), נדפס אחרי פטירתו, ובהקדמת הספר (במאמר "בן יכבד אב" ד"ה עוד שמעת) מובא חלום שמצאו שהוא כתב לעצמו באיזה 'פנקס סתרים', (איזה 'יומן' סודי שלו, שבו הוא רשם מחלומותיו, והדפיסו את החלום הזה), מה כתוב שם? מה הוא חלם? כך הוא מספר בחלום שלו: שנה זו וזו, ביום חג הסוכות, הייתי ישן ב'סוכה', והוא חולם (לא פחות ולא יותר) שהזמינו אותו ולקחו אותו לבית דין של מעלה, מה קרה? היה שם 'דין', הביאו מיישהו ל'משפט' בשמים, שהוא עבר עבירה שספק אם חייבים עליה מיתה לשמים או לא, ה'סנגור' שלו טען יש לנו כלל גדול בהוראה 'ספק מיתה להקל', לא חייב מיתה, אבל ה'מקטרג' ה'שטן' טען: 'מה זה שייך? זה שייך לבית דין של מטה, אבל בית דין של מעלה, כלפי שמיא גליא, כאן אין ספיקות, ואם מגיע לו העונש ניתן לו עונשו!'. היה בניהם מחלוקת, ה'סנגור' טוען להקל, וה'מקטרג' טוען להחמיר. בסוף אמרו: מי יכריע בדברים הללו? נביא את הגאון מהרש"ם ומה שהוא יפסוק זה מה שנעשה. הזמינו אותו שיבוא לפסוק שם. אמר להם: 'אני לא מבין את השאלה שלכם.. מרן הבית יוסף ע"ה ב'כסף משנה' הלכות פסולי המקודשין (פט"ז ה"ט) כותב בהדיא ש'ספק מיתה לקולא'. אם כן צריכים להקל עליו כפסק ה'בית יוסף' לקולא!'. פנה אליו המקטרג אמר לו: 'מה לילוד אשה ביננו?'. מה אתה מכניס ראשך כאן. והמהרש"ם עצמו כותב בקונטרס חלומותיו: 'ואמרת לי, יגער ה' בך השטן! (זכריה ג ב). וקמתי והייתי כולי מרעיד. כך הוא מספר. זה מה שהוא היה עסוק בשעה שהוא ישן. זה מעיד על הפנמיות האמתית. כולו תורה. [א"ה: וראה בתולדות בראש ספרו תכלת מדרכי (אות טז) שכתב על מהרש"ם: "נתקיים בו בחלום אדבר בו" ועיין שם עוד. ועיין שו"ת מהרש"ם ח"ה (סי' כט): "ליל ב' וירא [שנת] תרל"ח, חלם לי ליישב דברי הש"ך", עיין שם בדבריו המופלאים, וכן הוא בתשובותיו ח"ג (סי' קפט בהערה). ע"ש].

שש עשרה שעות של שקידה בתורה בכל יום

ובאמת זה כך, הרי מבחרותו היה לומד - מינימום - שש עשרה שעות בכל יום! והסיפורים שאני מספר לכם, הם לא 'מצוצים מהאצבע' חלילה, אלא מה שאני שמעתי באוזניי מהנכד שלו הוא הגאון רבי שלום שבדרון (שליט"א) [זצ"ל],

מה שהוא סיפר לי, הוא היה נכדו והוא הכיר את הסבא הגדול שלו. והוא סיפר לי: בכל יום היה לומד עשרים דף גמרא, ארבעה דפים בעיון נמרץ, פירוש: עם כל המפרשים בעומקא דעומקא דהלכה. ושש עשרה דפים 'פשוט', מה הפירוש 'פשוט'? גמרא רש"י ו'תוספות', (זה נקרא 'פשוט'..). שש עשרה דפים! (וכ"ה בתולדותיו בראש ספר תכלת מרדכי אות ג).

סדר לימודו ביום שבת קודש

וביום שבת קודש היה לומד מסכת 'שבת' ומסכת 'עירובין' מרישא ועד גמירא. מידי שבת בשבתו. מסכת שבת זה מאה חמישים ושבע דף. מסכת עירובין זה מאה וחמש דף. קשה לי להבין איך ב'גירסא בעלמא' אפשר להספיק.. אם אנחנו היינו יושבים ולומדים את זה כמו ה'זוהר' של ליל 'הושענא רבא' או של 'שבועות' אדם לא היה מספיק.. וזה היה מידי שבת בשבתו!

ארבע מאות פעם טור ובית יוסף

מספרים העולם כי על הטור ובית יוסף הוא חזר ארבע מאות פעם! אתם מבינים מה זה?.. ארבעת חלקי טור ובית יוסף, ארבע מאות פעמים! שאלתי את רבי שלום שבדרון [צ"ל]: 'זה אמת, או שזה קצת 'ניפוח' שהעולם אוהבים 'להרחיב' את הדברים..'. אמר לי: 'זה כתוב על הכריכה של הספר של ה'טור' שלו, 'ביום זה וזה, שנה זה וזה, גמרתי את הטור ובית יוסף ארבע מאות פעם', כך היה כתוב על הגליון!'. (וראה בספר תכלת מרדכי בתולדותיו שבראשו אות ד עמוד יא).

'שק דואר' בכל יום

סיפר לי יהודי שהיה ה'דוור' שעבד בבית ה'דואר' בעירו, (העיר 'ברעז' זה עיר קטנה בגליציה): יום יום הוא היה מביא לו למהרש"ם 'שק' מלא מכתבים מכל העולם ב'שאלות'. כל יום מביא לו שק 'דואר'. שאלות בכל מקצועות התורה, והרב צריך להשיב לכל העולם כולו. אלפי תשובות יש ממנו ב'פסק' וב'הוראה'. **ראיתי** בתשובות מהרש"ם בחלק רביעי (סי' קלה) שהוא כותב ב'התנצלות' למישהו, למה לא ענית לך תשובה? והוא כותב לו: תאמין לי כי שבוע אחד לא הייתי בבית, (נסע לאיזה ענין, כל העניינים של כלל ישראל היו על ראשו, בהרבה עניינים, בענייני הצדקות ועוד), וכשהגעתי לביתי חיכו לי מאה וחמש עשרה שאלות להשיב! והוא צריך

להשיב על כולם. ולא שאלו אותו שאלות פשוטות: 'מה מברכים על מים' וכיוצא בזה.. את זה כל אחד יודע. אלא שאלו אותו שאלות עמוקות שאין להם הכרעה, בהלכות 'עגונות', בהלכות 'מקוואות', הלכות חמורות שבחמורות, על זה היה המהרש"ם צריך להשיב מיד, כולם מחכים ל'פסק' וה'הכרעה' שלו, הוא לא יכול להמתין ולעכב את התשובה, יש דברים שאתה לא יכול לומר 'אני יעיין בדבר, ועוד חודש או חודשיים אני אשלח לך פסק..', אלה שאלות חמורות בדברים נחוצים להשיב תיכף ומיד.

אי אפשר ב'הוראה' ללא ספריו וחיבוריו של מהרש"ם

באמת רואים את כוחו הגדול בהוראה. בבית דין של מעלה קראו לו לשמוע את ה'פסק' שלו (כמו שהוא מעיד בעצמו). תאמינו לי: בעולם ה'הוראה' אי אפשר 'לזוז' בלי הספרים שלו. בלי החיבורים המופלאים שלו באמת. יש לו חיבור 'דעת תורה' על שלחן ערוך 'אורח חיים' ושלחן ערוך 'יורה דעה'. וספר 'משפט שלום' על שלחן ערוך 'חושן משפט'. וכל מאות תשובותיו ב'תשובות מהרש"ם' (תשעה חלקים), וזה מלבד כל חידושי ושהותיו על הש"ס, שהם מאירות עיניים ממש. 'מה נאמר ומה נדבר'.

עמלו והתמדתו בתורה

יש עליו סיפורים ועובדות לא יאומן כי יסופר. אדם שהמית עצמו באהלה של תורה, שהיה לומד שש עשרה שעות בכל יום! ובשביל שלא ירדם (תשמעו טוב מה היה עושה), הוא הרגיל את עצמו לישון ג' שעות בכל לילה. היה עושה 'תחבולות' כדי שלא להרדם. מה היה עושה? כשהיה יושב ולומד בחדר שלו, הוא קשר לתקרה שני חבלים עד השלחן שהוא יושב ולומד עליו, וקשר את החבלים ל'פאות' שלו, ובשעה שהיה יושב ולומד אם היה נרדם והראש שלו היה נשטט - מיד החבלים האלה היו 'מושכים' לו בשערות ה'פאות' והוא היה מתעורר וממשיך ללמוד בכל הכח. (זה עוד רווח למי שיגדל 'פאות!'). (וכ"ה בתולדותיו בראש תכלת מרדכי אות ג). לראות אדם יושב ולומד כך, זה לא נתפס ב'שכל' שלנו.

תנאי בכתובה

מספרים שאחרי שנפטרה אשתו ראשונה, לחתונתו השניה חמיו עשה אתו תנאי ב'כתובה'. ונשבע החתן כמו שמשביעים 'ונשבע החתן דנן בשבועה חמורה בתקיעת כף' וכו'. על מה היה ה'תנאי' בניהם? שמתחייב החתן לישון שעה אחת ביום.. למה? חמיו פחד כי מרוב הלימוד והעייפות אולי זה יכול להזיק לבריאות שלו. לכן הוא חייב אותו לישון שעה אחת ביום.. זה היה המהרש"ם.

מעשה פלא

נכנסה אצלו פעם אשה אחת עם הבת שלה, כבר נשואה, אומרת לו: 'כבוד הרב, תציל את הבת שלי, אוי לנו, אסון!', התחיל לחקור ולדרוש מה קרה, סיפרה לו האמא: 'בתי נשואה, וכל פעם שהיא בליל שבת עומדת להדליק את הנרות לכבוד שבת קודש, משום מה היא רואה מול העיניים שלה 'צלמים' של 'עבודה זרה' (שתי וערב וכו'). רוצה להדליק ולברך, והיא רואה מול העיניים שלה צלמים של גויים. והיא לא יכולה להמשיך כך. זה נמשך כבר כמה שבועות, והיא בדכאון, וכמעט יוצאת מדעתה!'. שאל אותה המהרש"ם: 'הפמוטים האלה שאת מדליקה בהם מה עשית אתם? ספרי לי איזה סיפור על ה'פמוטים' האלה'. אמרה לו: 'לפני כמה חודשים היה להם שכן גוי ש'מת', ואחד ממשפחתו ביקש את ה'פמוטים' האלה בשביל להדליק נרות לצורך ה'מת', ומזמן שהחזירו להם את ה'פמוטים' האלה, היא רואה שיש לה את ה'דמויות' האלה מול העיניים בשעה שהיא מדליקה את הנרות'. אמר לה המהרש"ם: 'אני אתן לך עצה, דבר ראשון תקחי את ה'פמוטים' ותצחצחי אותם היטב הדק, ואחר כך תקחי ותטבילי אותם ב'מקוה', ואני מבטיח לך שהכל יהיה בסדר!'. וכך היה. מהיכן אדם יכול לדעת דברים כאלה? מנין יש לו את ה'צפייה' הזו לדעת ולשער? זה 'כח תורה'. מכח מה שהיה ממית עצמו באהלה של תורה. (וכ"ה בתולדותיו בראש ספר תכלת מרדכי אות כה).

'שלום לו, שלום לגופו, שלום לממונו, שלום לחזרתו'

יש סיפור ידוע ומפורסם (ואני שמעתי אותו מהמקורבים עם הוספות), פלאות מה שמספרים. כשהיה מהרש"ם בן עשרים ושבע שנה, הוא חלה חולי כבד, עד שהגיע לשערי מוות (ממש כך), ועם כל זה החלים לגמרי. והוא סיפר מה שקרה, אתו בזמן שהיה חולה, שבשעת חוליו הכבד הזה, הוא ראה שלקחו אותו לשמים,

ומסקנא הייתה שהוא סיים את תפקידו בעולם הזה, כתבו לו 'פסק דין' של 'מיתה'. אבל פתאום נכנס מישוה ל'בית הדין', צעק ואמר: 'כך מתייחסים לאברך כזה יקר שמוסר נפשו לתורה? אני לא מסכים!'. ה'דיינים' שמעו אותו, אמרו לו: 'אם כבוד הרב לא מסכים, אנחנו שומעים בקולך. אבל מה נגזור עליו?'. אמר להם: 'שמו שלום, ושלום לו, ושלום לגופו, ושלום לממונו, ושלום לתורתו, שיחזור להמשך העבודה בעולם הזה!'. וכך היה. (וראה בתולדותיו בראש ספר תכלת מרדכי אות יא).

המהרש"ם לא הכיר את היהודי הזה שנכנס ל'בית דין' של מעלה, ויש בידו כח לבטל הכל, (כולם מתבטלים לו שם), אבל אחיו גילה לו את הסוד. בשעה שאחיו כבר היה במצב מסוכן נסע לאחד מגדולי האדמו"רים בדור ההוא, רבי יצחק אייזיק מזידטשוב ע"ה, היה מלאך ה' צבאות ע"ה, והוא בא לרב ואמר לו: 'למען ה' תתפלל על אחי, מצבו חמור, הרופאים נואשו והמצב קריטי תתפלל לה!'. אמר לו הרב: 'לאחיך קוראים 'שלום', ותדע ששלום לו, שלום לגופו, שלום לממונו, ושלום לתורתו!'. כך הוא אמר לו. וכשהוא חזר לביתו וראה שאחיו הבריא, סיפר לו כל המעשה. והמרש"ם שמע את זה, ורעד כולו. מי הוא זה? מהר נסע אליו, ב'שבועות' נסע אצלו, וראה אותו, ואכן היה זה אותו אחד שהיה בכוחו לעלות ל'בית דין' של מעלה ולחוות דעה, אם רוצה יהיה כך או כך. זה 'כח' של תורה. הכל מסור בידו. הקב"ה מסכים לסברת הצדיקים (כדברי השיטה מקובצת ב"ק נ). מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקוב"ה, ולהיפך - להיפך, מי שקרוב לתורה, הוא קרוב לקב"ה, כדברי רבותינו בזוהר הקדוש (פר' ויקרא דכ"א ע"א). [א"ה: וראה במה שהרחיב בזה רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק יד (פרשת יתרו תשע"ט, עמוד יא והלאה). עש"ב].

'ותגזר אומר ויקום לך'

ראו אצלו שכשהיה גוזר גזירות זה היה מתקיים, וכשהיה מזהיר אם לא שמעו - הפסידו ונוזקו. שמעתי מנכדו (רבי שלום שבדרון זצ"ל) שהיה בעירו פעם איזה פרצה, בענייני שבת, היו שם כמה 'ספרים' שפרקו עול, הגיעו לידי חילול שבת ב'פרהסיא', המהרש"ם שמע על כך, אמר 'לא ייתכן כדבר הזה שבעיר שלי יהיה חילולי שבתות בפרהסיא!', קרא לכל ה'ספרים' בעיר אליו, והרעיש על החילולי שבת, ואחר כך אמר להם: 'אני מבקש מכם, שכולכם תחתמו ב'הצהרת התחייבות

גמורה' שלא יהיה כאן אחד שיפרוץ גדר ויחלל שבת!', כך הוא ביקש מכל ה'ספרים'.

קם אחד ה'ספרים' ואמר: 'אני לא חותם, אני אעשה מה שאני רוצה, אני אפתח ואני אספר ואני ארוויח ואני אעשה מה שאני רוצה!'. אמר לו הרב, 'אני מבקש ממך בתחנונים, שלא תעשה כדבר הזה, ובפרט שאתה חוטא ומחטיא, אם אתה לא תחתום - אף אחד לא ירצה לחתום, יאמרו 'אנחנו נחתום והוא לא יחתום, ובשבת הוא יפתח את החנות שלו וכולם יבואו אליו, (כל הגויים והחיילים שהיו שם יבואו אצלו), ואנחנו נפסיד, לכן אף אחד לא ירצה לחתום. אני מבקש ממך, למען ה' ולמען תורתו, שלא תהיה אתה הראשון חוטא ומחטיא!'. כך הוא אמר לו. אמר לו אותו 'ספר': 'כבוד הרב, תעשה מה שאתה רוצה, אני לא חותם!'. אמר לו הרב, 'אני מזהיר אותך: שבת זה לא הפקר! יש מנהיג לעולם! ומה יהיה אם אתה תלך בדרך ותשבור את היד ולא תוכל לספר יותר?!'. וה'ספר' התעקש בדעתו, אמר לו: 'אני לא אחתום!'. וכך התפזרה האסיפה ואף אחד מה'ספרים' לא הסכים לחתום בגלל זה. הם יוצאים מהמהרש"ם, ובדרך נפל אותו 'ספר' ושבר את היד' ויותר לא היה יכול 'לספר' (גם לא בימות החול, גם אם היה רוצה). חבריו ה'ספרים' ראו את זה, חזרו כולם אמרו לו, 'כבוד הרב, אנחנו מפחדים, נחתום לך על מה שאתה מבקש..', וחתמו. זה כח של תורה. 'ותגזר אומר ויקום לך' (איוב כב כח). (וכ"ה בתולדותיו בראש ספר תכלת מרדכי אות ל).

מקצת שבמקצת על המהרש"ם

בספר תורתם משתמרת (עמוד עד והלאה) הוא קצת מספר עליו מהרש"ם, "מגדולי האחרונים ששתל הקב"ה לעם ישראל במאה הקודמת ביהדות 'גילציה' שהאיר בתורתו וגדלותו את כל קצוות העולם היהודי", כולם היו שולחים ומריצים לפניו שאלותיהם וספיקותיהם, מכל העולם כולו, "היה גאון ישראל ותפארתו, הגאון

יד. אדם שחלילה וחס מחלל שבת ב'פרהסיא' דינו כגוי לכל דבר, הוא פרק עול, אם הוא נוגע ביין - יינו יין נסך, ואם הוא שוחט - שחישתו נבלה. הוא פרק עול היהדות ממנו. רק שני דברים אדם יוצא מכלל 'יהדות': 'שבת' ו'עבודה זרה'. כך כותב הרמב"ם בהלכות שבת (פרק ל הל' טו). [ובהלכות מעשה הקרבנות (פ"ג ה"ד) כתב שקרבן עולה מקבלים מגוי, אבל לא מקבלים ממחלל שבת בפרהסיא. ע"ש. הרי שהוא גרוע מגוי רח"ל].

המפורסם מהרש"ם מברעז'ן זיע"א, אשר נחשב ללא כל עוררין בדורו כ'שר התורה' ו'עמוד ההוראה', וכפי שכונה בפי רבים 'משיב הדור', כאשר מכל קצוות תבל הריצו שאלותיהם אליו לשמוע את חוות דעתו הרמה, ואחר כך הוא מוסיף: "גדולי וחשובי הרבנים מכל הארצות, היו מצפים בשקיקה לשמוע את חוות דעתו ההלכתית", ולא שלחו לו שאלות קלות, שאלות חמורות שבחמורות, וגדולי עולם שחששו להכריע בהם, שלחו אליו וסמכו על הכרעתו. "פסקיו הברורים נשמעו ללא כל עוררין בכל בית ישראל, על קהילותיהם ועריהם", בכל אתר ואתר, "עד עצם היום הזה מהווים ספריו הגאונים והמופלאים שו"ת מהרש"ם וספרי דעת תורה על ארבעת חלקי השולחן ערוך כנכסי צאן ברזל, וכספרי יסוד בשדה ההלכה הנלמדים בעיון ובהעמקה בין לומדי התורה וההוראה בכל רחבי העולם התורני", ובאמת זה כך, (כמו שהזכרנו כבר), אי אפשר בלימוד ובעסק ההוראה ללא ספריו של המהרש"ם.

ה'מבחן' שעשו למהרש"ם ב'פורים'

וכאן הוא מביא סיפור מפליא, "אודות גאונותו האדירה שהרקיעה שחקים, ובקיאותו האיומה והבלתי מצויה", הוא מביא סיפור בשם גאב"ד טשעבין זצ"ל בעל הדובב מישרים, וכך היה המעשה: "באחת השנים ישב אביו הגאון החריקי בעל כוכב מיעקב זי"ע", היה גאון הגאונים, כל רז לא אניס ליה, "בסעודת פורים יחד עם תלמידיו הרבים, והיה שרוי בשמחת פורים מרוממת, כשכל הקהל שרו ורקדו שלא כהרגלם לכבודו של יום הפורים", 'סעודת משתה' כדת וכהלכה. "במהלך הסעודה סיפר אחד התלמידים ל'כוכב מיעקב', כי שמע שבאחד השנים ישב מהרש"ם מברעז'ן, בסעודת פורים, והיה שרוי בזיחחות הדעת ובגילופין, לאחר ששתה רבות", שתה הרבה יין, "כמצוות היום", חג הפורים, 'עד דלא ידע', וכידוע, 'נכנס יין - יצא סוד', "באמצע הסעודה פנה מהרש"ם לתלמידיו ואמר להם, שמי שרוצה כעת לבחון אותו ולתהות על קנקנו, מוכן ומזומן הוא לבחון אותו בכל חלקי התורה והרשות נתונה בידו!". כך הוא אמר להם, תבחנו אותי בכל מקום שהוא, בכל התורה כולה! "התלמידים שנכחו בסעודה, קפצו על המציאה הנדירה שנקרתה לפנייהם, והחלו להקריא לו מתוך הש"ס כולו, מסכת אחר מסכת, שורה וקטע מסויים של הגמרא וביקשו מרבם שימשיך וישלים להם בעל פה את המשך דברי הגמרא מתוך זכרונם. ואכן כך הווה, המהרש"ם בבקיאותו המדהימה וזכרנו המופלא השלים להם על אתר את שאר דברי הגמרא מילה במילה בעל פה, וללא שום

טעויות כלל בעשרות מסכתות שבש"ס אותם הקריאו בפניו התלמידים. כך נמשך הדבר זמן רב וממש לא היה מקום אחד שהמהרש"ם לא ידע להשלים בעל פה את המשך דברי הגמרא שהתחילו התלמידים להקריא בפניו, לתדהמתם של הנוכחים". ידיעת התורה מוחלטת. כל הש"ס כולו, מילה במילה. (אצלנו יש שמות של 'מסכתות' בש"ס שאנחנו לא יודעים...)." "לאחר מכן פנה שוב מהרש"ם לתלמידיו ואמר להם, מה עם רבותינו בעלי התוספות שבש"ס? האם גם בזה תרצו לבחון אותי בשיטה הזאת?!", אותו מבחן שבחנתם אותי על הש"ס, תבחנו אותי על בעלי התוספות, "אז התחילו התלמידים להקריא בפניו שורה אחת מדברי התוספות, ומהרש"ם המשיך את דברי התוספות, באומרו בעל פה מילה במילה את לשון התוספות בדיוק רב. בשיטה הזאת נמשך המבחן של התלמידים לרובם זמן רב במסכתות רבות שבש"ס כאשר לתדהמת תלמידיו לא החטיא מהרש"ם כלל וכלל בדברי התוספות בכל מקום שהקריאו לפניו שורה וקטע בתוספות, ידע מהרש"ם להשלימם במדויק". עד כדי כך הייתה ידיעתו בתורה! "לאחר מכן פנה שוב מהרש"ם לתלמידיו ושאל אותם, האם הנכם מעוניינים להקריא לי את דברי הגמרא מלמטה ללמעלה שלא כסדר, ואני אראה אם אוכל להשלים לכם את דברי הגמרא שלא כסדר?!", לא רק מבחן על חלק ה'ישר' בש"ס, אלא גם 'הפוך', 'ישר והפוך', "ואכן כמצוותו כן עשו התלמידים, והחלו להקריא למהרש"ם את שורות הגמרא מלמטה ללמעלה שלא כסדר. מה מאד נדהמו שוב לראות ולהוכיח שגם בזה לא החטיא המהרש"ם בזכרונו המדהים והמופלא והמשיך לומר להם בעל פה דברי הגמרא בסדר ההפוך מאד מילה במילה!". אבל לא רק את הש"ס הוא ידע 'ישר והפוך', "בכך עדיין לא תם הסיפור, המהרש"ם שאל שוב את תלמידיו האם הם רוצים להקריא לו גם את דברי התוספות שלא כסדר, ואכן מיד החלו תלמידיו להקריא לו את דברי התוספות שלא כסדר מסכת אחר מסכת בש"ס. וגם הפעם הפליא המהרש"ם את תלמידיו כאשר זכר במדויק בעל פה את דברי התוספות ואמר להם את דברי התוספות שלא כסדר מלמטה ללמעלה". אצלנו זה לא נתפס בשכל הסיפורים האלה, אבל כך זה היה. "למותר לתאר ולהאריך את 'שמחת פורים' בשילוב 'שמחת התורה' שהיה להם לתלמידים לאחר מעשה מופלא זה, שראו את כוחו התורני המופלא והבלתי שגרתי של רבם הגדול, ואשר בלתי נמצא כמותו בדורו".

כל הש"ס כולו בבלי וירושלמי כמאן דמנח בכיסיה דמי

וכמו שפתחנו, את המעשה הזה סיפרו אצל ה'כוכב מיעקב', "אותו תלמיד סיפר את כל הסיפור הזה בעת סעודת פורים בביתו של גאון הדור ה'כוכב מיעקב', ועל אתר פנה ה'כוכב מיעקב' לתלמידיו ואמר להם שהוא גם רוצה שינסהו ויבחנוהו בשיטה הזאת. החלו התלמידים להקריא לפניו שורות של גמרות בכל מסכתות הש"ס והכוכב מיעקב בגאונותו ובבקיאותו המיוחדת ידע להשלים במדויק את המשך דברי הגמרא אותם הקריאו בפניו. לאחר מכן הקריאו בפניו דברי הגמרא שלא כסדר מלמטה למעלה, ואכן ידע להשלים לפליאתם ולתדהמתם של תלמידיו. לאחר מכן הקריאו לפניו שורות בדברי התוספות במספר מסכתות, וגם בזה ידע להשלים לתדהמת תלמידיו", כמו המבחן שעשו ל'מהרש"ס'. "אולם כאשר החלו להקריא לו את דברי התוספות בהיפוך מלמעלה למטה, נענה הכוכב מיעקב ואמר לתלמידיו בהתלהבות גדולה: וכי אנו רוצים להשתוות ולהתדמות לגאון מברעזן?", הוא הגאון מהרש"ס, שהיה בעיר ברעזן (כמו שאמרנו), הרי אצל הגאון מברעזן כל הש"ס בבלי וירושלמי כולו, עם דברי התוספות והראשונים, היו תמיד פתוחים מול עיניו וכמי שמונחים על כף ידו, ולכן היה קל לו להקריא את דברי התוספות שלא כסדר בעל פה בקל כמי שקוראם מבפנים, וכי מה לנו להידמות לגדולתו בתורה?!" . כך הוא השיב להם, לתלמידים שלו. זה היה ידיעת התורה של המהרש"ס.

המהרש"ס היה 'שר התורה' בדורו

בספר שר התורה (פרק לה עמוד תרעט) על הגאון מטשעבין, "רבינו היה הוגה רבות בספרי המהרש"ס מברעזן, ופעם כשסיים ללמוד תשובה בספר", בתשובות מהרש"ס, "אמר בהתרגשות: חושבים שיודעים ללמוד, עד שרואים איך קדמונינו למדו". באיזה עיון ובאיזה העמקה. ופעם אחרת ארע והתבטא הגאון מטשעבין על המהרש"ס "הלא המהרש"ס היה שר התורה", והוא הסביר את דבריו, "והסביר מה כוונתו 'שר התורה', שלמרות שהיה דורו מלא בגדולי וגאוני עולם, בלט המהרש"ס בזה שהיה 'שר התורה', היינו, שכל התורה כולה היה אצלו כמונחת בקופסא, שהיה בעל הבית ויכול היה להשתמש הלכה למעשה' בכל חלקי התורה, ולהוציא מהם הלכה למעשה בחריפות ובקיאות".

כ'טיפה מן הים'

אפשר להאריך עוד הרבה, כהנה וכהנה, כל מיני עובדות וכל מיני סיפורים על כוחו ושקידת התורה שהכל בא מכח ה'תורה'. מכח מה שהוא 'שותף למעשה בראשית', על ידי עסק התורה, כמו שה'נפש החיים' (שער ד פרק יא) מאריך בזה. [א"ה: וראה בהרחבה בדברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק יד (עמוד יט והלאה). עש"ב]. יש הרבה עובדות על עמל התורה ויגיעת התורה של הגאון מהרש"ם ז"ל, שהוא היה ממש מגדולי הגדולים. מה שסיפרנו זה כ'טיפה מן הים' ממש. לבוא ולספר ולתאר עוזו נפלאות תורתו קדושתו חסידותו של הגאון מהרש"ם יכלה הזמן.

דברי תורה צריכים חיזוק

צריכים תמיד לעורר על העניין הזה של 'שקידת התורה'. 'מרבית תורה מרבה חיים' (אבות פ"ב משנה ז). אלה דברים פשוטים, (וכבר הזכרנו את זה לא פעם), אבל מצוה לחזור ולשנן את הדברים עוד הפעם ועוד הפעם, 'תנו רבנן ארבעה דברים צריכים חיזוק' (ברכות לב:), אומר רש"י (ד"ה צריכין) שיתחזק בהם אדם תמיד בכל כוחו. ומה הם? דבר ראשון: תורה. צריך תמיד לחזק את זה, כיון שדרכו של היצר לרפות ולרשל את הידים מלימוד תורה.

עסק התורה בכל שעה ובכל מקום

צריך לחזור ולהזכיר ולעורר ולדבר על הענין הזה של 'שקידת התורה', שכל אחד מכלל ישראל, יהיה מי שיהיה, חייב לקבוע עיתים לתורה, חייב כל רגע פנוי לנצל לתורה. יש טועים, חושבים שלימוד תורה זה דוקא ב'שיבה', דוקא ב'שיעור', דוקא ב'בית המדרש'. ולא היא! 'מותר' לך ללמוד גם בבית.. אין איסור 'בל תוסיף'.. אם אדם בתוך ביתו יפתח ספר וילמד - אין בזה 'בל תוסיף'.. לא יענישו אותו על זה.. אני ערב.. ישב בביתו וילמד מה שיכול, משנה, גמרא, הלכה, מוסר, העיקר שיהיה 'תורה'. ועסק התורה זה טוב לו, וטוב לבריאה כולה. 'מרבית תורה מרבה חיים' (אבות פ"ב משנה ז). וכולם חייבים בזה, אין פוטר ואין פטור. שום תירוץ לא יעזור לו ביום הדין. [ורבינו ה'חפץ חיים' זצ"ל כתב ספר מיוחד בשם "תורת הבית" על חיוב לימוד תורה גם בביתו של אדם, ושלא יחשוב שדי בשיעור תורה שהוא קובע. ראה שם דברים יקרים ונפלאים].

'ותן חלקנו בתורתך'

'ותן חלקנו בתורתך' (אבות פ"ה משנה כ), פירוש הדברים הוא שיש לכל אחד ואחד מאיתנו 'חלק' בתורה, ויתבעו אותו על זה אם הוא באמת השלים את תפקידו בדבר הזה. חייב לקבוע עיתים לתורה יום יום 'חוק בל יעבור'. אם ח"ו קרה איזה 'אונס' (משום מה אותו יום לא יצא לו ללמוד סדר לימודיו הקבוע), חייב להשלים את זה, ידאג ביום אחר להוסיף עוד שעות בתורה. זקוקים אנו לריבוי התורה בדור הזה כאוויר לנשימה ולנשמה.

ההצלה לכל העולם כולו על ידי עסק התורה

כבר הזכרנו לשון המדרש תנא דבי אליהו בסדר אליהו זוטא (פרשה ה): 'בכל יום ויום, מלאכי חבלה יורדין מלפני הקב"ה לחבל את כל העולם כולו, שאלמלי בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם יושבין בהן ועוסקין בתורה, היו מחבלין מיד'. היום יש לדאבונינו הרבה מלאכי חבלה. למה? כי כל מעשה רע בורא לו פרקליט רע, כמו שאומר התנא באבות (פ"ד מ"א). כל מעשה של עבירה מייצר מלאך חבלה שיבוא ויעשה צרות. אבל מי הוא זה שיכול לסתום להם את הפה? לסלק אותם? אותם תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום שהוא, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. הם דוחים ומגרשים את כל אותם המחבלים הללו. אותה שעה שיושבים אותם תלמידי חכמים ועמלים בתורה - גונזים את אותם 'מלאכי חבלה' באיזה פינה נדחת, קוברים אותם באיזה 'חור'. את כל מלאכי החבלה. מי שקצת איכפת לו מכלל ישראל, כמה חייב להשקיע יותר ויותר בעמל ועסק התורה הקדושה. ובפרט בזמן שלנו, ברגעים האלה, יותר לתרום בעבור כלל ישראל, עוד שעה של 'תורה', עוד 'דף גמרא'.

ההצלה הגדולה הבאה לעולם על ידי העוסק בתורה הקדושה

מרגלא בפומיה של ה'חזון איש' ע"ה, אדם לא יכול לדעת כמה גזירות קשות ורעות הוא מבטל בלימוד דף אחד גמרא. אדם יושב ועמל בתורה, אדם יושב ולומד - איזה לימוד שיהיה: אם זה 'דף גמרא', או 'דף משנה', לא משנה, העיקר תורה - כמה גזירות קשות ורעות הוא מבטל מכלל ישראל, (לא רק מעצמו, אלא מכל כלל ישראל הוא מבטל את הגזירות הקשות). מי שיש לו קצת הרגשה של ה'אחזה',

של ה'אחריות', שלא רק הוא 'בודד' אלא כולם 'כאיש אחד' - צריך להשתדל יותר ויותר.

ניצול הזמן לתורה

אדם לא יכול לומר 'אני מופקע מתורה', 'אני אין לי שייכות ללימוד', 'אין לי כח', 'אין לי כשרונות', 'אין לי שכל', 'זה לא הולך לי' 'אני לא פיקח', 'אם הקב"ה היה נותן לי 'ראש' של 'גאון' - הייתי אחד מגדולי הרבנים, הייתי יושב ועמל בתורה ברמ"ח איברים ושש"ה גידים, אבל אני 'אדם מן השוק', אדם 'ממוצע', אין לי את ה'תבונה', אין לי את ה'כשרונות' ואת ה'שכל' בשביל עסק התורה, זה טעות. זו טעות שהיצר הרע אוהב להטעות את כולם. מוכרחים - כל אחד ואחד - לקבוע עיתים לתורה. כל 'תיבה' של 'תורה' זה מצוה (הגר"א בשנות אליהו ריש פאה), אדם יושב לומד שעה אחת תורה - מקיים שנים עשרה אלף מצוות דאורייתא! צריכים לזכור את זה. גם חמש דקות זה כמה מאות רבות של מצוות^{טו}. כל רגע ורגע שאדם פנוי - ינצל אותו לתורה. אדם הולך לדרך מכאן עד ל'חנות', או ל'עבודה' שלו, שיאמר מה שהוא יודע מתורה. שיחזור על 'פיטום הקטורת'. יחזור על 'תהילים' בעל פה. יחזור על 'אשרי יושבי ביתך'. (יעשה 'השלמות' לאותם מזמורי תהילים ו'פסוקי דזמרה' שהרבה פעמים דילג עליהם...). לנצל כל רגע לתורה. כל לימוד קטן, כל 'שיעור תורה' אחד הוא הופך את האדם למציאות אחרת.

כפי שיש לאדם יכולות לחכמה ושכל בענייני העולם - לא ייגרע מזה לגבי התורה במדרש תנא דבי אליהו (זוטא פר' יד), מובא על אותו אחד שהיה הולך בדרך ופגש אותו אליהו הנביא זכור לטוב, ודיבר איתו, שאל אותו: 'אמור לי בני, מה שמך?', אמר לו: כך וכך, ממשיכים ב'שיחה' וב'דיבור', שואל אותו אליהו הנביא זכור לטוב: 'אמור לי בני, אתה לומד תורה? אתה קובע עיתים לתורה?', אמר לו: 'לא!', אמר לו אליהו הנביא: 'מה הטעם? מה הסיבה שאינך קובע עיתים לתורה?', אמר לו: 'מה אתם רוצים ממני, אני 'אדם פשוט'. אני לא 'גאון'. אני 'בעל מלאכה'.

טו. שהרי על כל תיבה ותיבה יש לו שכר, כדברי הגר"א ב'שנות אליהו' (ריש פאה). וה'חפץ חיים' זצ"ל (בס' תורת הבית פ"ב) יצא וחישיב שבכל דקה יש שיעור של 200 תיבות, מעתה צא וחשוב שעה אחת של 60 דקות, הרי 12,000 מצוות בכל שעה שעוסק בתורה. ו'חמש דקות' זה אלף מצוות עשה מדאורייתא!

אין לי את הכוחות, אין לי את ה'כשרונות', אין לי את ה'שכל' לתורה!'. כך הוא אמר לו. ממשיכים את השיחה הלאה. שואל אותו אליהו הנביא זכור לטוב: 'אמור לי בני, ממה אתה מתפרנס?!', אמר לו אותו אחד: 'אדוני ישמעני, אני 'צייד'. זה מלאכתי ואומנותי'. שאל אותו אליהו הנביא: 'מה זה בדיוק 'צייד'? (ה'מקצוע' הזה לא שכיח אצלנו להיות 'ציידים', עשו היה 'צייד'...), מה בדיוק המלאכה הזו? אין צדים חיות ביער?', ואותו צייד התחיל לדרוש, ישב ודרש 'כמשה מפי הגבורה' איך הוא צד את חיות היער, איך צדים אריה, (כל ה'תחבולות' וכל ה'המצאות' כל ה'פחים' וה'מוקשים' וה'מלכודות' וכו'), ואחרי שהוא גמר לספר ולתאר איך צדים 'אריה', עבר ל'שועל', 'פיקח שבחיות', (בשבילו צריכים 'מהלך' אחר, זה לא אותם 'עצות' ו'תחבולות'), וכשגמר על 'שועל', אמר לו: אם רוצים לצוד 'עוף' צריך כלים אחרים, והמצאות ותחבולות אחרות. אחרי שישב וגמר את כל ה'דרשה' הארוכה, אמר לו אליהו הנביא זכור לטוב: 'ישמעו אוזניך מה שפיך מדבר! לצוד את כל חיות היער - יש לך 'שכל', ואתה מכיר ובקי בכל ה'שיטות' ובכל ה'תחבולות', אבל אומרים לך: 'תבוא ללמוד', 'תקבע עיתים לתורה', פתאום אתה אומר 'אין לי שכל!'. איך זה יכול להיות?!'.
וכתוב במדרש שם שבשעה שאותו אדם שמע דברי אליהו הנביא זכור לטוב הללו, מיד הרים קולו ובכה והתאנח, ואמר לו אליהו, 'בני, אל ירע לך, שכל בני אדם משיבים תשובה זו, אבל מעשיהם מוכיחים עליהם'.

כל אחד יעשה 'חשבון נפש' עם עצמו, בחיים שלו, ב'מלאכה' שלו, ב'פרנסה' שלו, כמה 'כלי דעת' הוא מפעיל בשביל 'לייעל' את ה'עסק', (או בשביל 'לסדר' את ה'שותף' שלו שלא ירגיש...), 'לסדר' את 'מס הכנסה' שלא ירגישו.. תמיד הוא מחשב ומתחבל תחבולות. אבל כאשר אומרים לו: 'תבוא ללמוד, תקבע עיתים לתורה!', אומר לך: 'מה אתה רוצה ממני? 'אין לי שכל', 'אני אדם פשוט', אני לא יכול'. איך זה יכול להיות? הרי מעשיו והנהגותיו בעסקיו שלו הם 'סתירה' מוחצת לתשובה ולתירוצי זה.

'אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה'

זה התוכחה שתהיה לעתיד לבוא. כאשר יאמר אדם, 'לא יכולתי לעסוק בתורה', יבואו אליו מאותה טענה עצמה, מאותו טיעון שטוען, שלא היה לו את היכולות לעסוק בתורה - ומדוע לעסקיך היה לך? על זה היה רבי אלעזר בוכה. וזהו שאמרו חז"ל 'אוי לנו מיום הדין ואוי לנו מיום התוכחה' (בראשית רבה פר' צג סי' י).

'אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט'

השל"ה הקדוש (שער האותיות אות ס סק"ב) אמר בזה כלל גדול בתורה: יש לנו מידה בתורה שנקראת 'אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט', (זה כלל תלמודי ידוע בכמה עניינים, שאם התורה כותבת 'ריבוי', ואחרי זה עוד הפעם כותבת 'ריבוי', דורשים רבותינו בכמה מקומות בתלמוד 'אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט'). אומר השל"ה: הוא הדין בעניינים הללו, בענייני ממון, 'אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט'. אתה מרבה ממון, ועוד מוסיף ומרבה ממון - תדע לך: 'אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט'. זה יביא אותך להפסד ומיעוט, מפסיד וממעט מהעולם הבא שלך. תסתפק במה שיש לך^{טז}. לא צריך להיות מרבה ומרבה, ובפרט - שאתה לא יודע לכבוד מי אתה מרבה..^{יז}

יש להרבות רק בתורה

אבל בתורה, אדרבא, ירבה תורה, ירבה מצוות, 'אוהב מצוות לא ישבע מצוות' (ויק"ר פר' כב ס"ב, וע' מכות י.). 'אוהב תורה לא ישבע תורה' (שם). מי שבאמת יש לו אהבה לתורה, אז הוא לא מסתפק במה שהוא כבר למד והוא יודע, הוא יכול ללמוד עוד הפעם ועוד הפעם - בלי סוף ובלי הפסק. כי אצלו זה התורה זה עיקר החיים^{יח}. בתורה תוסיף, אין איסור של 'בל תוסיף' בלימוד תורה.. (יש אחד

טז. א"ה: בביאור הגר"א משלי (כו, כד) על הפסוק, "כי לא לעולם חוסן, ואם נזר לדור ודור", כתב לבאר בזה"ל: כי לא וגו', כי בית והון נחלת אבות, ועל פי טבע לא לעולם יהיה זאת בידך, כי גלגל חוזר בעולם. "ואם נזר", שקיבלו אותך למלך, שהוא לעולם, אף על פי כן אינו "לדור ודור", ובניך אחריך מה יעשו, ולכן תשים לבך על צאנך שהן על פי טבע לדור ודור. ע"כ. יז. בנו של השל"ה ע"ה, יש לו ספר נפלא מאד, ספר מוסר יקר הערך, בשם "יש נוחלין", ושם הוא כותב (ב"הקדמת המחבר", דף ב ע"א): בעינינו ראינו, אנשים שריבוי ממון, וריבוי עוד ממון, ועוד ממון, ולכבוד מי הם ריבוי את כל הממון? לכבוד 'בעל אשתו'.. זה שטרח כל ימיו לאסוף כסף - מת, ואשתו לוקחת את כל הממון, ומתחתנת עם מישהו אחר, ואותו אחד נהנה מכל הממון. אם כן נמצא: לכבוד מי אספת? ולכבוד מי טרחת? וה'שעות נוספות' לכבוד מי היו? לא בשבילך ולא לכבודך, הלוואי שזיכרו להגיד עליך קדיש, הלוואי שזיכרו להדליק עליך נר נשמה.. אסף את זה למישהו אחר, והאחרים אכלו את יגיעו ואת נחלתו.

יח. אוהב תורה לא ישמע תורה - מעשה על הגאון רעק"א

בספר חוט המשולש (הוצאת מסורה תשכ"ג, עמוד קעז בהערה) - ספר נפלא על הגאון 'חתם סופר' זצ"ל, (חיבר אותו הנכד שלו) - מביא עדות על חמיו של ה'חתם סופר' - הוא הגאון רבי עקיבא איגר ע"ה, עדות נפלאה, מה זה 'אוהב תורה לא ישבע תורה'. וכך הוא מספר, שהגאון

ש'חס ושלום' מפחד ללמוד בתוך ביתו, שמא ח"ו יהיה 'בל תוסיף', שהרי די במה שאני משתתף בשיעורי תורה בישיבה, בבית הכנסת, להוסיף על זה וללמוד גם בבית? יש בזה איסור 'בל תוסיף'..). בתורה צריך שיוסיף כמה שיותר. צריך שיהיה כל הזמן מונח בלימוד.

רעק"א ע"ה באחד הפעמים נסע מעירו, והיה צריך להגיע לאיזה עיר אחרת. בלילה בהיותו בדרך, חנו באיזה פונדק, איזה בית מלון, ניגש הגאון רעק"א לבעל הבית מלון, אמר לו: 'שמא יש לך איזה ספר כאן, אני רוצה ללמוד הלילה, ואין בידי ספרים'. אמר לו בעל המלון: 'יש לי רק ספר אחד בבית', אמר לו רעק"א: 'תביא מה שיש לך, העיקר שיש ספר ללמוד בו תורה'. הביא לו. איזה ספר זה היה? חידושי הרשב"א על הש"ס, (הרשב"א, רבינו שלמה בן אדרת, היה אחד מגדולי רבותינו הראשונים ומגדולי הקדמונים, חיבר חידושים על חמש עשרה מסכתות, כך גדול, חידושי הרשב"א על הש"ס), ורעק"א יושב כל הלילה לומד את הספר הזה, לומד בחידושי הרשב"א. באמצע הלימוד, ראה הגאון רעק"א שחסר בכרך הזה של חידושי הרשב"א דף אחד, (פשוט נקרע או נתלש דף אחד מהספר), ביקש נייר וביקש עט, והוא כתב בעל פה מתוך זכרונו את כל דברי הרשב"א החסרים. מילה אחת לא החסיר. השלים את הספר, כדי שהספר לא יהיה חסר. מתוך ידיעתו, מתוך זכרונו המופלא, את כל החידושים של הרשב"א שהיו חסרים. ואחר כך המשיך ללמוד עד אור הבוקר.

אומר הנכד בספר חוט המשולש: כל מי ששומע כזה סיפור הוא מתפעל: 'איזה גאונות נפלאה של רעק"א! איזה ידיעת התורה מוחלטת, עד כדי שהוא זוכר את כל חידושי הרשב"א בעל פה!', (הלוואי שאנחנו נזכור 'חומש' בעל פה, הלוואי שאדם ידע 'משניות' בעל פה.. לא 'חידושי הרשב"א'..). אמת. זה גדולה עצומה. אבל - אומר הנכד - אני רואה יותר גדולה מזו: יהודי שידע את כל הספר של חידושי הרשב"א בעל פה, ישר והפוך, ויושב ולומד אותו כל הלילה כולו - אצלי זה יותר חידוש גדול מאשר שהשלים את הדף החסר! כי זה מעיד על אהבה עצומה לתורה. הרי זה לא ספר חדש בעיניו, זה לא תורה חדשה בעיניו, הרי הוא יודע את כל ספר חידושי הרשב"א בעל פה, מילה במילה. ואף על פי כן לילה שלם יושב ולומד בחשק ובהתלהבות את כל הספר, זו גדולה יותר מאשר להשלים דף אחד שחסר ברשב"א!

ובאמת זה אבחנה נפלאה על אהבת התורה, יביאו לנו איזה ספר, והוא מכיר אותו, כבר מה'כריכה' אומר לך: 'כבר קראתי אותו, כבר למדתי אותו - תביא משהו אחד, משהו חדש..', (זה התכונה של האדם). מנשק אותו ומחזירו למקומו.. אבל אצל רעק"א זה לא היה כך, 'אוהב תורה לא ישבע תורה!'. נותנים לו ספר, חידושי הרשב"א, אפילו שלמד אותו, (ויודע אותו בעל פה מילה במילה, שגור על לשונו), אף על פי כן יושב כל הלילה ולומד כאילו פעם ראשונה רואה את הספר, כאילו פעם ראשונה לומד את החידושים האלה. הרי זה מעיד על 'אוהב תורה' לא ישבע תורה'.

'יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ'

הזכרתי כבר כמה פעמים דברי הגאון רבי חיים ואלאז'נער זצ"ל, בספרו 'רוח חיים' על מסכת אבות (וכ"ה בספרו נפש החיים ש"א פ"ח), שהוא מפרש את המשנה באבות (פ"ב מ"ב): 'יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ', שפירוש המשנה כפשטה, 'דרך ארץ' פירושו: חיי הפרנסה, המסחר, חיי המלאכה של האדם שיוצא למלאכתו, לעבודתו. 'יפה תלמוד תורה - עם דרך ארץ'. גם כאשר אדם יוצא לעבודתו ולמלאכתו, הוא צריך באותו זמן שעובד, שתהיה דעתו על תורה. בשעה שאתה מתעסק ב'דרך ארץ' שלך, (במסחר בפרנסה, במקצוע שלך), דעתך צריכה להיות על תורה. באותו זמן שאדם 'חנווני על פנקסו', עומד ומוכר מה שמוכר, באותו זמן צריך שיחשוב על 'גמרא' על 'משנה' על 'הלכה' יט. אנו, אפילו אם בשעת מסחר נעסוק רק במסחר, ולא כמו שכותב רבי חיים מולאז'ין, אבל די לנו שאת השעות הפנויות שיש לנו נקדיש לתורה, נוסיף לתורה. לפחות בשעות הפנויות יעסוק בדברי תורה². זה יהיה הרווח והקנין שלו.

שלא תהיה תפלתו גרועה ממלאכתו..

יט.

ראיתי מובא ששאלו אותו - את הגאון ר' חיים ואלאז'ין זצ"ל - על זה: 'איך אפשר כדבר הזה?!', זה לא ייתכן כדבר הזה, זה דבר בלתי מציאותי, זה דבר לא שניתן להשגה, שאדם שעומד במלאכה שלו, עובד מה שעובד - ובאותו זמן אתה מבקש שיחשוב על תורה. הייתכן כדבר הזה?! מדבר עם פלוני על המסחר שלו, (תביא לי את זה, ותיקח את זה, ותמכור את זה), ובאותו זמן אתה מצריך ואתה מחייב שהוא יחשוב על תורה - איך אפשר כדבר הזה? אמר להם הגר"ח מולאז'ין ע"ה: 'מה הקושיא? מה הפלא? התפלה שלך לא כך? אתה בתפלה - מדבר מה שמדבר, וחושב מה שחושב!...' (אדם יראה את תפלת העמידה שלו, באותו זמן שהוא 'מדבר מה שמדבר', כלומר מתפלל, באותו זמן חושב על דא ועל הא, לא נפרט...). כמו שאפשר שבתפלה תדבר על מה שתדבר, ותחשוב על משהו אחר, אותו דבר להיפך, בשעת עבודתך ומלאכתך, תדבר על ענייני המסחר שלך, ותחשוב על התורה. (וכי יש 'איסור' אם יהיה להיפך?...). אלא מה? לא התרגלנו לזה, לא חשבנו שאפשר כדבר הזה. אם כך - כמו שהתרגלת להתפלל כך, תתרגל גם לעבוד כך.. כאשר יש רצון זה אפשרי, רק צריך להתרגל לזה. (א"ה, ברוח חיים שם הביא כמוסגר על דבריו הנ"ל, בזה"ל: ובעוה"ר בתורה ובתפלה שהיא במקום קרבן, אנו מחשבין מחשבות זרות מעסקי הפרנסה, והלואי גם שכנגד זה גם בשעת עסק הפרנסה תהיה המחשבה בדברי תורה. עכ"ל).

'אין אבידה כאבידת הזמן'

כ.

יש הרבה אנשים, שיש איזה לשון משובש שאומרים אותו: 'צריכים לשרוף את הזמן..', 'צריכים להרוג את הזמן..', וכיוצא בזה. איך אפשר לדבר דברים כאלה? 'זמן' זה הדבר היקר ביותר

חובת תלמוד תורה על כל אחד ואחד ובכל מצב שיחיה

לשון הרמב"ם (פ"א מהל' ת"ת ה"ח) ולשון מרן בהלכות תלמוד תורה (יו"ד סי' רמו ס"א):
"כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, וכו', בין שהיה זקן גדול שתשש כחו",
לא יכול להזיז אפילו את היד, חייב לעסוק בתורה. "אפילו היה עני המתפרנס מן
הצדקה ומחזר על הפתחים", איזה סבל, איזה מרירות, איזה צער, אדם הולך דופק
 בדלת בשביל צדקה, איזה חיים אלה?! עם כל זה חייב לקבוע עיתים לתורה!
"ואפילו בעל אשה ובנים", והם רודפים אותו, אחד כזה אומר: אני 'אנוס', מה
 רוצים ממני? אתה יודע איזה 'גהינם' יש לי בבית? שלוש גהינם יש לי. אף על פי
 כן, ('גהינם' או לא 'גהינם') **"חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה".** תעסוק
 בתורה ותנצל מן הגהינם. אין לנו פתרון אחר. רבותי! כולם חייבים! אפילו גוסס,
 שוכב על המיתה שלו, אומרת הגמרא (שבת פג:) חייב לעסוק בתורה. מה נשאר
 לו? עוד דקה אחת לחיים שלו? גם כן לא פטור מהמצות הזו של תלמוד תורה.

זכות הנשים היא תלויה בעסק התורה של בני ביתם

מי פטור? נשים ועבדים. וצריך להדגיש: זה לא אומר שהיא מותרת להפריע לבעל
 ללמוד תורה.. היא פטורה מללמוד, אבל היא צריכה להיות מסייעת ביד הבעל.
 לעזור שיילך ל'שיעורי תורה'. יש הרבה נשים שלא יודעות את מעלת עצמם:
 הבעל נמצא במלאכתו, ואחר כך בא הביתה ויוצא מיד ללמוד. היא תמהה על
 הדבר, 'תשב איתי, לא רואה אותך כמעט', אבל היא צריכה לדעת: 'לפום צערא
 אגרא' (אבות ספ"ה). כשהיא עומדת על גבו ואומרת לו: 'תלך תלמד, עוד
 שעה-שעתיים!', אין לתאר ואין לשער גודל המצוה. הגמרא במסכת סוטה (כא.)
 אומרת: מה שכרה, מה הזכות שיש לאשה סוטה שלא נענשת, זכות שתולה לה
 לפי שעה והיא ניצלת? אם תאמר 'תורה', הרי אינה מחוייבת ב'תורה'. אלא הזכות
 היא מה שהיא עוזרת ומסייעת ביד הבעל וביד הבנים שיילכו ללמוד ולעסוק
 בתורה. זה הזכות שעומדת לכל אשה.

שיש לאדם, 'אין אבידה כאבדת הזמן' (ע' תוס' ב"ב כא: ד"ה ומקרי דרדקי), כל רגע ורגע זה לא
 ייספר חשיבתו ואיכותו. איך אפשר לבטל אותו על 'דברים בטלים'?! צריכים להשתדל לחטוף
 מה שאפשר לתורה.

'לפום צערא אגרא'

ולדעת: 'כל ההתחלות קשות', ו'לפום צערא אגרא'. פעם בצער שווה יותר ממאה שלא בצער. כך לימדו אותנו רבותינו (אבות דרבי נתן פ"ג משנה ו). אם אדם עושה מצווה וזה קשה לו (ולא חסרים סיבות כדי שיהיה קשה לו), או שלא מרגיש טוב, או שצריך לזה הוצאה כספית, ואף על פי כן הוא כופה את יצרו ועושה את המצוה השווי והמעלה והשכר של פעם בצער פי מאה יותר מאשר אדם עושה כשהתנאים נוחים ומאפשרים לו את זה. נפקא מינה לכל אחד ואחד: לקבוע עיתים לתורה 'בכל מאודו', בכל פעם ופעם, לא לחפש תואנות וטענות לפטור את עצמו, אלא לבוא בקביעות פעם אחר פעם. ואם קשה - שכרך כפול בכפל כפליים.

סוד קיומו של כלל ישראל לנצח - יגיעה בתורה

במדרש 'ילקוט שמעוני' (רמז תרנו) על הפסוק: 'הושיעה ה' כי גמר חסיד' (תהילים יב ב), שאל 'אדריינוס' קיסר 'מש"ו, (ה'קס"ד הרומאי שעשה כליה בכלל ישראל, ממש השמדות והריגות לאין מספר ולאין שיעור): מה זכות יש לאומה זו, באיזה זכות אומה זו עומדת ולא מתבטלת? (הוא חקר אצל החכמים שלו, הוא הסתכל בספרי 'דברי הימים' בספרי ה'היסטוריה', והוא ראה שכלל ישראל עבר שמדות, עבר גלויות, עבר הריגות, 'סנחריב', 'בוכדנצר', כל מיני מלכויות מלכות עלינו. הרמב"ם כותב (באיגרת השמד) שנ'בוכדנצר' שפך דמן של ישראל כחול הים! עד כדי כך הייתה האכזריות והרשעות שלו. בגמרא (סנהדרין צו:) מובא על 'נבזרדאן' כמה שהמית מכלל ישראל. ה' יקום דמם. ועם כל זה כלל ישראל מתקיים). "באיזה זכות אומה זו עומדת?!". "אמרו לו", כך השיבו לו, "יש בה צדיקים, יש בה יגעים בתורה". כל עוד שיש באומה זו, בכלל ישראל, יגעים בתורה, היא מתקיימת. כל עוד שיש בכלל ישראל אנשים שמוסרים נפשם על 'תורה' ומתייגעים בתורה, הם מתקיימים. "מיד גזר והטילו מרגזאות על הארץ, כיון שנתנו עליהם העול הזה חדלו מליגע בתורה". הוא גזר גזירות קשות, ונתרשלו ידיהם של ישראל מלעמול ולהתייגע בתורה, וכך הוא יכל לעשות מה שעשה, את כל ה'חורבן' ואת כל ה'הריגות'.

'אגרא דשמעתא סברא'

הלימוד ב'יגיעה' זה עיקר העיקרים. לא רק ללמוד 'מקופיא', 'מלמעלה', באופן 'שטחי'. הגמרא (ברכות ו:) אומרת: 'אגרא דשמעתא סברא'. מפרש רש"י

(ד"ה אגרא): 'שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר'. ואם יש עמל ויגיעת התורה - יש לנו 'ביטוח חיים', לו עצמו ולכל אחינו בית ישראל.

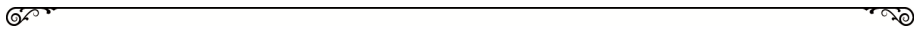

מה עשית שלא תשתכח תורה מישראל?!

רבותי! אנחנו על 'סף הגאולה', מחר בבוקר יכול לבוא 'מלך המשיח', אף אחד לא יכול לדעת מתי יבוא, אי אפשר לקבוע 'שעה ותאריך', אנחנו לא 'מחשבי קצין'. אבל זה שאנחנו על 'סף הגאולה' - אין מי שחולק. גם 'עיוור' - רואה. וגם 'חרש' - שומע. ולדעת: שיבוא מלך המשיח יתפוס כל אחד ואחד מאיתנו, ושאלה אחת ישאל את כל אחד ואחד מאתנו: 'מה עשית כדי שלא תשתכח תורה מישראל?!' (וראה במכתבי רבינו החפץ חיים זצ"ל מכתב לח ועוד). זו תהיה השאלה לכולם! מהגדול שבגדולים ועד הקטן שבקטנים. וכל אחד צריך להכין לעצמו תירוץ. כולם יהיו חייבים לתרץ את עצמם ולהסביר ולהגיד למלך המשיח מה עשיתי כדי שלא תשתכח תורה מישראל! והתשובה הזו תעבור 'ביקורת' אם היא תתקבל. אחד יענה לו: 'אני קבעתי עיתים לתורה יום יום, את המשפחה שלי חונכתי על ברכי התורה והאמונה, לא שלחתי אותם לכל מיני בתי ספר שיוצאים משם פושעים ורוצחים חלילה, אלא שלחתי אותם למקומות חינוך טובים שמחנכים לתורה ולמצוות ולמידות טובות. את הבנות שלי שלחתי אותם למוסדות טובים, שבת שמרתי כהלכה, כשרות כמו שצריך, טהרת המשפחה על הצד היותר טוב'. אחד כזה יעבור בשלום את הבחינה. מאה אחוז. אבל כשאחד ישאלו אותו והוא יתחיל לגמגם ולתרץ כל מיני תירוצים, ויגיד: 'כן, זה שאלה טובה.. תן לי זמן לחשוב על זה, ואני יאמר לך תשובה מחר', וכו'. יש 'מחר' לאחר זמן (ע' רש"י ס"פ בא יג יד מהמכילתא). כאן אין הרבה וויכוחים, אלא יש משפט 'על המקום', 'ברוח שפתנו ימית רשע' (ישעיהו יא ד), זה מלך המשיח, עושה 'רוח' בפיו: ואיננו (מדרש שוחר טוב תהלים ב, ג).

סיבת אורך הגלות

הרי בשביל מה יש את כל אורך בגלות הזו? הסביר ה'חפץ חיים' זצ"ל באחד המכתבים שלו: כדי שכלל ישראל יכינו את עצמם לפני ביאת המשיח. גם הקב"ה רוצה לגאול את כלל ישראל, אבל הוא רוצה שנהיה מוכנים. ובמה צריכים להתכונן? בלימוד 'תורה'. בתוספת לימוד ביגיעה ועמל.

'אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חברו'

די לנו בצרות, כל מיני צרות וחדשות ופרשות חדשות, אין לך יום שאין בו מנוחה. רואים את יד ה' מתוחה: כמה שאנחנו נרדפים בכל מקום ומקום, תאוונות, מינים ממינים שונים. משנה לשנה יותר ויותר ויותר. רואים שהקב"ה פונה אלינו ומדבר איתנו באיזה שפה. למה נהיה חרשים? למה נהיה עיוורים? אם אנחנו רוצים גאולה, צריכים לעשות - כל אחד ואחד - 'בדק בית'. צריכים להתעורר! לאסוף תורה, לאסוף מצוות, לאסוף חסד, כמה שיותר - בכמות ובאיכות ובלי יוצא מן הכלל!

הזמן קצר והמלאכה מרובה

הזמן קצר והמלאכה מרובה, ואשרי הפיקח שידוע לנצל את הזמן היקר הזה עכשיו: הימים הללו ימים יקרים מאוד מאוד, לא יחזרו אף פעם, 'והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ' (קהלת יב א), אומרת הגמרא (שבת קנא:): אלו ימות המשיח. כאשר יבוא מלך המשיח, הימים האלה אין בהם מעלה, אין בהם טעם. למה? כבר אין נסיונות. הקב"ה מעביר את יצר הרע, אתה קודשא בריך הוא ושחט ליה למלאך המוות, 'והעביר רוח הטומאה מן הארץ' (זכריה יג ב). ואז כולם יהיו עובדים את הקב"ה, יהיו נאמנים לה' יתברך. לא יהיה 'קונצים'. עכשיו יש את הנסיונות ואת הקשיים ואת הבזיונות, ואדם עם כל זה קובע יום ביומו חוק בל יעבור ללימוד תורה, ודואג למשפחה שלו שיהיו כולם על ברכי התורה והמצוות כמו שצריך: אחד כזה אשריו ואשרי חלקו! בלי ספק. עליו מצביעים בשמים יום יום שעה שעה ואומרים עליו 'ישראל אשר בך אתפאר' (ישעיהו מט ג). ה' יהיה בעזרנו אמן ואמן.

עש"ו

עמ"י

בין"ו

קונטרס עטרת שלום

משא ומתן חידושים וביאורים הערות והארות
בתורתו של רבן של כל בני הגולה
שר התורה ועמוד ההוראה
רבי שלום מרדכי הכהן מברעזא'ן זצ"ל
המהרש"ם זיע"א

אשר נקבצו ובאו מחיבוריו של
הגאון הגדול
רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ומהם דברים הרואים אור לראשונה בס"ד

תוכן העניינים

מז	סימן א. על הגאון מהרש"ם וחתנו הג"ר שלום רובינשטיין
נא	סימן ב. על שו"ת ד"ש של הגאון מהרש"ם
נג	סימן ג. בענין גבאי צדקה
נה	סימן ד. בענין ספר בית יוסף
נו	סימן ה. בענין עבד אינש דגוים ולא עבד
סד	סימן ו. בענין גזל הגוי אסור מן התורה

סימן א.

על הגאון מהרש"ם וחתנו הג"ר שלום רובינשטיין

בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סימן מ"ד) כתוב: "לכבוד חתני הרב הגאון חסידא ופרישא מו"ה רבי שלום ראבינשטיין נ"י אב"ד לאנטשין", וכן הוא שם (סימן ק"ח), ועוד שם ח"ד (סימן ל"ו), ושם ח"ח (סימן קצ"ו), ועוד בספרו דעת תורה יו"ד (סימן ד' אות כ') ע"ש. [גם גיסו רבי יצחק שבדרון ז"ל מזכירו בחיבורו מנחת יצחק על תוספתא פסחים (ספ"א ד"ה ע"ב) ע"ש. ומענין מה שמסיים מהרש"ם בתשובתו סימן ק"ח הנ"ל לחתנו שם: "ושים עיונך בזה ואם גם אתה תסכים - גם אני אסכים", ודוק היטב].

ובראותי הדברים תמהתי לכאורה, דאיך עשה כן הגאון מהרש"ם ז"ל ששמו היה שלום מרדכי, לקחת חתן ששמו שלום, ואטו לא נזהר בצוואת רבי יהודה החסיד, והרי הוא לימדנו שצריך להזהר מאוד בצוואות רבינו יהודה החסיד ז"ל, וככתוב בהגהות הגאון מהרש"ם ז"ל לספר חסידים שבספרו תכלת מרדכי הנדפס מחדש (ח"ג דשפ"ה ע"ב) שעל אזהרת רבינו יהודה החסיד ז"ל שלא יתוץ תנור, כה כתב: "ובהיותי רב בעיר יאזלוויץ עיני ראו באחד שנתץ קצת ממקום התנור לצורך הרחבת בית המדרש, ובעת גמר הבנין עמד על גבי המקום ההוא, ונחלש פתאום בחולי ליאות האברים, שקורין לעהמונג (שיתוק רח"ל), ומת מחולי זה, רחמנא ליצלן, לכן שומר נפשו ירחק מזה" ע"ש.

ובפרט תגדל התימה אחר יודעינו מה שכתב הגאון רבי משה תאומים ז"ל בשו"ת דבר משה ח"א (סימן נ"ח) בענין שידוך ששם החתן כשם החותן: "זכור אזכור מה ששמעתי משאר בשרי מרנא ורבנא קדוש ה' מכובד מו"ה רבי שלום רוקח אבד"ק בעלז, כי דרכו בקודש תמיד להזהיר לאנשים אשר הסתופפו בצלו, מבלי לזוז זיז כל דהוא מצוואות רבי יהודה החסיד ז"ל" ע"ש.

והרי כבר נודע שהגאון מהרש"ם ז"ל מיגרר גריר טובא אחר מורו ורבו אדמו"ר הגאון רבי שלום רוקח מבעלז זצ"ל, שבצילו הסתופף וזכה לברכתו הגדולה כנודע, ועיין שו"ת מהרש"ם ח"ו (סימן נ"ח) שכתב: "והבאתי המקובל בידי ממו"ר

הגה"ק מהר"ש זצ"ל אבד"ק בעלז", והשוה למובא בשם מהרש"ם בספר שיח זקנים (חלק יד משה דף קס"ד), ועוד עיין שו"ת מהרש"ם ח"א (ס"ס קל"ו) ושם ח"ג (סימן רכ"ה) ושאר מקומות, ובסוף ספרו דרכי שלום (דע"ה ע"א) מובאים הרבה חידושי תורה ששמע הגאון מהרש"ם ז"ל ממורו ורבו השר שלום מבעלז ז"ל ע"ש.

וצריך לומר שכאן שאני, שלגאון מהרש"ם ז"ל היו שני שמות שלום מרדכי, אבל לחתנו היה רק שם אחד שלום, ובכהאי גוונא יש מקילים, עיין בחיבורי אור משה (סימן א') ודוק. [ועיין בזה גם בחיבורי דברי יעקב חיים (סימן ל"ג דף ק"א) וצרף לכאן].

שוב מצאתי בשו"ת מהרש"ם ח"ה (סימן כ"ח) שהוא עצמו כתב כן: "אמנם בנדון דידן שיש לאחד מהם שני שמות, כבר כתב בשו"ת השיב משה אה"ע (סימן ס"ט) בשם הגאון הצדיק מו"ה אריה ליב אבד"ק קראקא דבכהאי גוונא הוי כשינוי השם ואינו בכלל צואת רבינו יהודה החסיד ז"ל ע"ש, וכן מצאתי בסוף ספר נזיר השם נדפסה תשובה מהגאון בעל הפלאה ז"ל שגם כן כתב כן דבשני השמות אם יש שינוי באחד הוי כשם אחר וכו', וכן מצאתי בכתבי הגה"ק בעל דעת קדושים ז"ל שכתב כן, והביא סמוכין לזה דהוי כשינוי השם, וגם מבואר כן לגאון מהר"ר מאיר אבד"ק אונגוואר ז"ל בשו"ת אמרי א"ש יו"ד (סימן ס'), וגם בשו"ת שם אריה אה"ע (סימן מ"ה) ע"ש, וזה כמה שנים שמעתי מהרב הגדול הצדיק מו"ה יצחק אייזיק מזידיטשוב זצ"ל ששמע מפי דודו הרב הגדול הקדוש מהר"ר צבי הירש מזידיטשוב זצ"ל שאמר דבכהאי גוונא ליכא קפידא כלל כיון דאחד מהם נקרא בשני שמות, וכדאי הם כל הגדולים הנ"ל לסמוך עליהם אפילו שלא בשעת הדחק", ובזה א"ש, ודוק היטב.

ובשנת תשנ"ח זכינו לספר "גליונות מהרש"ם" ושם חזרו והדפיסו בשלימות את הגהות הגאון מהרש"ם ז"ל לספר חסידים, ובהגהותיו לצוואת רבינו יהודה החסיד (אות כ"ו) אחר שכתב שכל שיש לאחד מהם או לחתן או לחותן שני שמות לית לן בה, וכנ"ל בתשובתו, הוסיף וכתב: "ועיין ברכות (מ"ב ב') ומשם נראה דבחתן בן תורה לכולי עלמא שרי דשומר מצוה לא ידע דבר רע, וכמו שכתבו בשו"ת נודע ביהודה תנינא אה"ע (סימן ע"ט), ושו"ת חתם סופר אה"ע (ח"ב ס"ס קט"ז), וכן שמעתי בשם מרן הגה"ק מהר"ר שלום זצ"ל אבד"ק בעלז" עכ"ל, וכן הוא בשו"ת מהרש"ם ח"ח (סימן רל"א), ובזה אתי שפיר היטב. [וק"ק שמהרש"ם בתשובתו ח"ה דלעיל לא הזכיר גם סניף זה שכל שהחתן בן תורה יש להקל].

ויתבן עוד לפי מה שמצאתי בספר שיחתן של עבדי אבות ח"א (דף קפ"ג) שהביא מהגה"צ מביקסאד זצ"ל שהעיד ששאלו "להקדישו קדש קדשים לאהרן" הוא כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלז זצ"ל על דבר כלה וחמותה שהשמות היו שווין והשיב שמקובל מזקינו הקדוש הרב שר שלום מבעלז זי"ע שאין להקפיד אם הגונים כל שלשת היסודות של זווג ואלו הן: בריאות, יחוס אבות, והתנהגות של צניעות ויראת שמים" ע"ש. [שוב ראיתי בספר הנ"ל שם (דף קצ"ו) שהובאו דברי הגה"צ מביקסאד הנ"ל בשינוי, שאמר עוד שאדמו"ר מהר"א זצ"ל ציוה שיוסיפו לכלה עוד שם ותוחזק בשם זה שלושים יום על ידי שתכתוב שלשה מכתבים בחתימת שמה החדש ע"ש וצ"ע ק].

ולאמור נראה לומר שגם בעובדא דהגאון מהרש"ם וחתנו הנ"ל היה כן, שהיו שלשת יסודות הזווג הגונים, ובפרט שהנדון שם היה שהשמות השווים היו של החתן וחמיו שיש אומרים דהוא נידון קיל משם כלה וחמותה כמובא בספר נעימת החיים (דף קכ"ג) ע"ש, ועיין בספר בן איש חי ש"א (ס"פ שופטים) ודוק.

ובספר נעימת החיים (דקכ"ב ע"ב) הביא מקובץ "עזר מקודש" דחסידי בעלז כתוב משם הגה"צ רבי מרדכי מבילגורייא ז"ל: "שאלתי פי קדשו של מרן אחי אדמו"ר [מהר"א] בדבר השידוך ששם האמא "שרה", ושם המדוברת "שרה רבקה", ואמר דבכהאי גוונא אין שום קפידא, ובפרט אשר בפי כולם נקראת רק בשם "רבקה", כך מקובל מפי אבותינו הקדושים" ודוק היטב. [ועכשיו שמעתי ממעלת הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א שכל שלחתן או לחמיו יש שני שמות, לא הקפידו בבעלז בכהאי גוונא, וכנ"ל].

עוד מצאתי בקובץ התורני היקר "אור הצפון" דבעלז (גליון ג' דף ל"ה) הובאה עדות מהרה"ח רא"י ג"ל שליט"א בעובדא שהיתה אתו, וזו לשונו: "הגעתי לבית מרן כ"ק מהר"א זי"ע בתל אביב וספרתי לגבאי רש"פ ז"ל סיבת ביאתי, והוא כתב עבורי קוויטל, ורשם עליו את שמי בן חיה חנה, שם המדוברת גם כן היה בת חנה בצירוף שם נוסף, מרן זי"ע שמע את השמות ומבלי שאשאל כלום ענה ואמר: בבעלז לא הקפידו על זה, בבעלז לא הקפידו על זה... הדבר היה לי לפלא שהרי לא שאלתי כלום, והרי הוא גם אמר שבבעלז "לא" הקפידו על זה, ולאיזה צורך אמר לי זאת.

לפני שיצאתי רמז לי רש"פ ז"ל שאמתין לו בחוץ, ובגמר קבלת הקהל ניגש אלי ואמר לי: "אתה בחור מסור וצייתן, ואם הרב מפקפק - זה סימן שאתה לא תעשה את השידוך, בבעלז לא ענו על שאלה "לא", אבל אם היו מפקפקים הכוונה

ללא, סירכא גם היא טריפה" עכ"ל, ועיין שם סיום העובדא המפליאה. והשווה עם האמור לעיל ודוק היטב. [שם הדברים כתובים בשפת אידיש וכאן כתבתי כאשר תרגמו לי].

ואביא עוד מדברות קדוש ה' הוא אדמו"ר מהר"א מבעלז זצ"ל, נדפסו בקובץ אור הצפון (גליון קט"ז דע"ט ע"א): לאחר זמן הציעו עבורי שידוך עם בת למשפחה הגונה שהכרנו אותם היטב והם הכירו אותנו, שני הצדדים היו מרוצים, ורצו להביא את השידוך לידי גמר, אך היה ענין אחד שעייב, והוא ששם אביה היה אליעזר כשם אבי. הוא פנה אל כ"ק האמרי חיים מוויזניץ, ואל הגאון רבי יעקב לנדא זצ"ל רבה של בני ברק, ואל הגאון רבי שמואל הלוי זצ"ל גאב"ד זכרון מאיר ובעל "שבט הלוי", וכולם הסכימו לעשות את השידוך, הוא מצדו אף הסכים להוסיף שם נוסף לשמו, ורצה מאוד לגמור את השידוך.

אבי ז"ל נסע לתל אביב לשאול בדעת קדשו של כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלז זי"ע, תשובת מרן זי"ע היתה נחרצת: אינני מסכים, אינני מסכים, כמובן שהשידוך מיד התבטל, אבי חזר הביתה והודיע כי הכל בטל" ודוק היטב.

ודע גהג"ר שלום רובינשטיין ז"ל הנ"ל נשא את בת הגאון מהרש"ם ז"ל, היא הרבנית חנה שרה, נפטרה באחרון של פסח תרע"ו, והוא עצמו נח נפשיה יום ראשון י' תמוז תרפ"ח, ככתוב ב"לוח האזכרות" למשפחת מהרש"ם שבסוף ספר דרכי שלום (דע"ה ע"ב), ובנם היה העילוי הג"ר אברהם יקיר ז"ל, וזקנו מהרש"ם ז"ל מביא מדבריו והערותיו בחיבה יתירה רבות פעמים בחיבוריו, ועיין במפתחות לשו"ת מהרש"ם ח"ד (סימן ק"כ דע"ו ע"ב), והוא סידר ספרי מהרש"ם, עיין בהקדמת דעת תורה יו"ד, והיה חתן הגה"צ אדמו"ר בעל אמרי יוסף מספינקא זצ"ל, ובשו"ת יגל יעקב (אה"ע סימן י"ז דמ"ג ע"א) כותב: "ראיתי בילדותי תשובה אחת מאלוף נעורי הרב הגאון צדיק קדוש יאמר לו מוהר"ר אברהם יקיר שנקטף באביב ימיו" ע"ש. [ולא ידעתי מדוע ב"לוח האזכרות" הנ"ל לא הזכיר יום פקודתו, ובספר מעדני אשר (שנת תשס"ח גליון ק"ג) במכתבים למערכת כתבו ששם משפחת רבי אברהם יקיר היה "הורביץ" ע"ש, והוא טעות סופר וצריך לומר "רובינשטיין" כנ"ל].

ועל הגאון מהרש"ם ז"ל אעתיק כאן עובדא אחת מספר שיח זקנים ח"ג (דף שמ"ח): "סיפר הגה"צ מצעלים זצ"ל שפעם אחת נודמנה לאביו הגאון בעל ערוגת הבושם מחוסט זצ"ל, שאלה חמורה בהיתר עגונה, והרבה דנו בה הוא ובית דינו, וכתבו קונטרס שלם בענין, ועדיין לא היה רגוע, על כן שלח הקונטרס עם שליח לגאון מהרש"ם ז"ל שיגיד חוות דעתו, וביקש ממנו שלא ישתאה בתשובתו שהיא

נחוצה לו בהקדם האפשרי. כשהגיע השליח לגאון מהרש"ם הראה לו הקונטרס, שאל אותו מהרש"ם מתי נוסעת הרכבת הבאה, אמר לו השליח הזמן. לקח הגאון מהרש"ם עט ונייר וכתב לו על אתר מעומד, כל מראי המקומות הנצרכים לשאלה הזו וצייד מה שצייד, והשליח חזר לחוסט.

ובשהגאון בעל ערוגת הבושם ראה שהשליח חזר כל כך מהר, תמה ושאל אותו כבר חזרת, וסיפר לו השליח איך שהגאון מהרש"ם כתב מראה המקומות על אתר מעומד וכו', בעל ערוגת הבושם בכה ברגשי גיל ושמחה שיש בדור גאון שיש לו עינים מאירות בתורה ובירך עליו שלא בפניו ברוך חכם הרזים "ע"ש.

ובזה אני מבין מדוע הגאון בעל ערוגת הבושם מחוסט ז"ל כשצווה ככרוכיאל על המכשלה של י"ש לפסח ובקשו "מהגאון מהרש"ם באשר הוא רבן של ישראל ואשר קולו קול התורה ישמע בכל המדינות עליו איפוא מוטל הדבר לאפרושי מאיסורא", ככתוב בראש ספר דרכי שלום (קונטרס באהלי שם דף כ' אות ט') ודוק היטב.

סימן ב.

על שו"ת ד"ש של הגאון מהרש"ם

בקובץ התורני היקר "נזר התורה" ניסן תשס"ה (גליון י') נדפסו הגהות הגה"צ רבי יהודה הורוויץ מדז'יקוב ז"ל על שו"ת מהרש"ם, ושם (דף ר"ס) כתב הגאון הנ"ל: "ובודאי כבוד תלמיד חכם עדיף כמו שכתב [מהרש"ם] בעצמו בפתיחה לספרו גילוי דעת ובשו"ת ד"ש ס"ס י"ז בשם מהר"י אסאד" עכ"ל. והרב המהדיר שם (הערה נ"ה) כתב: "שו"ת ד"ש - שו"ת דבר שמואל ס"ס י"ז".

ותימה רבה, חדא דהגאון מדז'יקוב כותב שמהרש"ם הוא עצמו כתב כן בגי"ד ובשו"ת ד"ש, ואם כן מי הביא לכאן את "דבר שמואל" לגאון רבי שמואל אבוהב רבה של ונציה, אתמהא.

ותו איך יתכן שבשו"ת דבר שמואל יכתוב משם רבי יהודה אסאד, שרבי שמואל אבוהב ז"ל נח נפשיה בראש חודש אלול תנ"ד מאה שנה בדיוק לפני הולדת הגאון רבי יהודה אסאד ז"ל שנולד בשנת תקנ"ד ונח נפשיה בכ"ג סיון תרכ"ג, זכותם תגן בעדינו.

ותו ניתי ספר ונחזי הרי שספר דבר שמואל לפנינו ולא נזכר שם כלל וכלל ענין זה וממש להד"ם.

אבל תא אחוי לך בירורן של דברים, שהגאון מהרש"ם ז"ל בסוף ספרו דעת תורה יו"ד על הלכות שחיטה הדפיס שו"ת בשם דרכי שלום, והגאון מהרש"ם בספר תשובותיו מזכיר לספרו זה בשם שו"ת ד"ש, ולדוגמא עיין שם ח"א (סימן כ"ח ד"ה ובדין) ושם ח"ו (סימן רט"ז ד"ה אך) ושם ח"ז (סימן מ"ט) ועוד הרבה.

ולזה כיון הגאון הנ"ל בציניו שמהרש"ם בעצמו בספרו גילוי דעת ובספרו דרכי שלום הביא דברי הגאון רבי יהודה אסאד ז"ל בספרו שו"ת יהודה יעלה יו"ד (ס"ס קט"ו) שהוכיח בתוכחת מוסר למי שרצה לפקפק ולערער על הוראת תלמיד חכם אחד שהכריע להקל באיסור דרבנן, וכתב לו שכבוד תלמיד חכם מן התורה הוא, ואיסור ההוא אינו אלא מדרבנן, ובודאי כבוד תלמיד חכם עדיף ע"ש, ועוד עיין בזה בשו"ת מהרש"ם ח"ז (סימן ד' ד"ה כלל) ודוק.

ודע שבספר דעת תורה יו"ד ח"א שהדפיס מחדש נכדו הוא הגה"צ רבי שלום מרדכי ב"ר יצחק שבדרון זצ"ל בשנת תשמ"ב שינה סדר הסימנים בספר דרכי שלום ותשובה זו סימן י"ז לפי הנראה נשמטה מהספר, ואיני יודע למה, וצ"ב.

עוד דע שבהרבה מקומות בספר דעת תורה מודפסים חידושים הפותחים בראשי תיבות "אה"צ", וראיתי מי שכתב שהכוונה לבן הגאון מהרש"ם הוא רבי יצחק אב"ד חצמאר ז"ל בעל מנחת יצחק על התוספתא, אבל ז"א, והכוונה לבנו השני של הגאון מהרש"ם ז"ל הוא רבי צבי, ו"אה"צ" היינו אמר הבן צבי, וככתוב כל זה להדיא בהקדמת הספר ע"ש.

סימן ג.

בענין גבאי צדקה

כתב הגאון מהרש"ם ז"ל בספרו דעת תורה יו"ד (סימן רנ"ז סעיף ב', דכ"ו ע"א): "נשאלתי במי שמינוהו גבאי והוא אינו רוצה, אם מותר לו לעכב ולמנוע את עצמו נגד רצון הצבור. והשבתי דלפי מה שאמרו בברכות (נ"ה א' כצ"ל) שלשה דברים מקצירין ימיו של אדם, מי שנותנין לו כוס של ברכת המזון לברך ואינו מברך דכתיב ואברכה מברכך, ומי שנותנים לו ספר תורה לברך דכתיב כי הוא חייך ע"ש, ומבואר דהמנוע עצמו מזה נענש, והרי הכי נמי אמרו במדרש ויקרא רבה (פכ"ה

ס"א): "רב הונא אמר אם נכשל אדם בעבירה חייב מיתה בידי שמים מה יעשה ויחיה, אם היה למוד לקרות דף אחד יקרא שני דפים ואם אינו למוד ולקרות מה יעשה ויחיה, ילך ויעשה פרנס על הצבור וגבאי של צדקה והוא חי", ולפי זה המונע את עצמו מזה נענש דהוי כמו שנותנים לו כוס של ברכה וכו"ל ומונע את עצמו דמקצר ימיו ואסור למנוע". ודפח"ח.

ולפי הנראה השאלה היתה במי שרוצים למנותו לגבאי והוא אינו רוצה, ולא במי שכבר נתמנה לגבאי ואחר כך מסרב, והלשון קצר ודוק.

וראיתי בשו"ת הרשב"א ז"ל ח"ה (סימן רפ"ה) שכתב: "ועל האיש ההגון שהוציא מפיו לשון ארור למי שימנה אותם [פרנס וגבאי], אומר אני שלא הגון הוא בדבר הזה, כי כבר קבל עליו להתמנות אם יסכימו עליו חבריו וגו' עדין בו, וכל שכן שקלל את הרבים, וקללת חנם ושגועון היא זאת, ולא תבוא, ואם יש מי שיחוש לו, יכריחוהו ויתיר, וכגון זה כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, דמצוה לשמוע דברי חכמים" ע"ש.

ומדבריו ז"ל יש ללמוד דיכול אדם לסרב ולהתמנות להיות גבאי ופרנס, דדוקא התם שכבר קבל עליו להתמנות אם יסכימו עליו חבריו אמר הרשב"א ז"ל דאינו יכול לסרב וכופין אותו, אבל כל שלא קבל עליו להתמנות אלא חבריו באו והציעו לו המינוי והוא מסרב לית לן בה, וכיוצא בזה מתבאר להדיא משו"ת צמח צדק (ס"ס מ"ד) ע"ש.

עוד ראיתי בכנסת הגדולה יו"ד (סימן רל"ט הגב"י אות ה') שכתב משם שו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן מ"ח) מי שנשבע שלא להיות פרנס על הצבור שבועה חלה עליו ודוק.

ובעת מצאתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו גנוזי חיים (מערכת מ' אות צ"ב) שדבר בענין זה והנני להביא כל דבריו: "מי שאינו רוצה לקבל עליו עול צבור ולהיות ממונה על הקהל עיין בספר צמח צדק (סימן מ"ד), ותשובות אבן השוהם [סימן ט"ל], ורשב"א ח"ה (סימן רפ"ה), רמ"ע (סימן מ"ח) והובא בכנסת הגדולה יו"ד (סימן רל"ט הגב"י אות ה') ובתשובותיו בעי חיי יו"ד (סימן ר'), ושו"ת מהרימ"ט ח"ב (יו"ד סימן מ"ח) דמאחר שקבלו עליהם את המינוי אינם יכולים להסתלק, והסכמת עירנו אזמיר יע"א דמי שמסרב במינוי להיות ממונה על הקהל חייב לתת קנס לכוללות העיר סך חמש מאות אותמן, וזה במינוי הממונה אבל במינוי המעריכים מעולם לא ראינו ולא שמענו מי שסירב ומיאן בזה, כי קבלה

בידם דמי שאינו מקבל להיות מעריך לא עלתה לו, ולכן מעולם לא בא לידי מידה זאת ולא יהיה מי שיסרב בדבר, ועיין תשובת רשב"א ח"ג (סימן תי"ז) הביא דבריו בבית יוסף יו"ד (סימן רכ"ח) בשם הריב"ש, וחקרי לב חו"מ (סימן כ"ד דל"ו ע"ג), ושו"ת זקן אהרן (סימן ל"ו) ועיין מה שכתבתי בתשובה במקום אחר בס"ד עכ"ל.

הרי דכל רז לא אניס ליה ועין קדשו כבר ראתה כל שהבאנו זיע"א, ולא ידעתי מדוע הגאון מהרש"ם ז"ל קיצר כל כך, ויש לעיין בכל הציונים שציין הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל, וכעת לא איסתייעא מילתא.

וברור שמה שכתב הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל דקבלה יש בידם דמי שאינו מקבל להיות מעריך (דהיינו גבאי) לא עלתה לו, כוונתו לומר דלא עלתה לו שנתו, ולפי דברי הגאון מהרש"ם ז"ל מצאנו שורש לקבלה זו בדברות חז"ל במדרש הנ"ל ודוק.

ודע דמטו משמיה דהגאון המובהק רבי אליהו חיים מייזל מלודז' ז"ל שאמר שיש להביא ראיה שמי שכבר נתמנה להיות גבאי אי אפשר לו להתפטר מגבאותו, ומהיהא דסנהדרין (י"ז א') יליף לה, דאיתמר התם דבשעה שראה יהושע את אלדד ומידד מתנבאים במחנה אמר למשה רבינו אדוני משה כלאם, דהיינו הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם, ופירשו התוספות ז"ל שם דמתוך שיהיו טרודים בצרכי צבור לא יוכלו להתנבא כי קיימא לן אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה, והעוסק בצרכי צבור משולל שמחה ע"ש.

והשתא אי נימא דפרנס וגבאי יכול להתפטר מתפקידו, אם כן מה עצה היא זו שאמר יהושע למשה, והלא אם ירצו אלדד ומידד יתפטרו מפרנסותם וגבאותם, ושוב תשרה עליהם נבואה, אלא שמעת מינה דמי שכבר נתמנה לגבאי אי אפשר לו לרדת ולהתפטר ממנה, כך שמעתי משמו זיע"א.

וראיתי בספר ישמח משה (פרשת שלח דנ"ה ע"ג אות ד') שכתב: "איתא בסנהדרין (י"ז ב') הטל עליהם צרכי צבור, ופירש זקני המהרש"א ז"ל הטל עליהם צרכי צבור ויהיו עצבים ויהיו כלים מאליהם דאין הנבואה שורה מתוך עצבות" ע"ש. ותמה אני על עצמי שהרי כך כבר פירשו התוספות, על אתר שם, ועיין מהרש"א שם.

עכשיו מצאתי לגאון מהרש"ם ז"ל בספרו משפט שלום חושן משפט (סימן רל"א קונטרס אחרון לקונטרס תיקון עולם אות א', ד"צ ע"ב) שגם שם כתב שנשאל במי שהקהל רוצים למנותו לגבאי אם יכולים מן הדין לכופו, והשיב שבשו"ת אבן

השהם (סימן ט"ל) האריך להוכיח שאינם יכולים לכוף, והוא כתב ראייתו ממדרש ויקרא רבה דלעיל, וסיים: "ומבואר שלהיות גבאי צדקה גורם אריכות ימים, והמונע עצמו מזה גורם לעצמו קיצור ימים, אבל מכל מקום נראה שאם הוא למוד ללמוד תורה ועל ידי מינוי זה יתבטל מלימודו, שרי להמנע, שהרי הלימוד עצמו בוודאי גורם חיים וכמפורש במדרש שם" עיין בו.

ומבאן אנו למדים שצדקנו במה שכתבנו לבאר דבריו בדעת תורה יו"ד הנ"ל דלא מייירי במי שכבר נתמנה לגבאי, אלא מדובר במי שרוצים למנותו ועדיין לא נתמנה ודוק. [ונתבארו הדברים היטב בס"ד במהדורה בתרא לסימן זה, ועיין בספר הדרת קדש שוורץ].

סימן ד.

בענין ספר בית יוסף

עמד השואל ושאל: "שמעתי שיש בלימוד ספר בית יוסף למרן ז"ל סגולה לאריכות ימים, ושאר סגולות. ורציתי לדעת אם יש לזה שורש ומקור בספרים, או אינו אלא שיחת הבריות גרידא".

ובס"ד כה כתבתי לו: "קבלתי שאלתך, והנני בעזה"י לכתוב ולהביא לך את אשר מצאתי בספרים אודות שאלתך.

בספר אהל נפתלי (סימן רנ"ח דמ"ז סע"ב) כתב: "שמעתי מפי דודי זקני הרב רבי משולם מענדלסבורג ז"ל, המוציא לאור שו"ת רבינו משולם איגרא, ששמע מאמו היא זקנתי הצדקת שרה ע"ה בת רבינו משולם איגרא זצ"ל, ששאלו אותה מה יודעת מאביה, והשיבה כי שמעה מאתו לפני פטירתו שאמר שכמה פעמים בא אליו מרן הבית יוסף ז"ל לבקשו שילמד ספרו הבית יוסף, והוא היה חפץ ללמוד, אבל לא היה יכול מפני שהיה נראה אצלו לאיבוד זמן כי הכל היה בזכרונו, כל המקורות לש"ס ופוסקים, ואמר שמתחרט על שלא התאמץ לדחוק את עצמו לעשות רצון מרן הבית יוסף ז"ל וללמוד, כי אז היתה זאת לו סגולה לאריכות ימים" ע"ש. ויש לשמוע מדבריו דלימוד בספר הבית יוסף יש בו סגולה לאריכות ימים ודוק.

והנאון הצדיק רבי יצחק ווייס צוק"ל הי"ד בספרו אלף כתב ח"א (סימן תס"ב) כה כתב: "הרב הקדוש מוהר"ר משה דוד אשכנזי ז"ל שהיה בעיר טאלשווא, ואחר כך בעיר הקודש צפת ת"ו, אמר להרב הקדוש רבי שמואל העליר ז"ל אב"ד

צפת, שמרן הבית יוסף זיע"א בחלום דיבר בו ואמר לו שירגיל עצמו להתמיד בלימוד ספרו בית יוסף ועל ידי זה יזכה לאריכות ימים, ועוד אמר לרבי שמואל הנ"ל שלו עצמו לרוב טרדותיו ולפי סדרי לימודיו לא היה באפשרות לקיים רצון מרן הבית יוסף ז"ל, אבל שרבי שמואל יעשה כן, ואכן כן נהג, ונעשה זקן ושבע ימים, ושעה קודם הסתלקותו הגיד רבי שמואל לעומדים לפניו שזכה ונעשה על ידי זה זקן בן צ"ח שנים, ואמר דהיינו מה שמבקשים בתפילה (במוספין דגשם וטל) "לחיים ולא למות", שאם יפליג בזקנה יזכה לחיות כמנין לחיים שהוא צ"ח שנה, ולא למות יותר מזה לא יחיה, כי צ"ט קרוב למספר מאה, וכבר הוא כאילו מת ועבר מן העולם (כדתנן באבות ספ"ה) עיין שם.

עבשיו ידידי הרה"ג י"ח פיש שליט"א הדפיס ספרו והארכת ימים מהדורה שניה וראיתי שם (בהוספות דף מ' ס"ט) שכתב: "בספר שערי אריה בקונטרס זכותא דאברהם (דף כ"ח) כתב דלימוד דברי מרן הבית יוסף זצ"ל הוא סגולה לאריכות ימים" ע"ש. וספר זה אינו תחת ידי, על כל פנים הרי שגם הוא הביא לנו דברים מפורשים בזה שלימוד ספר בית יוסף הוא סגולה לאריכות ימים, וכדכתבנא בס"ד.

והגאון הגדול עמוד ההוראה מהרש"ם מברעזאן ז"ל בהגהותיו לספר היקר דברי יצחק (סימן מ' דט"ז ע"ב) כתב: "שמעתי כי פעם אחת היה לגה"ק מוה"ר יהושע מבעלזא זיע"א חולי הקדחת רח"ל, ונודע כי היה מפורסם ובדוק ומנוסה כי בבוא חולי כזה לפני מרן מהר"ש מבעלזא זיע"א והיה אומר שלא יהיה עוד חלפה הלכה לה המחלה תכף ומיד, וכאשר ראיתי בעיני אצלי שהיתה לי מחלה זו כל הקיץ ובבואי לפני מהר"ש ואמר שלא יהיה עוד, הוטב לי תכף ופסקה המחלה, ובבוא בנו מהר"י הנ"ל לפני אביו מרן מהר"ש אמר לו כדרכו שלא יהיה עוד, ולא הועיל, ובא אליו שנית ואמר מרן מהר"ש כי בטור ובית יוסף יש כל מיני רפואות ויש סימן אחד המסוגל שאם לומד סימן זה אז יש בכחו לגרש מחלת הקדחת רח"ל, וזה זמן רב לא למד סימן זה וחזר ולמדו, ואז אמר לבנו כדרכו ותיכף פסקה המחלה" עד כאן לשונו, זכותם יגן עלינו אמן.

וידוע כמה היה הגאון מהרש"ם ז"ל דבוק בלימוד ספר הבית יוסף, ושמעתי מנכדו הגה"צ מהרש"ם הכהן שבדרון שליט"א שעל כריכת ספר הבית יוסף של הגאון מהרש"ם ז"ל מצאו כתוב בכתב הגאון מהרש"ם ז"ל: ביום פלוני סיימתי הספר ארבע מאות פעמים, עד כאן שמעתי מפיו הי"ו, והוסיף לי שזה היה באותם שנים שהגאון מהרש"ם זצ"ל היה עוסק במסחר, כי לא רצה ליטול כתר הרבנות כנודע, עד שמן השמים גלגלו ונתמנה לרב.

ודע עוד דהגאון מהרש"ם ז"ל היה מצאצאי מרן הבית יוסף ז"ל וכמו שכתב כן פעמים הרבה בחבוריו ולדוגמא אציין לשו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן רי"ד אות כ"ב ד"ה ונהירנא, וסימן רכ"ו סוף אות א' ואות ח' ואות ל"א), ושם ח"ה (סימן דע"ח ע"ב) ע"ש, ובשער ספרו היקר דעת תורה יורה דעה כתב הגאון מהרש"ם ז"ל כל סדר יחוסו, וסיים: "נכד לרבינו הבית יוסף והשלחן ערוך זצ"ל" ע"ש.

ושם בספר דברי יצחק (סימן מ') כתב הגאון הצדיק המחבר ז"ל: "שמעתי בשם אדמו"ר מבעלזא מהר"ש זיע"א שאמר שכל היראת שמים שלו הושפע עליו מחמת התמדתו בלימוד הטורים עם פירוש הבית יוסף, ובפרטות בלמדו טור אורח חיים היה שואב יראת שמים במידה גדושה כן הוגד לי מאנשי אמת" עכ"ל. וכזאת כתב בספר אלף כתב הנ"ל: "והרב הקדוש ז"ל מבעלזא אמר שהתמדה בלימוד ארבעה טורים ובית יוסף, מביא ליראת שמים. [הגה מבעל משנה שכיר עיין בסוף ספרי משנה שכיר ח"ב בהספד על הגאון הקדוש בעל חפץ חיים והגאון מלובלין מה שכתבתי בזה על הגליון] עכ"ל.

והאמת שאם באנו לתנות ולספר אפס קצתו מתהלות ספר בית יוסף ומחברו מרן הקדוש זצ"ל, יכלה הזמן, והרי זה כמו להעיד על השמש בצהרים, שהלא מרן ז"ל "היה מרא דכל תלמודא" (שו"ת שואל ומשיב מהדורה ו' סימן נ"ח), "ומרן הבית יוסף אשר אין דוגמתו, וכל התלמוד והפוסקים לוטה בעין שכלו" (שו"ת תועפות ראם או"ח סימן ל"ב), "וגדול אדונינו מרן ז"ל שכל דברי התלמוד והפוסקים הראשונים כמאן דמנחן ליה בכיסתיה" (שו"ת ימי יוסף בתרא דף קל"ה ודף שט"ז), "ומי לנו גדול מרבינו יוסף קארו ז"ל, אשר ממש מיום רבה ורב יוסף לא קם כיוסף הזה, סיני ועוקר הרים זקן ויושב בישיבה" (לשון רבינו יהונתן ז"ל בספר אורים ותומים ר"ס כ"ה ד"ה ובאמת), ועם כל דא אכתוב כאן לתועלת צעירי התלמידים דכוותי מעט מלשונות הפוסקים בחשיבות לימוד ספר בית יוסף.

תחילה וראש אביא דברי הרה"ג רבי שלמה חזן ז"ל בספרו היקר המעלות לשלמה (דק"ב ע"ב) ששם בתחילה כתב מספר הישיבות בירושלים ת"ו לפני כשלש מאות שנה וסדר לימודם עיין שם בארוכה, ובתוך דברו כתב: "ישיבת נוה שלום שבראשה עמד הג"ר משה בולה ז"ל בעל גט מקושר, והלומדים בה היו הגאונים האדירים שהיו מעניקים חמה בקומתן רבי אפרים נבון ז"ל בעל מחנה אפרים, ורבי יום טוב אלגאזי ז"ל, סדר לימודה היה: בבקר הלכה, ואחר חצי היום בית יוסף וחמשה דפים ראשית חכמה" ע"ש ודוק היטב.

ובשו"ת שבט הלוי ח"א (יו"ד סימן נ"ז ד"פ ע"א ד"ה ועיין) כתב: "ופעם אמר לי גאון ישראל החזון איש זצ"ל זיע"א באחת משיחותיו אתי, כי בנעוריו למד הרבה טור ובית יוסף, והיו חבריו מלעיגים עליו ואומרים שיהיה מלמד תינוקות, וסיים החזון איש ואמר: ב"ה כי נעשיתי מה שנעשיתי" עכ"ל.

והנאון רבי שד"ה מונק ז"ל בראש ספרו גרגירים בראש אמיר (דף י"ג) כתב: "עוד אמרתי לברר בענין ההרגל בדרכי ההוראה כי זהו הנקרא שמוש חכמים, ובימים כתיקונן היה כל תלמיד משמש כמה זמן לפני חכם מובהק, ובדורותינו שנתמעטו החכמים המובהקים, (ובעוה"ר יש גם כאלו שמוטב שלא לשמש בפניהם כדי שלא ללמוד מהם טעויות), העצה היעוצה היא לדקדק יפה בסוף דברי הבית יוסף בבואו להכריע בין השיטות, כי לימוד ההכרעות הללו, הן הן העומדות לנו היום במקום שימוש חכמים" עכ"ל.

סימן ה.

בענין עביר אינש דגוים ולא עביר

סנהדרין (ע"ד א'): "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, נימנו וגמרו בעלית בת נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג, יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים" וכו', רוצח גופיה מנא לן (שיהרג ואל יעבור) סברה הוא, דההוא דאתא לקמיה דרבא ואמר ליה אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטילנא לך. אמר ליה רבא לקטולך ולא תקטול, מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דההוא גברא סומק טפיו". ופירש רש"י ז"ל: "מרי דוראי, אדון עירי, ונכרי היה" עכ"ל.

ואחר שקבלה בידנו שרש"י ז"ל על כל טיפת דיו יושב שבעה נקיים, כלשון הגאון חיד"א ז"ל בספרו שו"ת יוסף אומץ (סימן פ') ובספרו שו"ת חיים שאל ח"א (סימן ע"א אות ג') ועוד פעמים הרבה וכדכתיבנא בס"ד בחיבורי ברית יעקב (סימן א' הערה ט') ע"ש, וקיימא לן: "רש"י דקדק מאוד בלשונו ורמז כמה חידושים בשינוי אות" כדברי רבי משה ן' דאנון ז"ל תלמיד מהר"י אבוהב ז"ל, והביא דבריו הגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים (ערך רש"י דנ"ח רע"ד), והוסיף הגאון חיד"א ז"ל בשו"ת חיים שאל ח"א (סימן מ"ח): "וידוע שרש"י ז"ל דקדק בדבריו מאוד, ובשינוי אות, בא ללמד הלכתא גבירתא", ובספרו מחזיק ברכה יו"ד (סימן מ"ה אות ז') כתב: "ורש"י רוח ה' נוססה בו לכתוב תיבה אחת ולהודיע עוצם כוונתו" ע"ש.

אם כן יש לנו לדעת מה פשר ידיעה זו שהדגיש רש"י ז"ל ואמר מרי דוראי אדון עירי ונכרי היה, מאי נפקא מינא אם נכרי הוא או ישראלי הוא. ורבות טרחתי בה ולא עלה בידי דבר מחזור, ואף למפרשי מסכת סנהדרין לא ראיתי שדברו בזה.

והנה בלומדי מסכת סנהדרין עם ידידי עמיתי בתורה הר"ר חו"ב רצ"ה שליט"א, אמרתי לו הנה אתה בן בית אצל הגאון הצדיק רבי שלום הכהן שברון (שליט"א) [זצ"ל], ויודע אני כי מר זקנו הגאון הגדול מהרש"ם הכהן מברעזן ז"ל מנהגו לעמוד בכגון דא בדברות רש"י, נא ואנא תעיין בש"ס שלו המונח אצל נכדו הגאון הנ"ל (שליט"א) [זצ"ל], ותראה אולי כתב דבר מה בגליון רש"י שם, כי ראיתי אצלו התלמוד של הגאון מהרש"ם ז"ל והוא מעוטר בעשרה עטרות בהגהותיו המאירות והנפלאות.

ואכן ידידי הרב הנ"ל עשה כן, וחזר ואמר לי אכן צדקו דבריך, והגאון מהרש"ם ז"ל עמד על דברי רש"י ז"ל הללו שכתב ונכרי היה, וציין לעיין בתוספות שבועות (מ"ו א' ד"ה עביד) עכ"ל. ומיהרנו לעיין שם, וראינו שהסוגיא שם עוסקת במי שאוחז גרזן בידו ואומר שהוא ישבר את הדקל של חבירו, ואחר כך אכן מצינו הדקל שבור, אם הוא חייב, ואומר התלמוד שאי אפשר לחייבו, משום דעביד אינש דגזים ולא עביד, כלומר יכול להיות שרק איים על חבירו לשבור לו הדקל שלו, אבל לא עשה כן.

ושם רבותינו בעלי התוספות ז"ל כתבו שם משם בעל הרוקח ז"ל: "עביד אינש דגזים ולא עביד דוקא בסתם אדם, אבל במוחזק לכך לא, וכן נראה". והשתא יאירו דברי רש"י ז"ל במה שהוסיף וכתב ונכרי היה, דבא לשלול דלא תימא דאולי אדון העיר מגזים היה להורגו אבל לא יעשה כאימו, שהרי עביד אינש דגזים ולא עביד, קא משמע לן רש"י ז"ל דלא היא דכאן מיירי בנכרי דעל חרבו יחיה והוא מוחזק לעשות כאימו, ובכהאי גוונא לא אמרינן עביד אינש דגזים ולא עביד, ושפתי כהן ישמרו ויאלפו דעת זיע"א.

ומבוא דברי הגאון מהרש"ם ז"ל השכלתי להבין דברות קדשו של רבן של ישראל רש"י ז"ל במסכת כתובות (י"ח ב'), דהנה תנן שם: "העדים שאמרו כתב ידנו הוא זה אבל אנוסים היינו הרי אלו נאמנים, ואם כתב ידן יוצא ממקום אחר אינן נאמנים". וקאמר עלה תלמודא: "אמר רבי בר חמא לא שנו (שאם כתב ידן יוצא ממקום אחר שאינן נאמנים) אלא שאמרו אנוסים היינו מחמת ממון, אבל אמרו אנוסים היינו מחמת נפשות הרי אלו נאמנים", ופירש רש"י ז"ל: "אנוסים מחמת נפשות, שאמר בעל השטר הזה להרגנו, ואדם חזק הוא", ויש לומר דבא רש"י ז"ל ליישב דמה

בכך דאיימו עליהן להרגן, והלא עביד אינש דגזים ולא עביד, ועל דא קאמר ותירץ רש"י ז"ל דאדם חזק הוא, ומוחזק לקיים דבריו וגזים ועביד ודוק.

עד כאן היה כתוב אצלי משנת תשל"ה לפ"ק, ובהמשך השנים מצאתי בס"ד לגאון הקדוש רבינו שלמה קלוגר זצ"ל בשו"ת טוב טעם ודעת מהדורה קמא (סימן קצ"א) שעמד בדברי רש"י ז"ל, והאריך בכמה אופנים ליישב דבריו, ואחד מהדרכים כתב כנ"ל שאם היה ישראל פשיטא דאין רשאי להרוג את חבריו דדלמא לא יהרגנו דעביד אינש דגזים ולא עביד עש"ב.

והרי זה כתירוצו הגאון מהרש"ם ז"ל, ותראה כי צדקו דברי הגאון מהרש"ק ז"ל בספרו שו"ת האלף לך שלמה או"ח (ס"ס שס"ז): "ותהלות לה' בלי התפארות אם הייתי זוכר כל מה שכתבתי מעולם, לא היתה שום הערה בעולם שלא הרגשתי בה, רק כי תהלות לה' רבים מאוד חידושי ובעו"ה השכחה גברה ובעצמי איני זוכר כל מה שחדשתי מעולם, ואם אני זוכרו אי אפשר לי למצוא מקומו בחיבורי כי רבים המה, יהיו נא לרצון לפני אדון כל" עכ"ל זיע"א. [נדע כי יש לנו הרבה לעמוד על דברות קדשו שם בספרו טוב טעם ודעת, ובפרט שרצה לומר שרוב סוכר יש שליח לדבר עבירה, ועיין בזה במלא הרועים (ערך שליח לדבר עבירה אות י"ב), ובספר ילקוט הרועים (ד"ה ע"א), ועיין לגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בספרו שו"ת קנאת סופרים (דפ"ח ע"א) ואכמ"ל].

ובהיותי בזה ראיתי לגאון רבי יעקב ישראל אלגאזי ז"ל בספרו קהלת יעקב (חלק מדות חכמים מערכת ג' אות נ"ט) שבא לו על כל נעלם בענינא דגזים אינש ולא עביד.

ובעניותי יש לי להעיר קצת על דברות קדשו זיע"א. דבריש דבריו הביא דברי התוספות בשם בעל הרוקח דלעיל דדוקא בסתם אדם אמרינן דגזים ולא עביד אבל במוחזק לכך אמרינן דגזים ועביד, וכתב שכוונת התוספות פשוטה שבאו לתרץ עובדא דרבי שילא בברכות (נ"ה א'): "רבי שילא נגדיה לההוא גברא דבעל גויה. אזל אכל קורצא בי מלכא אמר איכא חד גברא ביוהדאי דדיין דינא בלא הרמנא דמלכא וכו', כי אתא אמרו ליה מאי טעמא נגדתיה להאי, אמר להו דבא על חמרתא וכו', כי הוה נפיק אמר ליה ההוא גברא עביד רחמנא ניסא לשקרי, אמר ליה רשע לאו חמרי איקרו דכתיב אשר בשר חמורים בשרם. חזייה דקא אזיל למימרא להו דקרינהו חמרי, אמר האי רודף הוא והתורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו, מחייה בקולפיה וקטליה" ע"ש, ותקשי לך ואמאי לא אמרינן עביד אינש דגזים ולא עביד, ואמאי קטליה, לכך ניחא ליה לרוקח ז"ל לחלק דלא אמרו

עביד אינש דגזים ולא עביד אלא בסתם אדם אבל במוחזק לכך אמרינן דגזים ועביד והיינו דרבי שילא. עד כאן דבריו ודפח"ח.

אבל אני עני כשלעצמי אחר בקשת הרשות נראה לי דמהאי עובדא דרבי שילא מעיקרא לא קשיא, דכל הא דאמרו דגזים אינש ולא עביד, היינו כשעדיין לא עשה מעשה, אבל כל כי האי שכבר אותו גברא קם ומסרו למלכות ולערכאות הגויים וכמפורש בתלמוד שם, אם כן כבר איגלאי בהתתיי דהאי גברא ואמרינן עביד וגזים, ולכך היה לו לרבי שילא להרגו ודוק.

ועורני השי"ת ומצאתי לגאון מהרש"ם ז"ל בספרו היקר משפט שלום חו"מ (סימן ר"ה ס"ז דנ"ז ע"א סד"ה שם) שכתב: "ובפרט אם כבר התחיל לתבעו בערכאות בוודאי גזים ועביד וכו', וכהאי גוונא מצינו בתוספות חולין (ט"ל א' ד"ה ר"ל) דבעביד מעשה לא מימלך ע"ש. ודפח"ח. ולענ"ד הוא תלמוד ערוך בעובדא דרבי שילא וכמשנ"ת בס"ד.

עוד כתב שם הגאון רבי יעקב ישראל אלגאזי ז"ל שרבינו הרשב"א ז"ל בתשובותיו (סימן קפ"א) כתב דאף דקיימא לן גזים אינש ולא עביד, מכל מקום את התרו בו שלא יעשה ואמר אעשה ואעשה, אזי אמרינן דגזים ועביד כי הא דרב כהנא בבבא קמא (ק"ז א') דאמרו ליה לההוא גברא דלא ימסור את חברו למלכות, ואמר אמסור ואמסור, וקטליה רב כהנא, דכל כי האי דהע"ז ואמר אעבור הרי הוא כאילו ידעו בבירור שיעשה ואף על הספק נהרג ע"ש.

ובספר קהלת יעקב שם הקשה על דברי הרשב"א ז"ל דאיך יפרנס לעובדא דרב שילא דנראה דלא היתה שם התראה לההוא גברא, ועם כל זה הרגו, ודוחק לומר דהיתה התראה והתלמוד לא הזכירו ע"ש.

וחושבני שלפי תירוצינו דלעיל הא נמי לא קשיא, דאחר שההוא גברא כבר פעם אחת הלשין על רבי שילא למלכות כמפורש שם, תו לא אמרינן גביה גזים ולא עביד, וכן כתב הגאון המובהק בשו"ת פרח מטה אהרן ח"א (סימן י"ח) דגם אם עבר רק פעם אחת הוי כמוחזק לעבור ואמרינן דגזים ועביד, ולכך לא הוי בעי התראה ההוא גברא, ושפיר עביד רבי שילא שהרגו. ועיין בדברי הרב המגיד משנה ז"ל הלכות חובל ומזיק (פ"ח ה"י) ושו"ת הריב"ש (סימן רל"ח) והובאו בקהלת יעקב שם שכתבו דרבי שילא לא היה לו פנאי להתרות ע"ש, אבל למאי דכתיבנא אתי שפיר בס"ד. והמע"י יראה מה שיש עוד לשאת ולתת בדברי הגאון קהלת יעקב שם לפי דברינו כאן, ותן לחכם וגו'.

וראיתי עוד שם בספר קהלת יעקב (דפ"ח ע"ג) שהרב שארית יהודה (דפ"ב ע"ב) כתב: "לא קיימא לן כסברת הרוקח שלא ראיתי חילוקו זה בשום פוסק, וסברת הרוקח יחידאה". והעיר עליו איך לא זכר לתשובות הרשב"א ז"ל (סימן קפ"א) שחילק כדברי הרוקח, והלא כבר כתב הרשד"ם ז"ל בתשובותיו חו"מ (סימן קע"ד): "שמעתי ממורי ז"ל [הגאון מהר"י טייטאצק ז"ל] שהיה שוקל סברת הרשב"א כמעט כרוב שאר הפוסקים והמוחזק יכול לומר קים לי כהרשב"א, ואף על גב דהבית יוסף כתב דלא נקטינן כהרשב"א נגד הרי"ף והרמב"ם" עכ"ל, ותו הלא הבית יוסף חו"מ (סימן ל"ד סעיף ל"ב) כתב דההגהות אשרי סוברים כהרוקח" עכ"ל. [מה שכתב בקהלת יעקב שם שסברת הרשב"א ז"ל חשובה כסברת רוב הפוסקים, עיין בזה בארוכה מפי ספרים וסופרים בחיבורי ברית יעקב (סימן ב' הערה י"ג) עיין שם].

והגאון מהר"י אסאד ז"ל בשו"ת יהודה יעלה אה"ע (סימן ט' ד"ה ועוד אפילו ד"ד רע"ג) שאחר שהביא דברי הרב קהלת יעקב הללו, הוסיף וכתב: "וגם בתרומת הדשן (סימן ר"ט) כתב כיוצא בזה, ועיין בתשובות הריב"ש (סימן תל"ח), ובשו"ע חו"מ (סימן שפ"ח סעיף ח' ובהגהה שם סעיף ט"ו) ובכנסת הגדולה חו"מ (סימן ל"ב הגב"י אות ע"ד)" עכ"ל, ונעלם ממני ולא ידעתי מדוע לא הזכירו נמי לאבי המפרשים רש"י ז"ל בהני תרי דוכתי בכתובות (י"ח ב') ובסנהדרין (ע"ה א'), ולפי מאי דכדכתיבנא לעיל בס"ד.

ובא לידי ספר טהרת המים מהגאון משאלוניקי רבי אברהם הכהן וראיתי לו שם חלק שיוירי טהרה (מערכת ע' אות פ"ד), מה שכתב בענין זה ושם הביא מספר מקנה אברהם (אות רס"ט) דאיכא להקת פוסקים הסוברים כבעל הרוקח ע"ש ואכמ"ל.

ועכשיו נדפס מחדש ספר החפץ חיים מגאון עוזינו רבי חיים פאלאג'י ז"ל וראיתי שם (סימן מ"ט) שבא לו בארוכה ובפרוטרוט במאה וארבעים סימנים ובהם ציונים למאות ולאלפים בענין עביד אינש דגזים ולא עביד, ברוך שחלק מחכמו ליראיו. ושם (סעיף ב') הביא דברי הרוקח דדוקא בסתם אדם אמרינן דגזים ולא עביד, אבל במוחזק לכך אמרינן דגזים ועביד, וכן סבירא לתוספות שכתבו וכן נראה, וכן כתב המרדכי (שם סימן תשע"ח), וכן כתבו בפסקי התוספות (שם אות פ"ז), וכן כתב האגודה (שם סימן ט"ל), ומה שכתב הרב שארית יהודה (דפ"ב ע"ב) דסברת הרוקח יחידאה, כבר עמד עליה הרב כנסת הגדולה חו"מ (סימן כ"ה הגה"ט אות כ"א), והרב בני אהרן (סימן מ"ב) ע"ש.

והוסיף שם הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל: "וכל שכן בגוי דאמרינן דגזים ועבד, וכן כתב רבי בצלאל אשכנזי בתשובותיו (סימן ט"ז) והרב פרח מטה אהרן ח"ב (סימן קכ"ה) ע"ש.

והנה ספר בני אהרן אינו מצוי אצלי לחזות נועם אמריו, אבל במה שציין לספר כנסת הגדולה סימן כ"ה, הנה עיינתי שם ולא מצאתי, לא בכנסת הגדולה מהדורה קמא, ולא בכנסת הגדולה מהדורה בתרא ע"ש וצ"ב.

ועכשיו ראיתי בס"ד שטעות קטנה וקלה נפלה בדבריו שם, ובמקום סימן כ"ה וצריך לומר סימן ר"ה הגב"י אות כ"א, ואכן שם תמה על השארית יהודה כנ"ל שהרי התוספות הביאו לבעל הרוקח והסכימו עימו, וכן כתב המרדכי ע"ש, ולא הזכיר לרש"י והרשב"א ותרומת הדשן וכנ"ל, ועיין באריכות בזה בספר מטה שמעון חו"מ שם (סימן ר"ה הגב"י אות כ' דקי"ג ע"ב) ודוק.

ושם הוסיף בכנסת הגדולה וכתב: "ומה שהוקשה לרב שארית יהודה על סברה זו של הרוקח, עיין מה שכתבנו בסימן קל"א הגה"ט אות ה', ועיין בספר תשובותי חו"מ (ח"ב סימן פ"ב וסימן צ"ג) עכ"ל.

ועיינתי שם בכנסת הגדולה סימן קל"א לא מצאתי כעת שדיבר בזה, אבל בס"ד מצאתי לו בכנסת הגדולה חו"מ (סימן שפ"ח הגה"ט אות ס') שכתב: "אפילו לא מסרו עדיין אלא שאומר אלך ואמסור בפרהסיא נפסל לעדות, ולא אמרינן בכהאי גוונא עביד איניש דגזים ולא עביד, מרדכי פרק הגוזל בשם ספר חפץ שכתב כן בשם רב פלטוי גאון, ובפרק כל הנשבעים כתב בשם הרוקח דדוקא במוחזק לכך, והביא זה רמ"א בספר המפה (סימן שפ"ח סעיף ח'), ועיין מה שכתבתי בטור זה בנדפס סימן ל"ד בהגהות בית יוסף (אות ע"ג ע"ד ע"ה), ובמה שכתבתי בסימן קל"ז בהגהות הטור (אות ה'), ובמהדורה בתרא (אות א') עכ"ל, ולפי זה נתברר שגם כאן נפלה טעות ובמקום סימן קל"א, צריך לומר סימן קל"ז ודוק.

ועיין עוד בענין זה לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בשו"ת חקקי לב חו"מ (סימן י"ז), ובספרו תנופה חיים על ספר בראשית (פרשת תולדות אות ל"ג), ועל ספר ירמיה (אות ס"א דקצ"ז רע"ב), ועל מגילת אסתר (אות מ"ב), ובשדי חמד (מערכת א' כלל רפ"ב) ועוד לו שם (מערכת ע' כלל ס') ע"ש, ולגאון מהרש"ם ז"ל בספרו עין הרועים (דרמ"ה ע"א וע"ב), ולגאון רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל בספרו אוצר המלך על הרמב"ם הלכות יסודי התורה (ד"ז סע"ד), ולענ"ד י"ל ע"ד) ועוד יתבאר בעזה"י.

סימן ו.

בענין גזל הגוי אסור מן התורה

כתב מרן ז"ל בשלחן ערוך חו"מ (סימן שמ"ה סעיף ב'): "כל הגונב אפילו שוה פרוטה עובר על לאו דלא תגנובו וחייב לשלם, אחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון של גוים, ואחד הגונב מגדול או מקטן", ועיין שך שם, ועוד בשלחן ערוך שם (סימן שנ"ט סעיף א'): אסור לגזול או לעשוק אפילו כל שהוא, בין מישראל בין מגוי" ועיין ש"ך שם.

הרי מפורש שגזל הגוי או גנבתו אסורה, ונחלקו בזה רבותינו אם איסור גזל הגוי מן התורה או מדרבנן, ודעת רוב הפוסקים דמן התורה אסור לגזל הגוי, וכה כתב בשו"ת פנים מאירות ח"א (סימן כ"ז): משמעות התלמוד ודעת רוב הפוסקים דגזל גוי אסור מן התורה ע"ש, וכך ראיתי שכתב בפשיטות הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספרו הלכות יום טוב על הלכות בכורות לרמב"ן ז"ל (פ"ב אות י"ז ד"ה איך דף כ') שגזל הגוי אסור מן התורה לדעת רוב הפוסקים, וגם בשו"ת חתם סופר ח"ו (בחידושו לעבודה זרה דנ"ט ע"ב מדה"ס) כתב שלרוב הפוסקים גזל גוי אסור מן התורה, והביא דבריו בספר שדי חמד (מערכת ג' כלל ל"ח) עיין שם בארוכה.

ובס"ד מצאתי שגם בספר בשער המשפט (סימן ת"ח סוף אות א') כתב דלרוב הפוסקים גזל וגניבת גוי אסורה מן התורה ע"ש, וכן הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בספרו ספר החיים (סימן תרמ"ט משנה כ"ג דט"ל ע"א) והגאון מצאנז ז"ל בשו"ת דברי חיים חו"מ (סימן ס"ז) כתבו שדעת רוב הפוסקים דגזל גוי אסור מן התורה ע"ש.

והגאון מהרא"ל צונץ ז"ל בספר טיב קידושין (סימן כ"ח ס"ק ו') כתב שדעת רש"י ז"ל דגזל גוי דרבנן היא כמעט דעה יחידאה ע"ש, ובשו"ת בית שלמה או"ח (סימן ט"ל) כתב להסביר גם בדעת רש"י דגזל גוי אסור מן התורה ע"ש, ועיין גם בשער המלך הלכות גזילה (פ"א ה"ב) מה שכתב בדברי רש"י ז"ל עיין שם.

ואב"ד בירושלם ת"ו הגאון רבי יוסף ידיד הלוי ז"ל בספרו ברכת יוסף ח"ג (סימן כ"ד דף ק"ג) כתב: "איך שיהיה הדבר פשוט וברור דגזל הגוי אסור מן התורה כדין גזל ישראל וכו', ודברי הרב נהר שלום (או"ח סימן תרע"ג) תמוהים מאוד במה שעשה עיקר מדברי הגאון מהרש"ל ז"ל שהסכים דגזל הגוי הוא מדרבנן, וכמעט שהוא נגד כל הפוסקים וסברת יחיד היא" עיין שם שהאריך בזה.

ובענייני עם שאיני כדאי כלל תמה אני על עצמי שראיתי לשר התורה ועמוד ההוראה הגאון מהרש"ם זצ"ל בספרו שו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן ע"ו ד"ה ובדין) שכתב דלרוב הפוסקים גזל גוי מדרבנן, ועוד חזר וכתב והעיד כן שדעת רוב הפוסקים דגזל הגוי אסור מדרבנן שם ח"ה (סימן נ"ז ד"ה ובדין), ועוד שם ח"ה (סימן ק"מ ד"ה אמנם דקע"ד ע"א) ע"ש. [ומה שכתוב שם דגב"ע, הוא טעות הדפוס וצריך לומר דגז"ע, והוא ראשי תיבות דגזל עכו"ם, שכך מנהג הגאון מהרש"ם לכתוב גז"ע, ולדוגמא תראה לו בדבריו שם ח"א (סימן י"ב, וסימן ר"ג) ועוד שם (ח"ב סימן ס"ג, וסימן ר"י) ועוד הרבה. ומה שכתב שם הרב המוציא לאור שהתשובה הנ"ל נדפסה לראשונה בספר "חמדת" אבות, הוא טעות הדפוס וצריך לומר "חסדי" אבות].

ועם שרואה אני שיש לו תנא דאורייתא שכתב כן שמצאתי לגאון רבי אליהו מלובלין ז"ל בספרו שו"ת יד אליהו (ס"ס צ') שגם הוא כתב כן שדעת רוב הפוסקים דגזל הגוי אסור מדרבנן לרוב הפוסקים, מכל מקום יש לי להבין דברי קדשו של הגאון מהרש"ם ז"ל אחר שרבים וגדולים מגאוני בתראי ז"ל מעידים בפה מלא דגזל גוי אסור מן התורה וכדכתיבנא בס"ד, מדוע כתב בפשיטות שגזל גוי אסור מדרבנן לרוב הפוסקים, ובפרט מצאתי בשו"ת מהרש"ם ח"ד (סימן כ"ב ד"ה ומה שהביא) שהוא ז"ל עצמו כתב "גזל גוי אסור מן התורה לדעת רוב הפוסקים" עיין שם, וצ"ב.

ועיין עוד לגאון מהרש"ם ז"ל מה שכתב בענין איסור גזל הגוי והמסתעף בספרו עין הרועים (ערך גזל גוי דנ"ח ע"א), ובספר תשובותיו ח"א (סימן י"ב, וסימן קע"ט, וסימן ר"ג), ושם ח"ב (סימן כ', וס"ס כ"ג, וסימן ס"ג, וסימן ע"ו, וסימן קי"ז, וסימן ר"י), ושם ח"ג (סימן קט"ו, וסימן ר"ו), ושם ח"ד (סימן כ"ב, וסימן ס"ו, וסימן פ"ו), ושם ח"ה (סימן ד', וסימן מ"א, וסימן מ"ט, וסימן נ"ז) ועוד עיין שם (סימן פ"א אות ח'), ושם ח"ו (סימן כ"ד, וסימן ר"ט, וסימן רי"ט), ושם ח"ז (סימן ר"ג) ושם ח"ט (סימן ק"מ) ועוד.

ועוד בענין גזל גוי אם אסור מן התורה - עיין בבא קמא (קי"ג ב'), ובבא מציעא (פ"ז ב'), וכריתות (י"ד ב'), רי"ף בבא קמא (שם דף מ'), רמב"ם הלכות גניבה (פ"א הי"א, ופ"ג ה"ג, ופ"ז ה"ח), והלכות גזילה (פ"א ה"ב ופי"א ה"ד וה"ח), ובפירוש המשניות לרמב"ם כלים (פ"ב מ"ז), סמ"ג חלק העשין (עשה ע"א ועשה ע"ג), וחלק הלאוין (לאו קנ"ב ולא קנ"ג), ורש"י בפירוש התורה ויקרא (כ"ה מ"ח), ולסנהדרין (נ"ז א' ד"ה וישראל), ורמ"ה לסנהדרין (שם ד"ה רב הונא), ספר יראים עמוד דינים (סימן רנ"ה) ועיין לגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בהלכות יום טוב הלכות בכורות (פ"ב אות

י"ז דף כ'). שלחן ערוך חושן משפט (סימן שמ"ח ס"ב) ובנושאי הכלים שם, וכנסת הגדולה (שם הגה"ט אות ב'), ובשער המשפט שם, ועוד בחושן משפט שם (סימן שנ"ט ס"א) ובנושאי הכלים שם, וכנסת הגדולה שם (הגה"ט אות ד'), ואבן העזר (סימן כ"ח ס"א) ובית שמואל (שם סק"ה) וביאור הגר"א (שם סק"ה). שו"ת רדב"ז (סימן אלף רע"ו), שו"ת רשד"ם חו"מ (סימן נ"ט), שו"ת שער אפרים (סימן ב'), מגן אברהם (סימן תרל"ז סק"ג), שו"ת חכם צבי (סימן כ"ו), ארעא דרבנן (אות קמ"א), שדי חמד (מערכת ג' כלל ל"ח עד כלל מ"ב, וכן שם (כלל נ"ה סקט"ז), ובאריכות שו"ת שואל ומשיב מהדורה חמישאה (סימן פ"ה), שו"ת ברית יעקב (סימן כ"ט ד"ה הנה), שו"ת בית שלמה או"ח (ס"ס ט"ל), ובאריכות בספר דברי הגאונים (כלל ע"ז אות י"ז), תפארת ציון (דף מ"א אות י"א ואות י"ח), מרגליות הים סנהדרין (נ"ז א' אות י"ג). ספר יחי ראובן (מערכת ג' אות ו'), ובהגהותי אות יעקב שם (אות ה'). ובהגהותי לסוף ספר מחנה אפרים, ועיין גם בחיבורי תוספת חיים (אות ט'), ובחיבורי אמרי יעקב על ספר חסידים (סימן תרס"א וסימן תתר"פ).

מ"ן ז"ל בשלחן ערוך חושן משפט (סימן שמ"ח סעיף ב') כתב: "כל הגונב אפילו שוה פרוטה עובר על לאו דלא תגנובו וחייב לשלם, אחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון של גוי ואחד הגונב מגדול או מקטן".

וראיתי לגאון המובהק רבי מאיר אריק ז"ל בספרו מנחת פתים חו"מ (שם דל"ז סע"ב) שתמה: "משמע דאף על גונב מגוי קאי, וצ"ע הא קטן אין לו זכיה רק מפני דרכי שלום וגזל כזה לא אסרו בגוי, וכמבואר לקמן בסמ"ע (סימן ש"ע סק"ד), וצריך לומר דהכא בקטן שירש מאביו, או שכר פעולתו דזוכה מן התורה. גם יש לומר דלא נאמרו שיעורין לבן נח וגם קטן יש לו זכיה עיין חתם סופר יו"ד (סימן של"ז) והדברים עתיקים" עכ"ל.

ויש לעיין דהלא משכחת לה בדעת אחרת מקנה, דעם שרבינו הגדול ז"ל בקצות החושן (סימן ער"ה סכ"ה) כתב כיון דבגוי לא שייך זכיה, אזי גם בדעת אחרת מקנה בעי כוונה לזכות ע"ש, מכל מקום הלא הגאון מהר"מ אריק ז"ל עצמו במנחת פתים (ס"ס ער"ה) הביא שרבינו החתם סופר בחידושו לעבודה זרה [ע"א א' דקפ"ז ע"ב] השיג על דברי קצות החושן בזה ע"ש, ודוחק לחלק בין גוי גדול דמהני בה דעת אחרת מקנה, לבין גוי קטן דביה לכולי עלמא לא מהני דעת אחרת מקנה וצ"ע.

ובאמת הרי רבים מגאוני בתראי חולקים בזה על רבינו קצות החושן, עיין בשו"ת נודע בשערים מהדורה תנינא (סימן י"ח אות ז') שלא הסכים עם דברי הקצות, ובשו"ת אבני צדק יו"ד (סימן קל"ד) הביא שם לרבינו הסמ"ע בדרישה יו"ד

(סימן ש"כ) דסבירא ליה דגוי קונה בדעת אחרת מקנה, וגם מדברי הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בתשובותיו מהדורה קמא (סימן ל"ז) יוצא דלא סבירא ליה כדברי הקצות ע"ש, ועיין בזה לגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בשו"ת טוב טעם ודעת מהדורה תליתאה (ח"ב סימן קס"ד וסימן קע"ג), ולגאון רבי חיים אויערבך ז"ל בספר דברי חיים דיני מכירה (סימן א'), ולגאון מהרש"ם ז"ל בספרו משפט שלום חו"מ (סימן ר' סעיף ח' דמ"ט ע"ב), ובספר תשובותיו ח"ב (סימן ע"ה דל"ג רע"ב), ובספרו עין הרועים (דרי"ב ע"ב אות כ"ד), ועיין בפתחי תשובה חו"מ (שם סק"ו), ויו"ד (סימן ש"כ סק"ה) ואכמ"ל.

ועבשיו ראיתי לרבינו הגאון חו"מ ז"ל בשדי חמד (מערכת ג' כלל נ"ה אות ל"ה), ועוד שם (מערכת ק' כלל ט"ז) שהאריך וציין הרבה לדברי גדולי האחרונים אם גוי קונה בדעת אחרת מקנה, והביא שהגאון הגדול רבי שלמה דרומר ז"ל בעל בית שלמה סבירא ליה דמהני דעת אחרת מקנה בגוי עש"ב. והמעייין יראה מה שיש לעמוד על דברי רבינו השדי חמד ז"ל, שם ובפרט במה שתירץ דברי המגן אברהם על פי דברי הקצות, וכמבואר אצלינו במקום אחר בס"ד והנני לקבוע כאן מה שכתבתי בזה במקום הנ"ל.

רבינו הגאון מחנה אפרים (הלכות קנין חצר סימן י"ב) ז"ל הביא דברי מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן רמ"ו סעיף ג') שאם הניח בהמתו אצל הגוי בשבת יאמר הישראל בהמתי קנויה לגוי כדי שינצל מאיסור דאורייתא, והמגן אברהם (שם סק"י) כתב: "והיינו דוקא כשאמר כן בפני הגוי, אבל אם אמר שלא בפניו לא מהני, דאפילו בישראל לא מהני אלא אם כן זיכה לו על ידי אחר", והשיג עליו רבינו המחנה אפרים ז"ל שהרי בדעת אחרת מקנה מהני אף שלא בפניו וכדאייתי לה משם רבנן קמאי ע"ש, וגם הגאון האדיר רבי יצחק בכר דוד ז"ל בספרו דברי אמת (קונטרס הקנינים סימן ד' דצ"ו ע"ג) תמה כן על המגן אברהם ע"ש, וכן רמז לזה בספר מערכותיו שזכינו שנדפס בזמנינו (ערך הקנאה אות ז' דף צ"ו) ועיין שם לגאון מהרש"א אלפנדרי ז"ל בהגהות אשא עיני (אות ד'), וכן תמה הגאון מהר"א לאנדא ז"ל בספרו יד המלך על הרמב"ם הלכות שבת (פ"כ ה"ג) ולא ראה דברי רבינו המחנה אפרים ע"ש, והגאון אור היר"ח ז"ל בספרו חקרי לב חו"מ (ח"א סימן ק"ה דקנ"ב ע"א סד"ה אלא שאין אני) כתב: "דעת רבותינו הראשונים בדעת אחרת מקנה קונה בלא מכוין לקנות ולא ראיתי חולק בדבר זה", ועיין לגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספרו שו"ת שמחת יום טוב (סימן מ' דקנ"ב ע"ב) שנקט לדבר זה כמילתא דפשיטא וכמושכל ראשון ע"ש.

והנה ראיתי לרבינו הגאון חז"מ ז"ל בספרו שדי חמד (מערכת ק' כלל ט"ז) שאחר שהביא השגת רבינו הגאון ז"ל על המגן אברהם כתב לתרץ וזו לשונו: "ויתכן דגם המגן אברהם מודה בדבדעת אחרת מקנה מהני, אלא דסבירא ליה דגבי גוי לא מהני דעת אחרת מקנה וכמו שכתבתי בשדי חמד מערכת ג' כלל נ"ה ס"ק ל"ה" עכ"ל.

ובענייני יש לי להעיר בס"ד, חדא דאיני מבין איך יתכן לתרץ כן דברי רבינו המגן אברהם, הלא שפתיו ברור מללו דגם בישראל לא מהני דעת אחרת מקנה וכמבואר להדיא בלשונו שהבאתי לעיל, ותו אמאי לא עיין רבינו החת"מ ז"ל לגאון מהרא"ז מרגליות ז"ל בהגהות יד אפרים על המגן אברהם שם על אתר שכבר העיר כן ורצה לתרץ תירוץ זה דאולי סבירא למגן אברהם דבגוי לא מהני דעת אחרת מקנה, וכדכתב בקצות החשן (סימן הע"ר) אבל הדר ביה שאין לשון המגן אברהם סובל ביאור זה, וכדכתיבנא בס"ד, ועיין שם שתירץ באופן אחר.

ומרי"ש חשבתי שאולי בספר המגן אברהם של רבינו השדי חמד ז"ל לא נדפסו הגהות יד אפרים על הגליון, שהרי הוא ז"ל למד בשלחן ערוך דפוס זיטומיר שנדפס בלא הקדמות הפרי מגדים וכמו שהתאונן על זה הרבה פעמים, וכמדומני שבדפוס זה לא נדפסו הגהות יד אפרים, ולפיכך לא ראה רבינו השדי חמד ז"ל לדבריו שעל אתר, אבל אחר כך מצאתי בשדי חמד (מערכת כ' כלל קט"ו) שכתב: "עיין מגן אברהם (סימן רמ"ו סק") וביד אפרים שם", וכן בשדי חמד שם (מערכת ח' כלל מ"ז, ומערכת ע' כלל ל"ז) ועוד מקומות מזכיר להגהות יד אפרים, ובטל תירוצי זה, ולפי הנראה כשכתב דבריו שבמערכת ק' הנ"ל עיין רק בדברי הגאון צפיחית בדבש ולא עיין בגוף דברי המגן אברהם ודוק.

ודע שמצאנו הרבה רעים אהובים לרבינו הגאון מחנה אפרים ז"ל דגם בגוי אמרינן שקונה בדעת אחרת מקנה, ולא סבירא להו מה שחילק רבינו קצות החשן ז"ל בין ישראל דמהני ביה דעת אחרת מקנה לבין גוי דלא מהני ביה דעת אחרת מקנה ובס"ד כבר כתבנו בזה לעיל.

ושם בשדי חמד (מערכת ק' כלל ט"ז) דלעיל ציין לעיין בשו"ת עמודי אש (סימן ו' אות ח') ועיינתי וראיתי שכתב: "ראיתי ביד המלך על הרמב"ם הלכות שבת (פ"כ ה"ג) שהרעיש העולם על המגן אברהם שנעלם ממנו סוגיא דבבא בתרא (מ"א א') דמבואר בדבדעת אחרת מקנה קונה הזוכה אף שלא בכונה עש"ב, גם הלום ראיתי בספר ברכת דוד (סימן רמ"ו) שתמה על המגן אברהם שהרי בדעת אחרת מקנה קונה ע"ש, ובאמת אינה תמיה כלל דבגוי לא מהני גם דעת אחרת מקנה וכמו שכתב

בקצות החשן (סימן ער"ה סק"ד), ושו"ת בגדי ישע (סימן א'), ושו"ת נודע בשערים (סימן י"ח), ועיין שו"ת הגר"ר עקיבא איגר (סימן ל"ז) שלא עמד בזה, רק שצ"ע קצת מה שכתב המגן אברהם שאף בישראל לא מהני דעת אחרת מקנה וכו' עכת"ד.

ואחר בקשת הרשות והמחילה, בעניויותי חושבני אין דבריו מספיקים, שהרי רבים ושלמים לא סבירא להו בזה כדברי רבינו קצות החשן, ודעתם שגם בגוי אומרים שקונה בדעת אחרת מקנה וכו"ל, ואם כן קשה לסמוך על זה ולעשות ממנו פינה ויתד לתמוהי על אחרוני, כמובן.

וגם תמהני על עושר בקיאותו ז"ל ולא ראה דברי הגאון מהרא"ז מרגליות ז"ל בהגהות יד אפרים על מגן אברהם או"ח שם באותו מקום, שכבר הביא דברי קצות החשן ליישב דברי המגן אברהם ושקיל וטרי בהא ואסיק דאין תירוצו זה עולה יפה בדעת המגן אברהם, ולא הבנתי מה שכתב הגאון עמודי אש שצריך עיון קצת דברי המגן אברהם שאף בישראל לא מהני דעת אחרת מקנה וכו', ולדידי הוא צריך עיון גדול וכמעט אי אפשר לומר תירוצו בדעת המגן אברהם, ועיין יד אפרים שם ודוק. [ומה שציין בעמודי אש לשו"ת נודע בשערים, בעניויותי תמוה שהרי הנודע בשערים פליג על קצות החשן, וכתב שאין דבריו מוכרחים וכו"ל. וגם ק"ק שרבינו השדי חמד ציין שם לשו"ת עמודי אש, ולא ראה שכבר הוא תירץ דברי המגן אברהם על פי דברי קצות החשן ודוק היטב].

ודע כי גם למאן דאמר גזל גוי מותר מן התורה היינו דוקא במטלטלין ולא בקרקע, ועיין בזה בשו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן קי"ז), ובספרו עין הרועים (דנ"ח ע"ב אות י"ב).

ואם גזל גוי אם צריך להשיב מדאורייתא או מדרבנן - עיין שדי חמד (מערכת ג' כלל מ"ב), שו"ת בית שלמה או"ח (סימן ט"ל דכ"ו ע"ב), ושם כתב דאף למאן דאמר דבגוי ליכא למצות עשה והשיב וגו' מכל מקום מדרבנן איכא, וכמבואר ברמב"ם ריש הלכות גזילה וטור חו"מ (סימן שמ"ח) וע"ש, ועיין שו"ת מהרש"ם ח"ו (סימן רי"ט דרכ"ב ע"א).

ואקבע כאן מהמצויין אצלי בענין בן נח אם קונה על ידי דעת אחרת מקנה - עיין בפירוש רבינו גרשום מאור הגולה בכורות (ג' ב'), מחנה אפרים הלכות קנין חצר (סימן י"ב*), [א"ה ועיין במה שכתבתי בס"ד בהגהותי ציון יעקב (שם*)], קצות החשן (סימן ר') סוף אות ב' וסימן רל"ה אות ד' וסימן ער"ה אות ד'), נתיבות המשפט (סימן ר' אות [א"ה וסימן ר"ב אות י"ב*]), שו"ת רבי עקיבא איגר (סימן ל"ז), שו"ת חתם סופר

יו"ד (סימן שי"ג ד"ה אנן*, סימן שי"ז סד"ה ובנידון* וסימן שי"ח בדברי השואל), ושם ח"ו
 סימן כ"ח), ובחידושי לעבודה זרה (ע"א א'), [ולכאורה יש סתירה בדבריו], שו"ת
 כתב סופר או"ח (סימן קכ"ח), שו"ת אמרי אש חו"מ (סימן כ"ה), שו"ת טוב טעם
 ודעת מהדורה תליתאה (ח"ב סימן קס"ד) כתב גדרים בזה, ועוד שם (סימן קע"ג), שו"ת
 שואל ומשיב מהדורה קמא (ח"ב סימן ס"ז), שו"ת עצמודי אש (סימן ו' אות י"ח), שו"ת
 תשורת חי תנינא (סימן כ"ח), ספר דברי חיים אוירבך (דיני מכירה סימן א'). שדי חמד
 (מערכת ג' כלל נ"ה אות ל"ה), שו"ת בית שלמה חו"מ (סימן ס"ז דט"ל סע"א) ויו"ד ח"ב
 (סוף סימן קפ"ו דל"ח סע"ג), שו"ת מהרש"ם ח"א (סימן מ"ז ד"ה וזאת* וסוף סימן ק"ג
 סד"ה ומה שהביאו*), ושם ח"ב (סימן ע"ה דל"ג רע"ב), ושם ח"ד (סימן צ"ה דנ"ד ע"ג),
 ובספרו משפט שלום (סימן ר' ס"ח דמ"ט ע"ב וסימן ר"ב ס"א) ובספרו עין הרועים (דרי"ב
 ע"ב אות כ"ד), ושו"ת ציון לנפש חיה (סימן ק"ל ד"ה ונראה לי ואילך), ועוד יתבארו
 הדברים בעזר האל הנותן דעת וחיים.